

Congressos de Barcelona, amb l'assistència de 1500 empresaris. En aquesta línia d'acció col·lectiva, amb l'objectiu de consolidar-se davant dels sindicats, el 28 de novembre de 1977 realitzen un altre acte d'afirmació més multitudinari del Palau Blaugrana, en el qual comença l'ofensiva empresarial que es produirà durant la transició, davant d'uns sindicats que, com veurem, estaven cada cop més dividits i desorientats.

La primera operació del nou FTN consisteix en fomentar la creació d'una estructura empresarial d'àmbit espanyol que s'anomenarà Confederación Española de Organizaciones Empresariales (CEOE) des de setembre de 1977, que presidirà el propi Ferrer Salat, deixant la presidència de Foment a Molinas. D'aquesta manera, la CEOE es converteix en el primer *lobby* de l'estat espanyol, engegant un període d'hiperpolitització de les seves activitats, caracteritzades pel següent (Vidal-Folch, 1990):

- un funcionament de *facto*, sovint com a autèntic partit polític de dretes (en un període on aquests no acabaven de funcionar).
- participant amb la força que dona la unitat en totes les negociacions col·lectives o pactes socials (com veurem és l'única que signa tots els acords).
- creant una consciència col·lectiva empresarial mitjançant actes d'afirmació i campanyes propagandístiques⁷⁹.
- l'oposició oberta i verbalment virulenta tant als governs de la UCD com als del PSOE, fet que podia donar la sensació als sindicats majoritaris que un acord dolent per als treballadors era un triomf, davant les postures ultraliberals de Foment.

En aquest context de reconstrucció de la patronal catalana es crea una segona fornada d'associacions d'immigrants estrangers procedents de països de capitalisme avançat. Apareixen a inicis dels anys 70, encara sota el règim franquista, arran de l'assentament de varies empreses multinacionals en la regió metropolitana de Barcelona. Són els casos de la Sociedad Suiza (també l'anomenen Club Suizo) i de l'American Society.

Un dels trets característics de la integració capitalista mundial és el creixement de la transnacionalització de les empreses, tant a nivell de producció com a nivell d'obrir nous mercats a productes. Aquesta transnacionalització va acompanyada d'una mobilitat de personal qualificat i de directius entre les diferents seus de les grans empreses, mobilitat geogràfica que sovint va acompanyada pel desenvolupament de la carrera professional del migrant (Pascual de Sans, 1991). Val a dir que respecte a la política de mobilitat dins d'algunes transnacionals es pot observar una evolució entre un primer moment, d'inicis d'activitat del grup, on es produïa un moviment unidireccional de persones qualificades provinents del país d'origen de l'empresa cap al país d'establiment de la sucursal amb finalitats de control i direcció, i un segon moment caracteritzat per desplaçaments multidireccionals i de diferents categories socio-professionals, sovint amb motivacions formatives (Mendoza, 1994).

⁷⁹ Abans de les eleccions autonòmiques de 1980 es van enviar fulletons amb sentències com "Aviat haurem de decidir quin tipus de societat volem: marxista o bé lliure mercat". D'altra banda, en la campanya de les eleccions de 1982 van repartir 3.360.000 fulletons (p.ex.: "Empresari: Abstenir-se és votar social-comunisme"), així com es van enviar 6000 cartes a mestres, es van col·locar 15000 pasquins, es van imprimir 2500 dossiers de premsa i 380.000 exemplars de revistes pròpies, es van celebrar 39 reunions de directives territorials i 78 actes oberts per comarques que van aplegar 12.400 empresaris (Vidal-Folch, 1990).

Aquest tipus personal i les seves parelles va ser el que, entre d'altres, va donar lloc a la creació d'aquelles associacions suïsses i nordamericanes. Així, la Sociedad Suiza es va fundar el 1970, quan un grup de suïssos, amb interessos comuns, van adquirir en propietat una casa ubicada al carrer Homer (Sarrià-Sant Gervasi) per a convertir-la en una seu social on es pretenia que, segons diu Carolina Berg, "todo extranjero de nacionalidad suiza se pueda integrar, para reunirse simplemente, para estar en el mismo círculo de gente, a lo mejor, cómo decírtelo, por añoranza hacia el país". Els primers anys van ser l'època daurada de la societat "porque a nivel de tecnología, de evolución de países y de geografía y tal, antes la sociedad era más concurrida por que esto, el viajar a Suiza no era una cosa tan obvia como ahora". Però a inicis dels 1990s es va produir una crisi de participació:

"el hecho de coger un avión y estar en una hora en Suiza te facilita mucho volver a tus orígenes, entonces ahora la gente que viene aquí ya conoce su país, ya tiene su círculo de amigos allá, y entonces lo que quieren es integrarse en la sociedad española, que es lo normal, no? entonces, hubo un momento en el que había menos gente que se interesaba por esto" (Carolina Berg)

Tanmateix, més recentment ha tornat a haver un cert interès dels suïssos residents a Barcelona per aquesta societat, degut a canvis 'ideològics' dels suïssos residents:

"vuelve a haber un interés, porque vuelve a haber movimiento de gente que viene y va, entonces pues sí, si tu te has pasado toda tu vida en Suiza pues quieres un anexo a esto, no? entonces es fluctuante, había bastante gente mayor, vuelve a haber bastante gente joven otra vez interesada, pero esto es un poco los vaivenes de la mentalidad de la gente, lo que busca, porque tampoco es una cosa que atraiga por un interés X, o sea, es verdaderamente algo un poco ideológico (Carolina Berg)"

Les 78 famílies que són sòcies de la Sociedad Suiza pertanyen majoritàriament, en termes de Carolina Berg, a la 'classe mitja-alta', tot i que qualsevol persona suïssa pot accedir-hi si paga una quota de 17.000 pessetes anuals (per a l'any 1997), ingressos que els permet contractar un conserge per al local. Aquesta xifra gairebé duplica la quota de soci familiar del Club Escandinau que eren 9.000 pessetes per a l'any 1995. Ara bé, de les 78 famílies que cotitzen, unes 40 participen més o menys regularment en les activitats, mentre la junta directiva és formada només per 8 persones (president, secretària, tresorer i cinc vocals), aquestes proporcions són similars en el Club Escandinau i l'American Society.

D'altra banda, Cristòbal Mendoza (1994) també apunta que el paper de les dones en aquest procés de transnacionalització de grans empreses acostuma a estar limitat a la inserció en les empreses com a administratives o secretàries de direcció, o bé, a un rol laboralment inactiu com a parella del personal de mobilitzat.

En aquest context, algunes dones nordamericanes i d'altres països, s'han agrupat en l'American and International Women's club (AIWC). Aquest club no és el tipus d'organització que generalment es considera 'feminista', sinó que més aviat és una formalització en associació (amb local propi) de les reunions casolanes informals que també tenen moltes de les dones inactives laboralment dels directius japonesos:

"es más bien la típica ama de casa, que su marido le ha enviado aquí a vivir en España y pues ella no tiene carrera, no está trabajando, entonces se apunta a estas reuniones y tal, porque tienen algo en común" (Bryan Hare)

En aquesta línia, les activitats especials que apareixien anunciades en el butlletí de l'American and International Women's club de setembre de 1997 (i realitzades en el seu local ubicat al districte de Les Corts) eren les següents: un *Brunch*⁸⁰ a Bellaterra (amb bany a la piscina inclòs); una trobada per intercanviar llibres en anglès; una conferència anomenada "Personality Through the Eyes"; un sopar de celebració de tornada de vacances; reunió del consell de l'associació; una sèrie de tallers, organitzats per una psicòloga, amb el títol "Positive parenting" sobre com educar els fills; un curs introductori a la història de l'art; un dinar comunitari; un torneig de *bridge*; i la presentació del llibre *Men are from Mars, women are from Venus*, escrit per John Gary. Pel que fa a les activitats regulars, aquestes eren les següents: aulas de conversa en anglès i en castellà, préstec bibliotecari, comentaris col·lectius de llibres, partides de *bridge*, classes de *bridge*, 'mah-jong', 'mothers and toddlers' i meditació.

El perfil de la sòcia de l'AIWC és doncs més aviat de persona que no s'ha incorporat al mercat laboral, tot i podien trobar-se algunes poques membres que desenvolupen professions liberals.

De totes les associacions de comunitats estrangeres residents a Barcelona, la comunitat suïssa és una de les més ben organitzades. Esquemàticament, la seva estructura és la següent:

- Sociedad Suiza: dedicada bàsicament a fins lúdics i de relacions socials;
- Asociación Hispano-Suiza: és on estan les empreses suïsses establertes a Espanya (i algunes espanyoles que operen a Suïssa) i es dedica sobretot a fins comercials, és una mena de cambra de comerç suís;
- Escuela Suiza: dedicada a educació primària, secundària, cursos de llengües i formació professional;
- Asociación de ex-alumnos de la Escuela Suiza: entre altres serveis, disposa d'una borsa de treball;
- Asociación Benéfica de Suiza: es dedica a donar suport a suïssos amb problemes.
- Consulat: és on d'alguna manera es coordina en rebre informació de tot l'entramat associatiu i redistribuir-la posteriorment (acostuma a tenir un representant en la direcció de cadascuna de les organitzacions), però sobretot funciona com a prestador de serveis als residents suïssos en general, així com a les associacions que ho sol·liciten (per exemple, assessorament jurídic en cas de conflictes o problemes seriosos). Inclou, a més, una Oficina Comercial Suïssa.

És clar que hi han altres cambres de comerç a Barcelona (d'Alemanya, Angola, Argentina, Bèlgica-Luxemburg, Brasil, Camerún, Israel, Estats Units, Gambia, Gran Bretanya, Índia, Itàlia, Llenguadoc-Rosselló, Marroc, Noruega, Paraguai, Senegal, Suècia, Veneçuela, Xile⁸¹) o escoles o instituts estrangeres (escola alemanya o japonesa, institut britànic o italià), i que, tant l'American Society, com el Club Escandinau o l'associació japonesa mantenen bones relacions amb els respectius consultats, però en el cas dels suïssos existeix una major imbricació de la xarxa associativa pròpia. És tracta, a més, d'un entramat totalment exclusiu: en el cas de la Sociedad Suiza només poden ser socis amb dret a vot individus amb nacionalitat suïssa, la resta de persones com a molt

⁸⁰ El 'brunch' és un àpat a mig camí entre l'esmorzar (Breakfast) i el dinar (lunch) que es celebra normalment cap a les 11 del matí. En aquest cas, el fet que el celebrin un dimecres mostra com es tracta de persones que no fan treball assalariat tots els matins.

⁸¹ Més informació a <http://www.bcn.es/infopime>

poden aspirar a ser 'amics de la societat' i participar en algunes de les seves activitats. Aquest model és molt similar a la política immigratòria existent a Suïssa, on com ha assenyalat Patrick Ireland (1994), els immigrants estrangers molt difícilment tenen accés a la nacionalitat suïssa, situació que s'extén també als seus fills i nets (és probablement el cas més extrem a Europa).

Aquesta exclusivitat contrasta, com he esmentat abans, amb el Club Escandinau, però també amb l'American Society, on només un 55- 60% són d'Estats Units, la resta són majoritàriament espanyols i alguns alemanys, anglesos, holandesos i canadencs.

L'American Society, es va fundar entre els anys 1972 i 1974, tot i que no es va registrar legalment a la Generalitat de Catalunya fins 1983. Com expliquen a la seva pàgina web:

"The American Society of Barcelona strives to be focal point for people who are interested in developing and maintaining business, professional, and social relationships with each other in an international environment. The society functions as a non-political and non-profit organization.

The American Society of Barcelona was founded in 1974 by a group of American businessmen for the purpose of establishing social contacts among themselves in the Barcelona area. Since then the Society has grown and thrived due to the diversity of its members who are engaged in government, business, education, and other professions." (<http://www.eriksonwills.com/amersoc/>)

En els anys 70 i 80 hi havien moltes empreses nordamericanes a Barcelona que acostumaven a utilitzar els seus propis directius i no contractaven directius espanyols, però en els darrers anys això ha canviat:

"si tu ves a IBM o a otras empresas importantes norteamericanas, CPC por ejemplo, todos tienen ahora directivos españoles, todos, en este sentido el número de la comunidad americana ha caído en picado, en los últimos 10 años, entonces la gente, la sociedad, son gente que realmente se han implantado en Barcelona, que ahora viven aquí porque quieren vivir aquí, no porque les han enviado aquí" (Bryan Hare)

Aquesta substitució de personal directiu arribat de la casa matriu per personal amb nacionalitat espanyola, fruit del procés que combina 'globalització' de mercats i 'localització' de personal, encara no s'ha produït tant entre les multinacionals japoneses ni les suïsses, que semblen apel·lar més a la nacionalitat, degut a una barreja de necessitats de formació tècnica específica i dominis de la/es llengües del país d'origen. Els següents dos fragments d'entrevistes són molt il·lustratius de les dinàmiques d'aquests processos substitutius:

"yo creo que el movimiento de personas sigue estando, que a partir de ahora les va a ser más difícil moverse? sí, porque con la comunidad económica va a haber un fluctuación a nivel europeo bastante grande, pero las multinacionales sí necesitan a alguien de allá pues lo traen, porqué a veces hay una serie de puestos que estan formados desde Suiza, que se necesitan y que se van a seguir necesitando a nivel mundial, y que esas personas se van a seguir desplazando, a mayor o menor medida, si, pero es que de una multinacional suiza en España hay muy pocos suizos, porque lo hacen con gente local. Incluso aquí, este banco es suizo, y hay 3 personas suizas, y somos un equipo de 10 personas, porque tu actividad la haces en el país..." (Carolina Berg)

"el coste de los japoneses enviado por Japón es muy caro, entonces no, no pueden (...) por eso en esta época el número de empresas japonesas ha reducido el número de los japoneses, bueno el número de empleados españoles ha reducido también, pero el coste de los japoneses es más, es mucho más caro, entonces ha reducido los japoneses, y como consecuencia de esto el colegio japonés, el número de los alumnos ha bajado mucho, ... de momento tiene más o menos cien, antes, no lo se, tenía como ciento

cincuenta (...) Creo que tenemos que hacer más localización, como he dicho, el coste de los japoneses muy caro, además lo que podemos hacer los japoneses está limitado (...) en varios sentidos, por ejemplo, buscando negocios, nosotros no conocemos los clientes, no conocemos el mercado, pero los españoles que estan aquí, conocen la gente, conocen muchas familias empresarias, entonces, si, nosotros japoneses siempre estan controlando la empresa, yo creo que no podemos esperar tanto crecimiento, tenemos que dar más, como se llama, más... poderes a los españoles para que ellos puedan trabajar más agresivamente o más tranquilamente, esto es que se llama, como se llama en castellano? localización, localización, y con eso podríamos reducir el numero de japoneses y podremos bajar los costes (...) [pero] hay problema de idioma, (...) sede principal en Japon, la mayoría de gente no puede comunicar en otros idiomas, entonces si en la oficina de Barcelona estan españoles no pueden comunicarse, o sea Tokyo entiende inglés, pero peor que japonés, no? entonces, un japonés es necesario aquí, pero ahora tenemos (...) cuatro, pero, porque necesitamos tantos? (...) Depende de empresa, por ejemplo Sony, Sony tiene aquí una fabrica bastante grande y (...) los japoneses que estan aquí son ingenieros, pero administración sólo españoles, por eso esa empresa es muy buena" (Directiu anònim d'empresa japonesa)

Aquest doble moviment globalització de mercats i localització (parcial) de personal de les grans empreses transnacionals, repon a noves estratègies, com per exemple aquelles que suggereixen que per a aconseguir marques globals (*global brands*) cal tenir en compte els 'mercats locals', tot i que sense deixar-se atrapar pel localisme. Des de la revista de marketing *Admap*⁸² ho expliquen de la següent manera:

"This more complex and changing world means that there is need to take more of a consumer-driven approach, to look at the global marketing region through the eyes of the people who live in it. This allows a view to be taken from the perspectives of the similarities which exist across regions (providing they exist), rather than being inhibited through inevitable differences. Transnational marketing does, after all, seek to drive brands in this way. This 'bottom-up' approach seeks to identify the nature of those similarities and, most importantly, to use differences to fine-tune-locally. If we were to be driven by differences, it would be impossible to develop a truly global brand"

Aquests processos poden debilitar la base social d'algunes d'aquelles associacions d'immigrants estrangers, però no sembla que vagi a fer-les desaparèixer:

D'una banda, l'American Society segueix organitzant regularment trobades de negocis entre setembre i juny: "These meetings are normally luncheons with honored guests who hold important and influential positions in politics, business, the diplomatic corps, or education" (<http://www.eriksonwills.com/amersoc/>).

D'altra banda, L'associació japonesa contactada és una associació d'empreses, no de persones o famílies. En canvi, les associacions nordamericana, suïssa o escandinava de Barcelona inclouen també les famílies d'aquells vinculats a empreses, així com membres aliens al món empresarial. En aquest sentit els canvis produïts en la composició de la American Society durant la dècada dels 90s han estat també degut a les seves presidències: quan la va dirigir un professor d'anglès (fins 1994) aquest col·lectiu docent representava una part molt important de l'associació, des de llavors ha estat dirigida per un jove empresari (casat amb una catalana) que ha potenciat les relacions lúdiques interpersonals i les celebracions nordamericanes (*Thanks Giving Day, Halloween, the 4th of July, happy hours*), fet que ha coincidit amb una davallada del nombre de professors d'anglès. L'objectiu de la nova presidència és adreçar-se a aquells nordamericans que s'han establert o que tenen pensat establir-se a Barcelona, no als passavolants, i crear lligams socials entre ells. Tanmateix, les activitats que organitzen no són accessibles a totes les economies, hi ha una mena de selecció econòmica sobre

⁸² *Admap*, número 363, juny 1996, p.23.

qui participa en les activitats de l'American society, fet que explica la disminució de la presència de professors d'anglès:

"con esta gente sí hay un aspecto importante, que montamos nosotros cenas y otras cosas, son cenas por 4.000, 5.000 pelas y muchos de profesores no tienen pasta para, y entonces..., no lo hacemos expresamente, pero hay que montar cosas y (si) uno no puede acudir porque no quiere gastar dinero pues es su decision, pero en principio, como te he dicho antes, nosotros nuestra intención es abrir puertas y no cerrarlas" (Bryan Hare)

Ara bé, aquest gir comunitari de la nova presidència no ha estat incompatible amb l'establiment de nous lligams empresarials amb la creació d'una nova figura de soci: el "corporate member". Es tracta d'empreses que donen suport econòmic a l'American Society a canvi de poder fer propaganda en el seu directori anual, a la pàgina web o en els actes que organitzen.

Les relacions socials intra-comunitàries fomentades recentment des de l'American society ja es donen informalment entre la immigració japonesa, que es mou en cercles força tancats. Ara bé, també hi ha l'abans esmentada associació d'empreses japoneses, que intenta obrir-se organitzant esdeveniments específics a nivell personal (sopar d'any nou i festa d'estiu en un hotel, campionats de *softball*) i empresarial (visites a empreses 'locals'), i que es troba vinculada a Foment del Treball Nacional. A banda de les empreses japoneses, també moltes de les grans empreses alemanyes estan afiliades a Foment. Ara bé, José Luís Salido insisteix en que no fan distincions entre empreses nacionals i estrangeres i que els estrangers participen en els òrgans de representació com a un afiliat més: "Cuando estan aqui ya no distinguimos si es extranjera o no es extranjera... en todo caso lo único que mantenemos es contacto con otras patronales europeas para atender a las posibles necesidades de esos afiliados". Tanmateix, entre els 42 membres de la plantilla de Foment no hi ha cap que sigui estranger.

Avui dia, Foment és una confederació formada per federacions, que ahora estan formadas per empreses. No tenen associades persones, sinó entitats jurídiques, empreses: "Aquí hay de todo, desde pequeñas empresas hasta grandes". Diuen que el 85% de les empreses de Catalunya estan afiliades a Foment. La via de finançament d'aquesta patronal és bàsicament a través de quotes, tot i que també tenen alguns ingressos de l'arrendament de bens (com part de l'edifici de la Via laietana) i la prestació de serveis a les empreses.

Ara bé, Foment del Treball Nacional no ha deixat d'actuar com a grup de pressió. El cas de la immigració de treballadors estrangers és un exemple del seu èxit en els anys 1990s. A través de la CEOE, Foment sempre va defensar davant el govern central i la UE que hi hagi un sistema de quotes, de *cupos*, que el nombre de treballadors estrangers a Espanya sigui un nombre determinat, en el marc d'una política immigratòria europea comuna. A més, José Luís Salido insisteix també en el caire legalista de Foment: "aquí que se aplique la Ley de Extranjería como debe aplicarse, ni más ni menos lo que dice la ley".

Els defensen interessos empresarials exclusivament, com està recollit en l'article sisè de la constitució. Les seves accions van dirigides a dos interlocutors bàsics: el govern de l'Estat i els sindicats, amb els quals s'han d'entendre. És en aquest context i amb els precedents de la patronal catalana i espanyola com a grups de pressió exitosos que es pot entendre com la política d'estrangeria del govern ha estat, en part, marcada per les opinions de la patronal. Davant d'aquest fet no deixa de ser curiós que les accions de protesta de les associacions

de treballadors immigrants estrangers procedents de països empobrits mai hagin tingut com a objecte de queixa la patronal, sinó les mesures governamentals.

José Luís Salido és explícit quan se li pregunta per moments claus, des de la perspectiva de Foment, respecte a la immigració de treballadors estrangers:

- d'una banda, recorda quan havia d'aparèixer la Llei d'estrangeria: "ahí hubo un momento en que todos tuvimos muchas cosas que decir, incluso hubieron muchos contactos con partidos políticos, especialmente aquí en Catalunya, con algunas ONGs del entorno de CCOO i del PSUC. Teníamos que discutir algunos aspectos de lo que pasaba con determinados sectores de la inmigración".

- d'altra banda, també recorda una època en la que els permisos de treball caducaven i els empresaris volien seguir tenint a treballador estrangers i llavors van haver d'estar molt de contacte amb la Dirección General de Trabajo per a solucionar aquests problemes.

- finalment, considera que avui no preocupen tant els temes de la immigració perquè ara els nacionals de països de la UE ja no necessiten permisos de treball, fet que abans havia provocat molts problemes. Però ara tot això ja està superat.

De la mateixa manera, per a entendre la política de repetides expulsions d'immigrants estrangers que va iniciar el govern del PSOE i que ha potenciat més el govern del PP (en ambdós casos amb el suport de CiU), cal tenir en compte les posicions de Foment al respecte: "la política de repatriación es otra política que habría que acometer en serio, es decir, aquella persona que está en situación ilegal y que nosotros no podemos mantener hay que repatriarla".

Obviament l'aposta per les expulsions d'immigrants no és un invent de Foment. S'emmarca en una política europea arrelada en tractats com el de TREVI o Schengen (signats pels ministres d'interior de varis països de la UE) i que, en bona mesura, compten amb el suport de les patronals europees.

En el cas de la província de Barcelona, per exemple, només en els mesos de gener i febrer de l'any 1996 (encara amb el PSOE al poder) es van executar de forma "ordinària" més d'una seixantena d'expulsions de persones estrangeres⁸³. Cal insistir en que l'estat espanyol no és un cas aïllat: les deportacions d'estrangers des d'Europa han augmentat d'un 30.000 el 1990, fins a unes 300.000 anuals l'any 1996⁸⁴.

En aquest sentit, ja a principis de segle el geògraf Elisée Reclus (1908) assenyalava que mentre hi ha necessitat d'estrangers, perquè són realment indispensables per a alguna branca d'activitat, són tolerats; però quan deixen de ser necessaris són rebutjats, perseguits i inclús són expulsats o assassinats.

Paral·lelament a aquesta política d'expulsions d'un tipus d'estrangers, Foment realitza una política d'atracció d'una altra mena d'estrangers. Com he assenyalat abans, per exemple, la incorporació de l'associació d'empreses japoneses a Foment és un punt molt positiu per a aquesta patronal, en tant que possibilita d'intercanvi empresarial. El fet que aquesta associació japonesa sigui d'empreses (ara són entre 50 i 60, però en els anys 80 n'hi havien més: moltes van relocalitzar-se, tot i que en els darrers anys també n'han

⁸³ Dades facilitades pel Govern Civil de Barcelona l'estiu de 1996.

⁸⁴ *The Independent* 30-1-1997.

arribat de noves, com Ricco o Kaho) i que hi participen només els presidents i directius de les mateixes empreses japoneses, fa que es vagi bàsicament per temes de negocis; l'interés empresarial és el principal motor de les activitats:

“falta relación personal con los españoles, o sea los japoneses viven sólo dentro de los japoneses, y esta tendencia creo que está todavía bastante fuerte, pero si vivimos en otro país, yo creo que lógicamente tenemos que tener más relaciones con las personas de ese país, es importante para sí mismo y también para desarrollar las relaciones entre los países; pero, concretamente, qué hay que hacer para tener más comunicaciones con los españoles? no tengo idea clara (...) la asociación de empresas japonesas están intentando hacer algo, por ejemplo organizan algunas visitas a las empresas españolas, o sea, hacer, tener una pequeña excursión, y visitan varias empresas españolas, o visitan las fábricas de empresas españolas, uno para conocer, otro para buscar las cosas que pueden comprar o para vender. O sea las empresas japonesas, los ejecutivos, no conocen bien las actividades de las empresas españolas, por eso la asociación organiza esas visitas, esas entrevistas o pequeñas excursiones fuera de ciudad, para conocer, para ver la realidad o la situación de las empresas locales, o sea conocer o ver el básico de todo” (directiu d'empresa japonesa)

Una de les principals dificultats per a la comunicació entre japonesos i ‘locals’ és la llengua, s'insisteix molt en aquest tema com a barrera per a la interrelació, aquesta és una problemàtica que no afecta tant a les comunitats anglòfones.

El Club Escandinau no va desaparèixer durant les darreries del franquisme amb la pèrdua del local, però va passar per un període de transformacions que l'han convertit en una altra mena d'associació, força diferent d'aquell club elitista de Sarrià-Sant Gervasi. Així, l'any 1981 van aconseguir un altre local durant tres anys, però el propietari, un danès, el va necessitar i es van quedar sense local de nou, fet que com assenyala Anne-Lise Cloetta, la presidenta del club, va tenir conseqüències: “evidentemente las actividades bajan muchísimo sin local”. El 1988 van aconseguir l'actual local de lloguer, situat a l'Eixample, prop del mercat de Sant Antoni, i en aquesta nova etapa “tuvimos muy claro que teníamos que organizar actos culturales, que solamente viniera (gente) a reunirse porque sí cuesta”. Això ho atribueix als canvis en els hàbits de vida dels escandinaus i la societat catalana en general. Val a dir que el local és gran i disposa, entre altres infraestructures, d'un bar.

Hi ha hagut una evolució històrica i ara el club és obert a qualsevol persona dels cinc països nòrdics (els dos estats escandinaus, més Dinamarca, Finlàndia i Islàndia) o qualsevol resident a Catalunya interessat per aquests països. Per tant, si s'utilitzen els mateixos prismes que en l'anàlisi habitual de les associacions d'immigrants africanes o asiàtiques es pot considerar que el Club Escandinau és ‘multiètnic’ (de fet, la Sociedad Suiza també). Val a dir que la majoria de nòrdics residents a Barcelona venen ja amb treball des del seu país d'origen, es tracta sovint de persones amb càrrecs tècnics o de gestió d'empreses multinacionals, mentre que altres venen a Barcelona per estudiar a llocs com l'IESE i després cerquen feina a la ciutat. D'aquesta manera el perfil del soci és més aviat de persona benestant econòmicament, la qual cosa permet que el club s'autofinanci mitjançant quotes i actes gastronòmic-culturals per recollir diners. L'altre activitat principal que realitzen són classes de llengües nòrdiques per a infants i adults, però no en treuen beneficis econòmics d'elles.

El Club Escandinau pot considerar-se un cas una mica excepcional, en haver estat creat com a club elitista a inicis de segle i haver evolucionat fins a una més o menys ‘típica’ associació dels 90s que ofereix serveis als seus socis, actualment unes 250 famílies.

Aquesta transformació en associació de serveis es produeix en paral·lel a altres transformacions entre les organitzacions socials barcelonines. Així, Foment del Treball Nacional, a banda de mantenir el vessant de representació institucional i de pressió que l'ha caracteritzat, obra una relativament àmplia línia de serveis a les empreses durant els anys 80s i 90s :

- servei de documentació i biblioteca; publicacions periòdiques (*Fomento del Trabajo Nacional-Horizonte Empresarial* i *Noticias*) i monogràfiques;
- formació de caire presencial en centres especialitzats, a distància i en les mateixes empreses;
- assessoria jurídica (els temes més consultats l'any 1996 van ser arrendaments urbans, delictes ecològics, responsabilitat civil, conversió de Societat Anònima en Societat de responsabilitat Limitada i estatuts).

Aquest vessant de serveis també ha caracteritzat altres patronals catalanes, que tampoc han descuidat l'aspecte mobilitzador. Entre elles destaquen SEFES, - nascuda el 1976, inicialment el seu àmbit d'actuació era el Baix Llobregat, des de 1987 estatuàriament a tota Catalunya, després que fos expulsada de FTN-, i PIMEC (un altra patronal de les petites i mitjanes empreses de Catalunya)⁸⁵.

Aquestes patronals, properes a la coalició CiU, l'any 1992, van protagonitzar una mobilització de petits empresaris contra l'aplicació de l'Impost d'Activitats Econòmiques (IAE) que van omplir la plaça St. Jaume de Barcelona. En aquesta línia de barreja de prestació de serveis i de reforç de l'acció col·lectiva empresarial, per exemple, SEFES, en un catàleg informatiu, també destaca com a una de les seves set fites històriques la seva reacció a la vaga convocada el gener de 1994 pels sindicats: "Sefes posa tots els mitjans per aconseguir que les Empreses no es vegin afectades per l'acció dels piquets, amb fil directe amb el Departament de Governació i el Govern Civil"⁸⁶. D'altra banda, en un altre catàleg difonien els serveis internacionals, que s'oferien, sobretot en tres àrees: recerca de mercats per exportar, recerca de socis comercials, tecnològics o financers, i assistència al departament d'exportació de l'empresa.

El juliol de 1997 es va produir, després de quatre anys intentant-ho, una fusió de SEFES amb PIMEC⁸⁷, tot i que pocs mesos després es produïa una crisi deguda a una manca d'integració real⁸⁸. Des d'aquestes entitats no es presta una especial atenció a les empreses estrangeres, ni han incorporat personal estranger entre el seu staff administratiu.

La classificació de les associacions d'immigrants estrangers per grans regions d'origen, matisada separant l'associació japonesa d'Àsia i agrupant-la amb les Nordamericanes i europees occidentals de moment, malgrat algunes diferències remarcables, sembla raonable. Tant el Club Escandinau, com l'American society, com l'Associación de

⁸⁵ També es pot destacar CECOT (Confederación Empresarial Comarcal de Terrassa).

⁸⁶ Vegeu *Sefes. El futur de la Petita i la Mitjana Empresa*.

⁸⁷ En aquells moments inclús es va parlar de fusió amb Foment. Vegeu *El País*, 10-7-97.

⁸⁸ Joaquim Campañá, vice-president de Pimec dimitit, sostenia el següent: "a las personas que proceden de Pimec se las trata como profesionales de tercera división. En realidad no se ha producido la integración entre ambas entidades y se ha perdido la oportunidad" *La Vanguardia*, 15-2-98.

Empresas Japonesas, com la Societat Suïssa, com l'American and International Women's club, malgrat la diversitat, tenen prous punts en comú.

Ara bé, passa el mateix amb totes les associacions formades majoritàriament per persones d'aquestes àrees geogràfiques? D'una banda, l'entrevista realitzada a l'associació O Lusitano i, d'altra banda, les lluites sindicals dels professors d'anglès (sobretot nordamericans, britànics i irlandesos) treballant en precari en acadèmies i instituts privats inciten a contestar negativament: també hi han europeus occidentals i nordamericans que s'organitzen en altres tipus de col·lectius. Però, a més a més, una entrevista a la Indian Association desmenteix també les veus que diuen que les associacions formades majoritàriament per membres de països empobrits no poden ser similars a les societats i clubs abans esmentats.

Pel que fa a l'a O Lusitano, contactada a través d'un llistat que situava el seu lloc de contacte al barri de Pedralbes (Les Corts), va resultar ser una associació de portuguesos i portugueses creada el 1987 i que passava per moments baixos quan vaig realitzar l'entrevista (d'uns 100-150 membres al principi havien passat a ser unes poques decenes). La seva presidenta, Maria Amélia Nunes de Oliveira, feia notar molt il·lustrativament el següent:

"nos pusimos a mirar un local (...) pero no se juntarian, porque sabes lo que pasa aquí? los portugueses estan muy *fora*, esta parte de Terrassa, de Manresa, en Manresa hay bastantes, y en Rubí *tambem* (...) aunque tuvieses tu local, tuvieses tus cosas de Portugal sí, pero tambien tienes que mirar el dinero, y normalmente pues toda la gente que está aquí es gente trabajadora, no es gente rica, porque yo creo que cualquier portugués o cualquier emigrante que este en otro país, no está rico, no te parece?, porque si son ricos ya no salen de su país, porque *nos*, por ejemplo, aquí no hay *industriais*, o sea, gente industrial no teníamos, gente de dinero portugueses no tenemos, no te digo que no lo haya, pero aquí, *na nostra* asociación no los tenemos, porque esa gente ya no viene, ya no quieren" (Maria Amélia Nunes de Oliveira)

Amb aquestes paraules, es pot veure com aspectes geogràfics i econòmics van dificultar la consolidació d'una associació amb l'assoliment d'un lloc propi, d'una seu social, d'un local.

D'altra banda, aquesta associació portuguesa, en els anys de més activitat, va participar en les Festes de la Diversitat organitzades per SOS Racisme esdevenint la única associació amb membres majoritàriament de l'Europa occidental, Nordamèrica o Japó a participar en aquest tipus d'actes, però això va ser només possible en les tres primeres celebracions (1993-1995), després l'associació va entrar en una crisi profunda. O Lusitano no es va implicar mai en reivindicacions de caire sòcio-polític, es van considerar sobretot com una associació de caire sòcio-cultural.

En canvi, curiosament com la majoria d'associacions formades per persones de països enriquits, la Indian Association (creada també el 1987 i formada per uns 150 afiliats, sobretot de la comunitat Sindhi) no ha participat mai en la Festa de la Diversitat, ni ha tingut problemes econòmics per desenvolupar les seves activitats de caire sòcio-cultural amb les aportacions voluntàries dels seus membres ⁸⁹ (mai fan activitats polítiques o de

⁸⁹ Abans tenien una quota de soci, però després van decidir finançar-se a través d'aportacions voluntàries: quan volen fer un acte demanen als socis que facin aportacions.

prestació de serveis). De fet, disposen d'un local a l'Eixample i molts dels seus membres són comerciants amb negocis que funcionen més o menys bé, aquest és un tret que els diferencia de la majoria d'immigrants de països empobrits. La Indian Association, com les associacions nordamericana o suïssa, es dedica bàsicament a la realització d'actes culturals relacionats amb el país d'origen, concretament, ells fomenten la cultura de la Índia per mantenir la comunitat: realitzen activitats en les que també participen alguns 'locals' (amics de socis i la parella d'algún soci).

Ara bé, hi ha trets que unifiquen pràcticament totes les associacions abans esmentades: a) l'haver-se creat sobretot per motius de caire cultural (manteniment de la/les cultura/es d'origen); b) el no necessitar demanar/voler subvencions (només l'associació O Lusitano n'ha havia demanat, sense gaire èxit, i havia rebut petites ajudes del govern portuguès, mai d'administracions catalanes o estatals); c) que totes aquestes organitzacions són governades per una reduïda junta directiva (en alguns casos amb el suport d'algunes comissions de treball per a temes específics) i no es plantegen altres formes complementàries o alternatives de democràcia de base; d) el no tenir vincles regulars amb organitzacions socials com ONGs de solidaritat, sindicats o associacions de veïns (de nou excepte en el cas d'O Lusitano, que va tenir constactes mentre van estar participant a la festa de la diversitat); e) no es tracta ben bé d'associacions que ofereixen serveis als socis, els pocs que ofereixen són més aviat de caire lúdic o cultural.

Cap d'aquestes associacions formades per col·lectius econòmicament benestants situa el seu local o lloc de trobada a Ciutat Vella, Sant Andreu, Sant Martí o Nou Barris, de fet totes s'ubiquen a Les Corts, Sarrià-Sant Gervasi o L'Eixample.

En aquest sentit, pel que fa a la residència de les comunitats estrangeres procedents de països enriquits, un curiós anunci publicat per una agència de gestió d'habitatge a tota plana a la revista *Barcelona Metropolitan*⁹⁰ confirma els patrons de localització d'aquests col·lectius en els barris i localitats on es situa majoritàriament la classe alta i mitja-alta 'autòctona':

"Q. Most of your clients are foreigners. Why is that?"

A. We had noticed, that this sector of clients (multinational directors, banks, and diplomats) were unable to find the high level of service they needed in renting and buying properties. We realised that we could fill this market gap and put all our energy into that direction. It worked because we created a team that could communicate in many different languages, including Catalan, English, German, French, Italian, Dutch and, of course, Castilian. In Monika Rüsche S.L. expatriates of all nationalities are able to forget about language problems and concentrate on finding the property they're looking for.

Q. Which areas do your clients tend to prefer?"

A. The main priority of many is to find a home near their children's schools. The most requested are Pedralbes, Sarrià, Tres Torres and Bonanova, San Juste, Ciudad Diagonal and the towns outside Barcelona such as San Cugat, Castelldefels, Sitges and the Maresme."

Les organitzacions socials relacionades amb la immigració provinent de països enriquits esmentades fins ara en aquest apartat no són totes les existents a Barcelona ciutat. També es pot trobar, per exemple, el Cercle des Français de Barcelona o el Barcelona Cricket Club. I si s'amplia l'abast territorial a la regió metropolitana, caldria tenir en compte el Círculo Hispano-Belga (Castelldefels) o De Nederlandse Vereniging Barcelona (Sitges).

⁹⁰ *Barcelona Metropolitan*, n. 23, setembre 1998.

D'altra banda, en una posició similar a O Lusitano es podria situar la Catalan Irish Association (Barberà del Vallès).

El ventall d'aquestes associacions és ampli. Però la posició socio-econòmicament privilegiada de molts dels seus membres fa que, en general, tinguin un altre punt en comú: servir de lloc on es produeixen intercanvis diversos (informació, etc.) per a aquelles persones que, en treballar com a directius o tècnics qualificats per a companyies transnacionals estrangeres que operen a Catalunya, estan aportant un gra de sorra al procés de globalització econòmica esmentat anteriorment. Es tracta d'uns processos intra-associatius complexos que requeririen més recerca específica per a esbrinar les seves pràctiques concretes.

Però, i les altres associacions d'immigrants estrangers? quina ha estat la seva gènesi? quines són les seves característiques actuals?

5.2. La cara 'visible' de la lluna: la immigració estrangera 'empobrida' (per lleis estatals i pel mercat) s'organitza, poc a poc.

La fi del règim franquista pot considerar-se com un punt simbòlic de partida per a una sèrie de dinàmiques i un punt i final per a d'altres⁹¹. Per a entendre el context associatiu barceloní al que arriba la majoria de la immigració estrangera recent originària de països empobrits, cal mirar una mica cap al passat, com a mínim fins als darrers anys del franquisme, en els quals es va començar a dibuixar el *polity* on aterraran les i les immigrants arribades des de terres més o menys llunyanes. La formació de noves associacions d'immigrants estrangers per aquests col·lectius està influenciada per les evolucions i els orígens de processos que han donat lloc al context actual.

En els anys 70 Barcelona va esdevenir la capital a l'oposició a la dictadura. D'una banda, la seu principal de les Comissions Obreres, el principal grup opositor entre el moviment obrer, va ser traslladada a aquesta ciutat després que el 1972 fos arrestat a Madrid el comitè coordinador d'aquesta organització a nivell estatal. L'increment de la importància de les Comissions Obreres a Barcelona va coincidir amb l'arribada d'immigrants procedents de la resta de l'estat espanyol a aquesta ciutat. Si es tenen en compte els moviments migratoris en la seva globalitat, el moviment sindical espanyol també tenia en aquells moments un paper significatiu en la difícil organització dels treballadors espanyols emigrats a països com Alemanya⁹².

⁹¹ L'anàlisi del moviment obrer d'aquells anys realitzat després d'un ampli treball de camp per Sebastian Balfour (1989), sota la direcció de Paul Preston, l'aproximació a les relacions laborals generals produïdes des del franquisme fins a l'actualitat recollida pel Colectivo Ioé (1998), així com els estudi d'Alice Gail Bier (1980) sobre el moviment veïnal a la transició i el de Josep Maria Huertas i Marc Andreu (1996) sobre les seves evolucions posteriors, ajuden a assentar els fonaments d'aquest apartat, que és desenvolupat també amb informacions recollides en els treballs de camp que vaig realitzar els anys 1996 i 1997.

⁹² Vegeu, per exemple, Pascual de Sans (1970).

D'altra banda, a Barcelona, les associacions de veïns (legalitzades el 1964) estaven jugant un paper clau en les protestes contra el règim en els barris habitats per treballadores i treballadors. Com a conseqüència de la ràpida urbanització en condicions precàries per a moltes persones, així com de la situació política autoritària que impedia solucionar els problemes quotidians de la gent sense adscriure's al règim, a Barcelona i la seva regió metropolitana es van crear multitud d'associacions de veïns amb una alta participació d'immigrants procedents d'altres àrees de l'estat espanyol.

En aquella època existien dos grans tipus d'associacions veïnals: unes com a col·laboradores amb la dictadura i unes altres com a organitzacions populars crítiques amb el règim; les associacions crítiques van anar agafant més força amb el pas dels anys (Bier, 1980). En aquestes, degut a la divisió sexual del treball imperant (els homes feien tasques productives, mentre les dones feien tasques reproductives), les dones tenien un paper significatiu, mentre que la participació dels homes era majoritària en el moviment sindical (Balfour, 1989). Tot i així, Anna Alabart en la seva tesi doctoral considerava que només una tercera part dels socis actius de les associacions veïnals eren dones (citada a Huertas, Andreu, 1996).

Recentment s'han assenyalat 18 tipus d'accions utilitzades pel moviment veïnal de la primera meitat dels anys 70: recollir signatures, realitzar exposicions, organitzar assemblees de veïnat, penjar pancartes i cartells, ocupar locals públics, practicar l'esport com a reivindicació, convocar cercaviles i espectacles, fer barreres humanes, reivindicar amb la desobediència civil, pactar amb el govern, denunciar a la premsa, inaugurar simbòlicament equipaments desitjats, pintar murals col·lectius, protestar a la Plaça Sant Jaume, promoure concursos insòlits (com promoure una cacera de rates per queixar-se de la insalubritat), manifestar-se als carrers, segrestar autobusos per demanar l'obertura de noves línies i, finalment, presentar alternatives als plans proposats per l'administració (Huertas, Andreu, 1996).

La mort de Franco el novembre de 1975 va ser seguida per una acceleració de les vagues i les manifestacions de protesta que combinaven, d'una banda, el malestar causat per l'increment del cost de la vida i pel decret del govern d'Arias Navarro que limitava els augmentos salarials, i, d'altra banda, una voluntat de reforma política. La resposta va ser una altra combinació de repressió i de tímid canvi polític que va consistir en el nomenament d'Adolfo Suárez com a cap de govern l'estiu de 1976. Uns mesos abans les dues principals organitzacions de l'oposició ('socialistes' i 'comunistes') s'havien unit en la Coordinació Democràtica o 'Platajunta' i poc després començaven converses amb el nou govern (d'aquesta manera els 'comunistes' abandonaven l'ambició de canviar el règim a través d'una 'vaga general pacífica'). El règim franquista es va acabar transformant en democràcia parlamentària per la via institucional. Ara bé, aquesta transformació no pot ser entesa sense tenir en compte la pressió per al canvi que les institucions van rebre des de les classes populars (Balfour, 1989). En aquest sentit, es poden tenir en compte, entre d'altres, les aproximacions a la història des d'abaix, *from below*, en termes d'Eric Hobsbawm (1997) o d'Edward Palmer Thompson (1963)⁹³.

⁹³ Val a dir que, com assenyala Hobsbawm, aquesta mena d'aproximació històrica 'des d'abaix' que es va popularitzar a Gran Bretanya després de la segona guerra mundial, tenia importants precedents a França.

Una de les característiques de la lluita obrera que va marcar aquells temps era el seu *caràcter local*, tret que va facilitar l'èxit de vagues generals com la de Sabadell o la del Baix Llobregat en poder-se desenvolupar una identificació mútua entre els treballadors i les treballadores dels diferents rams en la mateixa àrea, així com entre diferents capes de la població (Balfour, 1989). Ara bé, mentre tampoc hi havia manca de connexió entre desafecció política cap al govern i malestar al lloc de treball, degut a la solidaritat local, sí que hi havia separació entre lluita per augments salarials i lluita pel control dels mitjans de producció. A aquesta divisió se li va sumar l'absència d'una alternativa política amb arrels en el poder popular i l'emergència d'un projecte reformista des de dins del l'Estat, de forma que el procés va acabar orientant-se cap a un pla de negociacions polítiques entre govern i oposició.

Aquesta orientació cap a discussions *per dalt*, assenyalada per Balfour, va fer desaparèixer la possibilitat de celebrar un congrés de treballadors i treballadores que donés lloc a un sindicat unitari de classe, com un nombre significatiu de sindicalistes pretenien anys abans. La re-emergència del PSOE, que el 1975 era format per uns pocs milers de persones a tot l'estat espanyol, va impulsar aquesta orientació cap a un apagament de les lluites socials i cap a una major negociació política. Ara bé, com assenyalava públicament Felipe González, el PSOE no podria governar sense una base en el moviment sindical. D'aquesta manera la direcció del PSOE es va posar a treballar en la reconstrucció de la UGT⁹⁴. La debilitat dels socialistes entre el moviment sindical d'aquells anys els feia considerar que no era gens convenient la realització d'un congrés general i unitari de treballadors i treballadores, atès que hagués donat la majoria a les Comissions Obreres, que havien liderat la lluita de la classe treballadora contra el franquisme des d'inicis dels 60s i a on el partit comunista (a Catalunya el PSUC) tenia molts militants.

Igualment, per Balfour, cal tenir en compte que durant la dictadura el moviment obrer, en general, no es va mobilitzar massivament a tot el país. Quan va arribar la democràcia parlamentària, calia sindicalitzar a una majoria de treballadors i de treballadores que tenien poca o cap experiència d'organització al lloc de treball. A més, gairebé quaranta anys de dictadura havien destruït la cultura política comuna que la classe treballadora podia haver tingut un cop en altres temps a través de l'anarco-sindicalisme, els ateneus populars o els clubs republicans. Per acabar-ho d'adobar, l'abril de 1976 la UGT, encara il·legal, celebrava el seu 30é Congrés Nacional a Madrid amb l'aprovació tàcita del govern d'Arias Navarro, que volia encoratjar les creixents divisions dins del moviment sindical. Tanmateix, no va ser fins a l'octubre d'aquell any que des de la direcció de les Comissions Obreres (CCOO), sense consultar les bases, s'acaba de tirar la toballola pel que fa al propòsit previ de crear un sindicat unitari a l'estat espanyol, és llavors que es crea la nova Confederació de Comissions Obreres. Aquesta decisió dels dirigents de CCOO es pot relacionar amb el desig del partit comunista de Santiago Carrillo, al que pertenyien molts d'aquests dirigents, d'evitar friccions amb els socialistes, amb qui estaven units a la 'Platajunta'.

⁹⁴ A Catalunya, durant la guerra civil la UGT havia agrupat a comunistes i socialistes i va créixer espectacularment quan en les zones republicanes va esdevenir obligatori estar afiliat a un sindicat. Tanmateix, després de la guerra, en manca-li l'arrelament popular que tenia la CNT, va ser relegada a un paper marginal entre el moviment obrer en la lluita contra la dictadura. Val a dir que la CNT va ser durament reprimida pel govern franquista, fins que aquest va assolir pràcticament la destrucció del sindicat, a inicis dels anys 60s.

L'estratègia d'aquesta esquerra va consistir en forçar el camí d'extendre les reformes polítiques en tractar de mobilitzar els relativament autònoms moviments de protesta; tal va ser el cas de la convocatòria massiva de vaga el novembre del 1976 per part de l'efímer front sindical comú anomenat Coordinadora de Organizaciones Sindicales (COS). Els dos anys que van seguir es va produir una competició entre les diferents forces polítiques i el govern de Suárez per establir el tipus de reformes polítiques, mentre el moviment sindical era deixat de banda i les reivindicacions per a una millora socio-econòmica de la classe treballadora no eren escoltades. I quan finalment, els temes plantejats pel moviment obrer van ser tractats, com en l'Estatut dels Treballadors de 1980⁹⁵ o en la Llei de Llibertat Sindical de 1985, va ser amb resultats poc favorables per als sindicats i la classe treballadora en general.

A més a més, d'una manca de finançament i de l'absència d'un nou marc de relacions amb la patronal, els sindicats en general, però sobretot Comissions Obreres, van ser obstaculitzats, d'una banda, per les autoritats alhora d'organitzar mítings, reunions o trobades, així com, d'altra banda, per la creació de 'sindicats grocs' a partir de les restes de l'Organización Sindical Española (OSE) franquista.

Malgrat els obstacles, la legalització dels sindicats l'abril de 1977 va ser rebut amb eufòria. A l'octubre d'aquell any CCOO deia haver afiliat més d'un milió i mig de treballadors i treballadores a tot l'estat espanyol (més d'una cinquena part del total d'assalariats). La UGT, en canvi, havia aconseguit agrupar un nombre més modest.

A Catalunya, la UGT s'havia re-organitzat després de la Guerra Civil sobre un grup d'immigrants asturians, arribats a Catalunya l'any 1947, i que s'havien continuat trobant malgrat la repressió, als quals se'ls hi van sumar als primers 1970s un grup de joves que s'identificaven amb el PSOE. No va ser fins després del 1976 que la branca catalana de la UGT va superar les poques dotzenes de militants que havien recreat l'organització a inicis de la dècada. El clima general de reforma i el creixement del PSOE, a Catalunya de les tres principals branques polítiques que el juliol de 1978 van donar lloc al PSC⁹⁶, van influenciar en l'increment d'afiliats de la UGT. En aquest creixement del sindicat socialista també va influir decisivament la manca d'experiència que tenien els seus membres en la lluita anti-franquista, atès que es van poder adaptar molt més ràpidament a la nova situació. Val a dir que entre els nous membres hi havien també ex-buròcrates de la OSE.

Tot i el creixement de la UGT, les primeres eleccions sindicals després del franquisme a l'estat espanyol realitzades el 1978 van donar la victòria a Comissions Obreres, seguida a curta distància per la UGT. Ara bé, a Catalunya CCOO va obtenir dos vegades i mitja més vots que la UGT.

⁹⁵ L'Estatut dels Treballadors, per exemple, d'una banda, exclouia de la seva cobertura el servei domèstic, les administracions públiques, els presos, el personal civil dels establiments militars, etc. que resten com casos apart, i, d'altra banda, consagrava la contractació temporal, així com facilitava a l'empresari l'acomiadament de treballadors/es.

⁹⁶ "La unificació del PSC (Congrés) de Reventós, la Federació Catalana del PSOE de Triguier i el PSC (Reagrupament) de Verde es va formalitzar el 16 de juliol de 1978"; vegeu *Quadern de El País*, 25 de juny de 1998.

Pel que fa a l'anarco-sindicalisme de la CNT, tot i que no van participar a les eleccions, era evident que havien perdut l'hegemonia que havien tingut abans de la Guerra Civil entre la classe treballadora a Catalunya. El moviment anarquista sorgit en l'època post-Franco estava marcat per la divisió entre vells militants retornats de l'exili i una nova generació de joves anarquistes que tenien com a punt de referència les revoltes juvenils dels 1960s. El cop de gràcia final per a les aspiracions de ser un sindicat majoritari va ser donat amb l'anomenat 'cas Escala'. Tanmateix, el llegat anarco-sindicalista va exercir una influència subterrànea en el moviment obrer de la transició en afavorir el caire participatiu que va tenir a moltes localitats catalanes.

Ara bé, l'eufòria del període d'afiliació massiva dels anys 1977-78 va donar lloc a l'amargor dels anys següents, quan els sindicats de l'estat espanyol van veure com la seva afiliació disminuïa dramàticament, fins arribar al 10,7% del total d'assalariats el 1983. D'aquesta manera, el moviment obrer passava de ser l'actor principal en la lluita contra la dictadura entre 1962 i 1976, a ser un actor secundari durant el nou règim 'democràtic'.

D'altra banda, en relació el moviment veïnal, a finals dels anys setanta i primers vuitanta, amb la legalització dels partits polítics i les primeres eleccions municipals l'any 1979 (de les que va sortir escollit alcalde Narcís Serra i que poc temps després seria substituït pel també membre del PSC Pasqual Maragall), moltes associacions de veïns i veïnes van perdre la força que tenien. Val a dir que entre les que van continuar actives, unes poques van continuar actuant amb una línia crítica i altres, les més, van transformar-se per preocupar-se només pels problemes estrictes del barri. A més, van aparèixer amb més força col·lectius de caire més aviat lúdic o amb reivindicacions més generals (ecologisme, anti-militarisme, etc.). L'Ajuntament de Barcelona no va resultar ser tan obert i transparent com alguns esperaven i va apostar sense matissos per una democràcia representativa amb consulta electoral cada quatre anys, sense plantejar-se altres formes de democràcia més participativa. Aquest fet va influenciar en l'extensió d'una certa apatia entre el moviment veïnal. El president de la FAVB en els darrers anys de glòria i primers de desencís, Carles Prieto, també deia a inicis de 1982 que la manca de participació ciutadana no era un fenomen exclusiu de les associacions de veïns, sinó que es donava igualment en partits i sindicats (Huertas, Andreu, 1996).

Així, pel que fa al moviment sindical, la crisi soferta a inicis dels anys 80, segons Balfour (1989), es pot relacionar amb tres grans causes:

- els efectes de la crisi econòmica mundial que va seguir a l'increment del preu del petroli el 1973 i que va afectar notablement a Catalunya fins a principis dels 80s. Dos dels efectes van ser un increment espectacular de l'atur i l'aparició d'una economia submergida que podia arribar a suposar el 30% de la indústria en algunes localitats. Ambdòs fets impossibilitaven la sindicació de milers de treballadors i treballadores.

- la subordinació i ambigüitat de les dues principals centrals sindicals (CCOO i UGT) durant la transició respecte al partit comunista (a Catalunya el PSUC) i al socialista, respectivament, mentre eren exclosos de les negociacions del període 1977-78 amb el govern i altres poders fàctics. Així, van haver moments que van fer perdre la credibilitat

de les centrals sindicals: d'una banda, la defensa dels Pactes de la Moncloa⁹⁷ que va fer la direcció de CCOO sense consulta interna, malgrat l'oposició crítica d'amplis sectors del sindicat, mentre en la UGT el pacte era recolzat pràcticament sense crítiques. D'altra banda, la signatura el 1979 de l'Acuerdo Básico Interconfederal entre la patronal CEOE i la UGT⁹⁸ en solitari, que responia a les aspiracions electorals del PSOE, també va ser un moment clau per a la crisi.

A finals dels anys 70 la UGT havia optat per un model de sindicat 'socialdemòcrata' que proveia de serveis als seus afiliats⁹⁹, mentre que la CCOO optava pel model italià de sindicat, que aspirava a establir negociacions entre partits polítics, patronal, govern i sindicats, amb el suport de la mobilització social.

En aquest context, és evident que la relació entre dirigents i base dels sindicats havia canviat. L'auto-organització va donar lloc a la delegació i més tard a estructures administratives complexes. En el procés, el nivell de participació de base va caure en picat, tret que es va batejar com a 'desencantament'.

- els quaranta anys de dictadura havien marcat el moviment sindical. Inclús en els moments de més mobilització, només una minoria de treballadores i treballadors eren actius. Molts dels que es van afiliar a CCOO i UGT en el període 1977-78 no tenien molta idea del que era un sindicat. És més, el paternalisme de l'estat franquista, que vetllava per la seguretat en el lloc de treball si no es reclamava llibertats polítiques, havia deixat petjada. Sobretot quan des de l'Estatut dels Treballadors de 1980 els empresaris van aconseguir el dret d'acomiadar lliurement, l'haver obtingut el dret a poder-se syndicar lliurement podia no servir de gaire si un es trobava a l'atur. A més, durant el franquisme, l'OSE havia esdevingut un prestador de múltiples serveis als treballadors sense que els treballadors haguessin de pagar quota d'afiliació, atès que es finançava amb una part dels salaris. Aquest fet no va ajudar a que després els sindicats rebessin gaires ingressos de part dels treballadors en forma de quotes.

Altres problemes a que es va enfrontar CCOO, que havia liderat el moviment obrer contra Franco, van ser, d'una banda, la seva manca d'implantació a totes les branques d'activitat, fet que va debilitar-los quan el sindicalisme es va estendre més enllà de les grans fàbriques industrials cap a altres sectors d'activitat (les vacil·lacions alhora de syndicar el professorat o el personal d'infermeria va fer que perdessin molt suport potencial). D'altra banda, els dirigents sindicals de les lluites dels anys 1975-76¹⁰⁰ i els dirigents de 1980 eren en general altres persones, havia hagut un alt índex abandonaments i un recanvi per un altre tipus de dirigent, més donat al pacte.

Ara bé, per Balfour, el màxim llegat de gairebé quaranta anys de franquisme va ser, en gran mesura, l'èxit en atomitzar la protesta: les variacions en el comportament segons localitats, inclús dins de la metròpoli barcelonina, i segons branques d'activitat, va ser potenciat durant la dictadura. Aquest localisme va ser útil en els darrers anys de lluita contra el règim franquista, però va debilitar el rol dels sindicats en la democràcia

⁹⁷ Els Pactes de la Moncloa van ser signats per la majoria de partits polítics, inclosos el PSOE de Felipe González i el PCE de Santiago Carrillo, l'any 1978. En aquests pactes no cercaven solucions a molts dels problemes socio-econòmics comuns a la classe treballadora. És més, s'autoritzava, per exemple, la contractació temporal.

⁹⁸ Aquest acord, amb pretensió de validesa general, assentava les bases de la "concertació social".

⁹⁹ Aquest model passaria una profunda crisi després de l'escàndol financer produït en la gestió d'una cooperativa de vivendes promociionada per la UGT. Val a dir que, amb el temps, CCOO també va optar per oferir serveis als seus afiliats, des de vivendes, a viatges de vacances o cursos de formació.

¹⁰⁰ Molts d'ells agrupats en les Candidaturas Unidas y Democráticas, que tenien el suport de CCOO, però que agrupaven persones molt diverses.

parlamentària. Un nombre significatiu de dirigents locals del moviment obrer es van trobar en la transició sense saber que estava passant a la resta de llocs.

En aquesta línia, l'extensió de la militància, a través de confrontacions amb la policia, ocupacions o vagues generals, va ser més una expressió de resistència contra un estat opressor que un resultat d'una consciència radical.

5.2.1. Immigració estrangera i el sindicalisme dels darrers anys 70 i primers 80

Com he esmentat anteriorment, durant els anys 60 i primers 70, un nombre significatiu d'immigrants ecuatorians i marroquins arriben a Barcelona per a estudiar i/o treballar (Sepa Bonaba, 1993; Colectivo Ioé, 1994). Per tant, la seva arribada coincideix amb el creixement del moviment de protesta anti-franquista. Amb la legalització dels sindicats lliures el 1977 alguns d'aquests immigrants van poder-se afiliar a aquestes organitzacions, de forma que, per exemple, després d'un temps de preparació organitzativa, l'any 1980, un grup de marroquins afiliats a CCOO creaven, des dels locals que aquest sindicat tenia al carrer Hospital (al barri del Raval), l'efímera Associació d'Emigrants Marroquins a Catalunya:

"La idea de crear l'associació ve de temps, de fa mesos - explica un representant. Al principi intentàvem solucionar els problemes dels immigrants marroquins a través del sindicat de CCOO, però la situació que travessa la immigració a nivell de tot l'estat espanyol i especialment a Catalunya, ens obligà a cercar altres formes d'organització pròpies, encara que amb el suport legal de CCOO, per a solucionar els nostres problemes. Aquest era el nostre objectiu. El projecte el vam anar configurant poc a poc. La por que vam tenir de no poder actuar, tenint en compte la conjuntura político-social del moment, ens obligà a retardar la seva posta en funcionament. Després de dialogar, de parlar, de discutir-ho amb la gent, els treballadors més capacitats decidirem dur-lo a terme, donant així el primer pas" (Roca, Roger, Arranz, 1983: 130-131).

L'any 1977, uns anys abans de l'aparició de l'associació de marroquins, ja s'havia creat 'Bayt Al Thaqa', creada per un grup de joves immigrants àrabs i de barcelonins amb passaport espanyol que van posar a funcionar un centre cultural en uns locals cedits per la parròquia de Santa Maria del Mar. En aquest centre diverses persones d'origen marroquí i d'altres països àrabs es trobaven en estones de lleure per a realitzar algunes activitats culturals i per donar classes de llengua àrab i castellana. Aquest centre l'any 1984 es va registrar com a Asociación Española de Amistad con el Pueblo Árabe 'Bayt al Thaqa' i posteriorment ha anat ampliant les seves activitats de serveis. Actualment el local que aquesta associació té a Barcelona (hi ha un altre a Sant Vicenç dels Horts) es troba situat al carrer Princesa, al districte de Ciutat Vella.

Aquest centre pot considerar-se com la primera ONG que es va dedicar exclusivament als immigrants estrangers a Barcelona. Des de feia anys Càritas ja atenia a aquells immigrants estrangers empobrits que trucaven, juntament amb els espanyols, a les seves portes, però Bayt Al-Thaqa va néixer expressament per atendre un col·lectiu específic: els immigrants de països àrabs i musulmans¹⁰¹.

¹⁰¹ Adquirint el model d'ONG de serveis que s'havia anat desenvolupant a altres països, Bayt Al Thaqa va anar rebent finançament públic del govern central (sobretot), així com de l'autonòmic i el local, per a finançar les seves activitats i serveis. De la mateixa manera, quan va sorgir la possibilitat de reclutar joves que no volien fer el servei militar, van requerir a l'Estat l'enviament de 10 joves que havien de realitzar la prestació social substitutòria (PSS). L'any 1996, a banda d'aquests prestacionistes, aquesta associació tenia 55 socis, entre els quals hi havien marroquins i catalans, la majoria llicenciats universitaris, tant homes com

D'altra banda, durant la dictadura nombrosos sindicats d'arreu del món havien donat suport a la lluita anti-franquista. En contrapartida, un cop els sindicats lliures van ser legalitzats a l'estat espanyol el 1977 (fet que es va produir poc després de l'arribada de milers de refugiats polítics des de països sudamericans i poc abans de l'arribada de refugiats de països asiàtics com Líban o Iran a Barcelona), CCOO havia esdevingut el paraigües per a múltiples comitès de solidaritat que agrupaven immigrants estrangers de diverses procedències.

Aquests comitès es van establir en solidaritat amb les lluites de països que havien passat a ser dictadures (Argentina, Xile, Uruguai¹⁰²), en els que havia esclatat una guerra civil (com al Líban) o en els que s'havia endurit la repressió cap a l'esquerra en general (com a l'Iran, on uns anys després de la caiguda del Sha de Persia, en el posterior procés revolucionari, els comunistes són derrotats pels islamistes, gràcies a l'ajut occidental¹⁰³). Alguns d'aquests comitès amb el pas dels anys es van convertir en associacions d'immigrants¹⁰⁴.

Aquest és el cas de la Casa del Uruguay-Asociación de Amigos del Uruguay, que es va fundar oficialment el 1978 (tot i que existia un grup actiu ja abans) i va viure la seva etapa més activa durant la lluita contra la dictadura militar (1974-1984). Després els seus objectius han passat a ser més aviat la promoció de la cultura uruguia a Catalunya (participació en festes, elaboració d'una revista, presentació d'obres de teatre¹⁰⁵ i altres actes culturals) i fomentar projectes de cooperació amb l'Uruguai, sobretot en l'àmbit educatiu (recollides de llibres, suport a guarderies); ara bé, matissen que no es tracta d'ajuda benèfica, sinó de potenciar que les persones esdevinguin motors per a desenvolupar més projectes allà. Ara bé, el fet que la Casa del Uruguay passés a desenvolupar activitats de caire cultural amb la fi de la dictadura, no va impedir que, més recentment, es produís la creació a Barcelona de la "Comisión de Apoyo a la Campaña por los Desaparecidos en el Uruguay", quan a l'Argentina, Xile, el Paraguai i el propi Uruguai, així com a l'estat espanyol, França o Itàlia, van tornar a prendre notorietat als *mass media* els casos dels desapareguts en les dictadures del con sud d'Amèrica durant els anys 70s. De manera similar a com s'havia creat la "Plataforma Argentina contra la Impunidad" (formada per la Casa Retruco, la CLACA, COSOFAM, HIJOS i independents), que va organitzar un simposi al Col·legi d'Advocats l'octubre de 1997, o a com l'Associació de Suport a les Organitzacions Populars Xilenes (ASOPXI) i l'Asociación Comunidad Latinoamericana en Catalunya (ACLC) havien organitzat una conferència sobre els drets humans a Xile el novembre del mateix any 1997.

dones. Des de desembre de 1995 s'estaven incorporant algerians i pakistanesos, que accedien a serveis, però no a ser socis.

¹⁰² En aquests tres països, després d'anys en els que l'esquerra havia anat guanyant posicions o arribat al poder, com a Xile, successius cops militars amb el suport del govern dels Estats Units van iniciar anys de repressió que van incloure l'assassinat i 'desaparició' de milers de persones.

¹⁰³ El comitè central del partit comunista iraní va ser capturat en bloc i milers de militants comunistes van ser empresonats i assassinats. Pel que fa al suport de França, Alemanya i altres països occidentals al règim, és il·lustratiu veure les imatges en les que l'Allatollah Jomeini arriba a Teheran, on milers de persones l'esperen a l'aeroport, en un avió d'Air France.

¹⁰⁴ Andreu Domingo et alii (1995) esmenten aquesta transformació de comitès de solidaritat internacionalista a associacions d'immigrants per als casos dels països llatinoamericans.

¹⁰⁵ A tall d'exemple, el 10 de novembre de 1995 van portar l'obra "El patio de atrás" de Carlos Gorostiza, representada per la companyia Teatro Circular de Montevideo i dirigida per Rubén Yáñez.

L'estructura de la Casa del Uruguay contrasta amb la d'altres associacions: tot i que coincideixen amb elles en l'existència d'una junta directiva (fet obligatori sota la Lei 7/1997 de 18 de juny, d'associacions, article 5), es procura compensar fomentant la figura de l' 'activista' (aquells que mouen l'activitat), enfront de la figura del 'funcionari', amb el següent mètode: qualsevol membre pot suggerir una activitat en reunions obertes que es realitzen dos dies a la setmana, però sap que en proposar-la ha de convertir-se en el 'motor' de la seva realització, tot i que un cop aprovada pel conjunt podrà comptar amb la col.laboració dels demés¹⁰⁶.

El 1996 tenien més de 200 socis que paguen quotes (actius poc més d'una vintena), amb les quals obtenen el 99% del pressupost de la Casa, atès que només reben una subvenció de cent mil pessetes anuals de l'Ajuntament de Barcelona. Una part significativa d'aquest pressupost el destinen a mantenir el local que comparteixen amb la CLACA, situat a l'Eixample, prop de la plaça Universitat.

D'altra banda, l'Associación de Amigos del Brasil, trenca amb el prototip d'associació llatinoamericana creada en els 70s per donar suport als pobles en lluita contra les dictadures militars. Aquesta associació brasilera va ser creada, l'any 1974, encara sota el franquisme, per un grup de brasilers i espanyols *saudosos do Brasil* amb l'objectiu de promoure la cultura i el folclore brasiler. La seva participació a les festes de la diversitat dels anys 90s, amb tot un seguit d'associacions d'immigrants, d'ONGs i sindicats podia fer pensar en un vincle amb aquestes organitzacions socials, però l'entrevista realitzada desmenteix aquesta hipòtesi. Més concretament, en paraules d'una de les responsables de l'associació:

"bueno, las circunstancias no fueron fáciles, porque claro, en principio se gestionó una junta gestora, un grupo, nació de ese grupo esa idea, debido a la creciente colonia brasileña que se incrementaba en Barcelona y viendo la necesidad de alguna manera de matar esa 'saudade', que es esa nostalgia. Entonces se creó una junta gestora que en principio tuvo que ver a otras asociaciones, como promover el fundar otra asociación, tuvo que ir al Gobierno Civil, porque naturalmente se tenía que crear unos estatutos, y lógicamente que fueran aprobados. En aquella época, por supuesto, no podía haber ninguna motivación política, como no la hay ahora tampoco, y sobre todo esos objetivos, que fueron de matiz cultural y recreativo, como son así los objetivos de la asociación,... y se fundaron, se crearon entre esa junta gestora, se promovieron esos estatutos, se aprobó, se hizo una asamblea, se aprobó. Dado ya el permiso del Gobierno Civil, a partir de ahí se constituye ya la asociación, se busca un local, que es este local actual, de la calle Matanzas 17, y se hicieron una serie de... arreglos convenientes, para promover todas estas actividades y a partir de ahí, pues se instaura lo que es dentro de los estatutos el régimen de socios, el régimen presidencial de junta, hay una junta directiva con un presidente, actualmente tenemos una presidenta renovable cada dos años, y la participación de todos los socios con una serie de departamentos, y funciona de esta manera: los socios pagan una cuota, no tenemos ayuda, ni de consulado, ni del gobierno, simplemente se mantiene con las cuotas del socio y alguna actividad que se hace y nada más" (Sílvia Esteban)

Així sembla clar que aquesta associació brasilera té poc en comú amb la Casa del Uruguay o l'Associació Catalunya-Líban, mentre manté força semblances amb la Societat Suïssa, l'American Society o el Club Escandinau. Per si hi han dubtes, el següent paràgraf, que respon a una pregunta sobre suggerències per a millorar la situació de la immigració brasilera a Barcelona, és també prou il.lustratiu del trencament entre dues onades d'immigració brasilera i, si es vol, entre dues classes socials diferenciades:

¹⁰⁶ veure el número 1, any 1995, 3a època, de *Nexo*, la publicació de la Casa del Uruguay a Barcelona.

“quizás a través del consulado o quizás, que se creara quizás una situación más de tipo sindical para que se conociera la problemática económica, la problemática laboral, que se diera a conocer quizás como está el campo del trabajo, como está el campo de la vivienda, pero quizás esto tendría que ser otro tipo ya de asociación, porque en el aspecto social, en el ámbito ya familiar, pues la asociación Amigos del Brasil responde a ello muy bien, pero quizás sería pues una labor más del consulado o de los propios sectores de inmigrantes nuevos que llegan a Barcelona, que quizás de tipo más sindical o otra faceta que no nos corresponde a nosotros” (Sílvia Esteban)

Tanmateix, una associació brasilera que lluiti per millora la situació dels brasilers nouvinguts no s'ha acabat de consolidar mai, tot i que han existit alguns grups més implicats activament en política¹⁰⁷.

D'altra banda, en la història de la Casa del Uruguay es troben similituds amb la de l'Associació Catalunya-Líban, creada a partir del treball realitzat des de 1979-80 per un grup de persones que el 1982 legalitzà el comitè de solidaritat:

“en principio era como colectivo de solidaridad, cuando estaba la guerra civil en el Líbano, trabajabamos con ayuda de emergencia, ayuda de emergencia al Líbano: medicamentos, ropa, alimentación, cosas así; y a partir del 91, cuando terminó la guerra civil, ya trabajamos más en temas de cooperación con proyectos y temas culturales, temas de inmigración...” (Ghassan Saliba Zeghondi)

Més concretament, les seves activitats de cooperació han consistit en l'enviament de medicaments, robes i aliments via una ONG laica present a tot el Líban anomenada Socors Popular Libanès. Ara bé, l'Associació Catalunya-Líban ha rebut més subvencions d'administracions que la Casa del Uruguay (concretament ha rebut ajudes per exemple de la Generalitat de Catalunya, el Fons Català per al Desenvolupament) fet que els ha permès el finançament d'equips d'un dispensari, una escola de formació de dones, un centre de formació sanitària, la rehabilitació d'una escola primària per a nenes i nens discapacitats, així com la construcció d'un hospital (aquest darrer amb el suport de Mans Unides-Espanya i la Unió Europea).

Altres aspectes de l'activitat de l'Associació Catalunya-Líban són, d'una banda, cada any unes jornades culturals àrabs a Barcelona; d'altra banda, campanyes per aconseguir la llibertat de detinguts libanesos a les presons israelïtes; a més, la gestió del Centre d'Estudis sobre el Món Àrab i l'organització d'un curs d'aproximació al món àrab; i finalment, activitats de solidaritat amb els immigrants libanesos i àrabs residents a Catalunya (tramitació de documents, col·laboració amb ONGs, institucions i sindicats per a millorar la situació dels immigrants). Tot això una associació amb només 80 socis, dels quals uns 15-20 són els que normalment organitzen activitats. La variable subvenció sembla ser una de les claus per explicar algunes activitats que altres associacions no poden fer.

Tot i que la comunitat libanesa a Barcelona és molt més reduïda que la uruguaina, altres punts en comú entre elles és que un nombre relativament significatiu dels membres de les associacions esmentades han assolit una posició econòmica per sobre de la mitjana

¹⁰⁷ Aquest és el cas, per exemple, del Núcleo del Partido dos Trabalhadores (PT) que el maig de 1995 publicava un butlletí informatiu i tenia com a adreça de contacte el local de Sodepau. Val a dir que la seva orientació era més aviat cap a la política brasilera, per exemple un dels actes que van organitzar llavors va ser una xerrada amb Flávio Benites, assessor de jurídic del Sindicato de Metalúrgicos de São Bernardo do Campo. Uns mesos després arribava a Barcelona “Lula”, líder del PT, per participar en alguns actes.

dels immigrants procedents de països empobrits que els permet fer donacions especials o pagar una quota superior a la majoria, fets que possibiliten que ambdues associacions tinguin un local propi (els libanesos disposen d'un local al Clot). Tanmateix, l'associació libanesa de Barcelona no és de caire elitista com ho és el club libanès que existeix a Madrid, ans al contrari, entre els seus dirigents es troba, per exemple, un assessor de l'oficina del CITE-CCOO de Barcelona i el seu local és obert a qualsevol persona interessada.

Poc temps després de l'aparició del Comité de solidaritat amb el Líban, el 1983 arribaven a l'estat espanyol milers de refugiats i refugiades procedents de l'Iran. Algunes d'aquestes persones pertanyien al Partit Comunista Iraní i en arribar a l'aeroport de Barcelona van ser detinguts per les autoritats espanyoles. Va ser gràcies a la intervenció d'uns diputats del PSUC que van poder sortir d'allà i a partir d'ells i d'organitzacions com Amnistia Internacional o CCOO que van poder explicar a la societat catalana el que estava passant al seu país. En el cas dels refugiats iranís residents a Espanya durant els 1980s, la repressió del govern espanyol va ser molt forta, pressionat per interessos econòmics i de caire estratègic. Com explica Nazarín Amiriam, una de les membres actives del Comité de Defensa dels Presos Polítics d'Iran que es va crear en aquells moments i una d'aquelles membres del partit comunista iraní retingudes:

"me acuerdo una vez, sí, sí, porque además hicimos una manifestación, cogieron a un chico, se llamaba Shatel, llevaba 6 años en España, ya tenía el asilo conseguido, fíjate, tenía el asilo concedido. Vivía en Madrid, la policía le coge en la calle, le pide la documentación, tiene todo en regla, pero no, no les importa, a ellos que lo tengas todo en regla, dicen:

- 'estás expulsado de España',

- '¿por qué?'

- 'pues no, no hay porqué', 'pues tienes que ir al aeropuerto',

- dice, 'por favor, al menos permitirme ir a recoger mis cosas',

- dicen, 'vale', le acompañan hasta su casa, que está en la zona de Aluche de Madrid, en un decimotercer piso, se va arriba y se tira desde arriba a abajo,

- porque dice, 'oye, si yo tengo que morirme, porque si me deportais a Iran me asesinaran en el mismo aeropuerto', porque era un refugiado político, 'pues prefiero morirme aquí, antes de recibir tantas torturas', y se mató, de estos hay muchos, de eso que la policía venga a llamarte a tu casa a las cuatro, tres de la mañana con patatas, porque ellos saben que tu no eres ni traficante de drogas, ni terrorista, nada de esto, pero es una forma de cohibirte, de humillarte, de que, de que te vayas, ¿sabes?, esos son sus métodos, aquí, me refiero aquí, pero seguramente en otros países pasa lo mismo, más o menos.

Val a dir que la repressió del govern espanyol va ser compensada per la solidaritat de la gent:

"son muchos actos de solidaridad, muchos telegramas, cartas, a la embajada, al régimen, protestas parlamentarias, a través de ellos hemos podido evitar varias penas de muerte en Iran, a través de ellos hemos podido influir en algunas decisiones del Parlamento Europeo sobre Iran, eso sí que hemos tenido, no nos quejamos ni de la solidaridad del pueblo ni de la actitud de los partidos políticos, eso sí, eso es aparte, me refiero al estado y al gobierno"

De forma similar a la libanesa, en el cas de la comunitat iraní de l'estat espanyol, formada per unes 2000 persones, hi ha una forta divisió entre un sector majoritari de comerciants i d'homes de negocis (en el ram de les alfombres perses i de productes alimentaris com els pistatxos o l'arròs) i un grup més reduït de classe mitjana-baixa, on s'auto-ubica Nazarín Amiriam. El grup de Barcelona de l'Associación Democrática de la Mujer Iraní en la que participa actualment encara reb amenaces quan passa el límit

tolerat pel règim iraní per als refugiats que viuen a Europa. A tall d'exemple, l'any 1997 anaven a participar amb un stand a la Festa de la Diversitat de SOS Racisme, però van rebre amenaces des de l'ambaixada iraní si ho feien, així que ho van deixar córrer i no van poder participar (vàries decenes de dissidents iranís han estat assassinats a Europa en els darrers anys).

D'altra banda, l'evolució del sindicalisme a l'estat espanyol en els anys 1980s i 1990s pot començar a albirar-se amb un comentari d'aquesta refugiada iraniana quan és preguntada per les actuals relacions que tenen amb els sindicats:

"ahora no, antes bajo el nombre de los sindicatos iranés sí, pero luego ha venido Antonio Gutiérrez en Comisiones Obreras, y este hombre en UGT, no, porque ellos no quieren ningun compromiso, antes cuando estaba Marcelino Camacho o Nicolás Redondo, ellos antes publicaban el boletín informativo, los sindicatos, porque en Iran mataron, vamos, a todos los líderes sindicales, estan perseguidos, ¿no? Entonces cuando sacabamos un boletín, por ejemplo, 'Los obreros de la hoteleria de Teheran estan en huelga y que han matado a nose cuantos', ellos te publicaban gratis para nosotros. Ahora ya no lo hacen, había antes un comité, en Comisiones había un comité de solidaridad con los pueblos, ahora ya no hay"

5.2.2. Mitjans dels anys 80: canvis en el context sindical i immigratori.

Aquests canvis en l'orientació dels sindicats majoritaris pel que fa a la solidaritat internacionalista entren en una transformació més àmplia del sindicalisme a l'estat espanyol, així com de les relacions amb la patronal, que ha estat recollida pel Colectivo Ioé (1998):

Els primers temps posteriors al franquisme semblava configurar-se un nou sistema de relacions laborals fonamentat en el principi d'autonomia colectiva de sindicats i patronal, així com un refús de la supervisió estatal. A més, la constitució (1978) va conferir un rol preponderant als sindicats de treballadors i va exigir el seu funcionament democràtic. Els defineix com a representants dels interessos econòmics i socials i entén que les seves funcions no s'esgoten en l'exercici de drets davant dels empresaris, sinó que extén també a temes que tenen a l'Estat com a contrapart (mitjans de comunicació, programació de l'ensenyament, sistema de seguretat social i serveis de benestar social, planificació econòmica en general, etc.). Aquest desenvolupament jurídic donava per suposat una tendència cap a la unitat sindical, amb la qual el sindicat es constituïria en representant de la 'ciutadania social', configurant-se com una forma paral·lela als partits polítics.

La realitat social va ser diferent, com he apuntat anteriorment. La 'transició' es va caracteritzar per l'enfrontament entre els sindicats, de forma que, per a evitar tendències centrífugues i garantir la capacitat reguladora de l'acció social, l'Estat ha jugat un important paper de selecció i enquadrament dels 'agents socials', imposant una dinàmica "neocorporativista", que privilegia la negociació entre cúpules burocràtiques sota l'arbitri estatal. En aquesta línia, l'Estatuto de los Trabajadores (E.T.) de 1980 evitava un sistema basat en la representació voluntària d'interessos col·lectius segons la capacitat d'acció i, en canvi, imposava un mecanisme de selecció d'interlocutors, es fixaven regles per identificar als negociadors i s'establia un principi de majories que pretenia donar validesa general als acords col·lectius. D'aquesta manera s'institueixen dos tipus de sindicats: els 'representatius' i els 'menys representatius' (aquests segons eren exclosos

de les negociacions), mentre entre les organitzacions patronals no s'aplicaven criteris de representativitat.

L'E.T. va posar en peu un 'model sindical dual' que assignava la negociació col·lectiva en l'empresa al comitè d'empresa (els 'majoritaris' imposen la unitat d'acció, desplaçant altres opcions), mentre que en nivells superiors la negociació col·lectiva passa a dependre del sindicat, per tant en aquest nivell general el sindicat ja no actua en funció dels seus afiliats, sinó d'acord amb els fins que tenen conferits en tant que sindicats 'més representatius'.

És a partir d'aquesta consideració del sindicat com a 'institució d'interés públic' que des de 1981 s'incorpora a un procés de concertacions de la política socio-econòmica del govern central i es pacten mecanismes de consolidació de les grans centrals sindicals. Així, en els pressupostos de 1983 a 1985 es van dedicar partides pressupostàries per a subvencionar als sindicats majoritaris i, a més, se'ls han otorgat subvencions en funció de la realització de certes activitats de formació o socio-culturals, se'ls ha otorgat una participació institucional en l'INEM. Aquesta institucionalització dels sindicats s'ampliava amb la Llei Orgànica de Llibertat Sindical de 1985 i, juntament amb l'impuls a majors mesures de flexibilització laboral, era una de les bases de la política de 'concertació social' desenvolupada a mitjans dels 1980s¹⁰⁸.

Ara bé, les significatives concessions en matèria socio-laboral realitzades pels grans sindicats durant aquest període de 'pactes socials' van ser justificades com a contrapartida necessària per assolir un refermament de les 'institucions democràtiques', inclosos els sindicats, i la creació de llocs de treball. Ara bé, com he exposat anteriorment, durant aquest període es va acceptar una reducció de salaris reals i la precarització de les formes de contractació, de forma que a mitjans dels 80s la pròpia base dels sindicats havia estat debilitada¹⁰⁹ i aquest s'havien convertit en organismes administratius de planificació social que exercien, per delegació, poders de l'estat.

És en aquest contexte sindical que des de CCOO de Barcelona es crea un Centre d'Informació a Treballadors Estrangers (CITE) l'any 1986 (el primer de l'estat espanyol), és a dir, uns anys després de l'aparició d'aquelles associacions basades en comitès de solidaritat internacionalista. A mitjans dels 80s els edificis que l'OSE franquista tenia a la Via Laietana són distribuïts entre varis sindicats, entre ells CCOO, essent possible trobar espai per a un centre d'informació a treballadors estrangers. El CITE es crea, a més, poc després de l'aprovació de la Llei Orgànica 7/1985 d'Estrangeria, de l'acord d'entrada de l'estat espanyol a la Comunitat Europea (1985) i de l'arribada a Barcelona de nous fluxes migratoris atrets pel mercat laboral català i procedents del Marroc, de l'oest d'Àfrica, de Llatinoamèrica i de l'Àsia oriental i meridional. Amb aquestes noves arribades apareixen unes associacions d'immigrants

¹⁰⁸ 1980-81: Acord Marc Interconfederal (signat per CEOE, UGT i amb l'adhesió posterior d'USO).

1982: Acord Nacional d'Ocupació (signat a l'ombra del 23-F per govern, CEOE, UGT i CCOO).

1983: Acord Interconfederal (signat per UGT, CCOO, CEOE i CEPYME, sense el govern).

1985-86: Acord Econòmic i Social (darrer pacte tripartit UGT, govern i CEOE-CEPYME. Sense la signatura de CCOO). Vegeu Colectivo Ioé (1998).

¹⁰⁹ Segons esmenta Jesús Albarracín, els nombre d'afiliats de CCOO va descendir des de 1.820.000 persones l'any 1979, fins a 702.000 l'any 1981, 382.000 l'any 1984 i, finalment, 353.000 el 1987 (citat a Colectivo Ioé, 1998).

estrangers amb unes característiques comunes, però de nou amb diferències entre elles i alguns punts en comú amb les ja existents.

El CITE és creat com a centre d'informació jurídica i sòcio-laboral, com a servei. Així, al final, CCOO també havia acabat adoptant, en part, el model de sindicat 'social-demòcrata' oferidor de serveis que la UGT havia triat pràcticament des de l'inici de la 'transició', tot i que en temes d'immigració estrangera la UGT no va oferir serveis especialitzats a Catalunya fins l'any 1993. Amb el temps CCOO anava creant el CEPROM per a oferir cursos de formació als afiliats, Habitatge Entorn per a oferir vivendes, etc.

La Llei d'Estrangeria (1985) i el seu reglament d'aplicació (1986), en la seva primera redacció prohibien la formació d'associacions d'immigrants estrangers no tutelades per persones amb nacionalitat espanyola, fins que el 1987 aquest aspecte va ser declarat inconstitucional (Corredera, Díez, 1994).

Durant aquells temps de renovada incertesa, l'octubre de 1986, es crea a Barcelona el Centro Filipino Tuluyan, una organització de caire religiós que compta amb el suport de l'església catòlica. El Padre Avelino explica la gènesi del Centre en una entrevista, publicada a la revista d'un altre col·lectiu d'immigrants estrangers¹¹⁰, amb les següents paraules:

"Habíamos llegado aquí para asistir pastoralmente a nuestra comunidad, pero nos dimos cuenta que ésta no bastaba para dar solución a las reales necesidades sociales de los filipinos, pues *no sólo había que dar atención a las necesidades espirituales y morales. Necesitábamos dar solución a las necesidades sociales.* Empezamos a buscar alrededor de nosotros personas e instituciones que trabajaban en este campo. Nos dimos cuenta que debíamos crear una asociación que canalizara los problemas de la gente. Entonces comenzamos con el trabajo religioso, para luego asumir un trabajo más social. Fomentamos los intereses sociales de nuestra comunidad y utilizamos el púlpito para decir que no éramos nada si no estábamos organizados. Esto fue en el año 1988, para luego institucionalizarnos legalmente en el año 1989. La constitución de la comunidad filipina inicialmente es femenina, luego por ser Barcelona un puerto importante en el Mediterráneo, muchos marinos conocieron a sus futuras esposas aquí, para luego conformar familias y quedarse definitivamente. Cuando comencé mi trabajo pastoral en el año 1986 en la Parroquia de Santa Mónica¹¹¹, *me di cuenta que nuestra comunidad era fundamentalmente femenina, entonces por mi amistad desde Roma con la congregación de monjas Las Benedictinas Misioneras, las invité para establecer un centro de acogida y de servicio directo para atender las necesidades de las mujeres filipinas, para escuchar mejor, y creamos un equipo de trabajo más eficiente.* [la cursiva és meva]

El Centro Filipino disposa d'un local situat al mateix Raval, però durant la primera dècada d'existència no van rebre cap subvenció¹¹², es finançaven d'aportacions voluntàries d'immigrants filipins i "de nuestros amigos de fuera del país", en paraules de la Germana Paulita Astillero. Les activitats del centre són la formació educativa (llengües, formació ocupacional) i la informació sobre drets de les persones immigrants (Llei d'Estrangeria, Drets Humans). Organitzen també activitats culturals i campanyes informatives a través de la parròquia del barri. L'assoliment d'un "self-development" (auto-desenvolupament) dels i de les immigrants filipines és un dels principals objectius, segons assenyala la Germana Paulita Astillero. Aquesta missionera és una de les cinc

¹¹⁰ Extracte de l'entrevista al Padre Avelino realitzada per Rodrigo Díaz i publicada al Full Informatiu d'ASOPXI, número 2, abril/maig de 1998.

¹¹¹ Situada al barri del Raval, més concretament a Les Rambles.

¹¹² El 1996 va rebre la primera subvenció, des de l'Ajuntament de Barcelona.

persones que formen l'equip de treball que coordina les activitats del centre, totes els coordinadors són religiosos, tot i que volien que també s'impliquessin alguns del centenar de voluntaris que tenen. En els seus actes poden arribar a participar més de dues-centes persones d'una comunitat filipina barcelonina majoritàriament femenina i dedicada a tasques domèstiques, fet que dificulta molt la possibilitat de participació associativa per problemes d'horari, sobretot quan dormen a la casa on treballen ('fixes')¹¹³.

Poc temps després de l'aparició del Centro Filipino, es va crear com a entitat el Casal Llatinoamericà a Catalunya, la CLACA, (concretament l'any 1988¹¹⁴) fruit de la confluència de persones amb orígens geogràfics i bagatges diversos. Els objectius d'aquesta associació laica són denunciar la Llei d'Estrangeria, promoure la igualtat de drets dels i de les immigrants llatinoamericans/es, sensibilitzar a la societat catalana sobre la situació i actuació d'aquest col·lectiu, potenciar la difusió de la seva cultura, impulsar l'associacionisme d'immigrants, crear espais de trobada i reflexió sobre temes d'interès per a immigrants llatinoamericans/es, així com lluitar contra qualsevol forma de 'racisme' i xenofobia.

5.2.3. La creació de Sos Racisme i de la FCIC en la Barcelona pre-olímpica

La CLACA i el Centro Filipino eren dues organitzacions dispars en molts aspectes, però que tanmateix tenien objectius comuns. Va ser allò que compartien que els va convertir en dos dels principals motors creadors, juntament amb associacions equato-guineanes barcelonines i senegambianes del Maresme, de la Federació de Col·lectius d'Immigrants a Catalunya (FCIC). Aquesta federació, una experiència gairebé única a Europa per la diversitat d'associacions que inclou, va aparèixer, fomentada des del CITE de Comissions Obreres (CCOO) i crescuda amb el seu suport, durant els primers temps, arran del procés de regularització extraordinari d'estrangers de 1991. Tanmateix, amb els anys, com es veurà més endavant, les relacions entre la FCIC i el CITE-CCOO van anar empitjorant.

La FCIC es va fundar l'any 1990, amb l'anunci de la regularització, però va ser durant l'any 1991, durant el procés de Regularització Extraordinària de Treballadors Estrangers, que es va anar consolidant. Diferents ONGs, com SOS Racisme, i sindicats, bàsicament CCOO, van convocar una plataforma que es va anomenar "Catalunya Solidària amb la immigració" i és dins d'aquesta plataforma que es va plantejar la creació d'una entitat a que agrupés a les associacions d'immigrants: "un organismo que aglutinara las reivindicaciones de los inmigrantes por los propios inmigrantes", en paraules d'Obam Micó, membre de la direcció de la FCIC. En aquesta primera fase la resposta va ser molt àmplia entre els col·lectius d'immigrants, hi havien reunions gairebé setmanals en el marc

¹¹³ Val a dir que aquest centre ha esdevingut actualment un dels principals referents en temes d'immigració estrangera a Barcelona. Així, la tardor de 1997 el Padre Avelino va ser escollit vice-president del Consell Municipal d'Immigració de Barcelona (el president és l'alcalde de Barcelona, Joan Clos, la primera Vice-presidència correspon a la Regidora de Benestar Social, Eulàlia Vintró, i la segona al Padre Avelino, com a representant de les associacions d'immigrants). Les Normes Reguladores d'aquest consell van ser aprovades pel Consell Plenari de l'Ajuntament de Barcelona el 24 d'octubre de 1997.

¹¹⁴ El 10 d'octubre de 1998 han celebrat el seu desè aniversari amb una festa al Centre Cívic de Cotxeres de Sants, a Barcelona.

de Catalunya Solidària. Paral·lelament, s'anava consolidant la FCIC. Però després de la regularització va haver un sotrac, la coordinació va esdevenir molt difícil. El propi Obam Micó recordava aquell període de crisi post-regularització de la següent manera:

“(el) bajón ha durado hasta hace un año y medio¹¹⁵, manteniendo la federación a toda costa porque lo que si que es cierto es que todos veíamos la necesidad de que existiera una federación, aunque nos costara mucho plantear campañas concretas, actividades concretas, tuvimos el acierto de no dejar que muriera. Desde hace un par de años la FCIC tiene un mayor impulso,... estamos en un contacto más permanente, llegamos fácilmente a acuerdos (...) incluso muchos colectivos que no son de la federación ven hoy, la necesidad que la federación crezca. En síntesis, estos seis años han sido muy difíciles, pero yo creo que han valido la pena, porque creo que hoy está gozando de la credibilidad que necesita, la credibilidad de los propios inmigrantes”

El període més dur d'aquella davallada va ser després de la Regularització Extraordinària de Treballadors Estrangers de 1991, en un moment en què les associacions d'immigrants estrangers es van trobar en una situació en la que, degut a una sèrie de circumstàncies que aniré detallant, SOS Racisme es va convertir en el protagonista *de facto* quan es parlava d'immigració estrangera a Catalunya.

SOS Racisme de Catalunya havia nascut l'any 1988, després que un grup de membres de l'organització SOS Racisme de França visitessin Barcelona i contactessin amb membres de l'entitat vinculada a l'esquerra que, en aquells moments, estava treballant la temàtica de la immigració estrangera amb més projecció pública: el CITE de CCOO. Van ser, per tant, membres de CCOO i simpatitzants d'aquest sindicat, juntament amb altres persones que es van anar assabentant de la iniciativa de crear una associació 'anti-racista', que van fundar SOS Racisme a Barcelona. Aproximadament un terç del grup inicial eren 'immigrants estrangers'.

Com ha estat assenyalat en diverses ocasions¹¹⁶, SOS Racisme a França va néixer i créixer a inicis dels 80s en bona mesura amb el suport del partit socialista francès, que pretenia contrarestar la influència del partit comunista francès (PCF) entre la immigració africana i els seus descendents. A l'estat espanyol, amb els socialistes governant i aplicant una dura política immigratòria, ni el PSC ni el PSOE van mostrar-se preocupats per la situació social de la immigració estrangera fins a entrats els anys 90s, quan persones properes al PSOE van crear a Madrid la campanya “Jóvenes contra la Intolerancia” (any 1991)¹¹⁷, amb un enfocament molt particular, després que organitzacions properes a CCOO i el PCE fossin les que protagonitzaven la solidaritat amb la immigració estrangera durant els 1980s.

A banda de grups com Bayt Al Thaqafa o Caritas (de caire més aviat religiós), a la Barcelona de finals dels 80s la solidaritat amb la immigració estrangera era sobretot desenvolupada des d'organitzacions a l'esquerra dels socialistes: d'una banda, com el sector de CCOO proper a la llavors recent creada Iniciativa per Catalunya (apareguda sobre la base del PSUC); d'altra banda, el Partit dels Comunistes de Catalunya (PCC), escisió pro-soviètica del PSUC; i finalment, per tot un seguit d'organitzacions més petites, com la Lliga Comunista Revolucionària o el Moviment dels Comunistes de Catalunya (que s'acabarien fusionant en l'efímera 'Revolta'), així com col·lectius llibertaris, entre altres.

¹¹⁵ Entrevista realitzada el juliol de 1996.

¹¹⁶ Vegeu per exemple, Patrick Ireland (1994).

¹¹⁷ Un temps després, el Ministeri d'Afers Socials (MAS) va proposar un pla d'integració social d'immigrants que va ser aprovat el desembre de 1994 pel govern.

La formació de SOS Racisme, una organització que es beneficiava en el moment de la creació del fet que el 'nom ja sonava' per les informacions rebudes des de França, va esdevenir un lloc de trobada d'aquestes sensibilitats diferents, a les que amb el temps es van anar afegint més persones no vinculades a cap corrent polític establert o individus propers a altres grups polítics.

La nova dècada dels 90s es va iniciar amb tot un seguit de fets que van marcar els posteriors esdeveniments en relació a la participació de la immigració estrangera en organitzacions socials:

- El procés de Regularització Extraordinària de Treballadors Estrangers desenvolupat durant l'any 1991 va ser una resposta al clam que diverses organitzacions socials havien estat fent des del fracàs de la primera regularització (1985-86) i que va tenir un dels seus punts àlgids amb la presentació, l'any 1989 a Madrid, d'un document de denúncia signat, per Amnistia Internacional, APDH, A.A.J., ASTI, Cáritas, CEAR, CCOO-Comisión de Emigración, IEPALA i el PCE. L'any següent el govern espanyol portava al parlament una proposta de política migratòria. La regularització de 1991 era una de les branques d'aquella política que, tot i que limitada a treballadors i a aquells que poguessin demostrar un cert temps de residència a Espanya, va suposar la documentació d'un nombre significatiu de persones (Estar documentat és indispensable per a que poder fundar una associació). Tanmateix, el sistema de renovació de permisos vigent sota la política d'estrangeria espanyola va provocar que al cap d'un any (temps de validesa dels permisos inicials) milers de treballadors regularitzats el 1991 tornessin a ser desdocumentats.

- El 1992 era publicat per diverses ONGs de les comarques gironines l'*Informe de Girona* que, entre altres temes, denunciava la manca d'una política d'integració social per a la immigració estrangera. Aquest document va tenir força ressò i va empènyer a la Generalitat de Catalunya a posicionar-se sobre un tema al que no havia pràcticament parat atenció fins llavors. D'altra banda, l'Informe de Girona donava suport a la creació d'associacions d'immigrants estrangers com a via cap a la integració social.

- La tardor de 1992 Lucrecia Pérez, una immigrant dominicana, va ser assassinada a Aravaca (Madrid) per un grup de feixistes, entre ells un membre de la Guàrdia Civil. El cas va tenir molt de ressò als mitjans de comunicació de masses i s'emmarcava en una reactivació (i mediatització) de l'extrema dreta a Europa (la seva cara més visible van ser els *bone heads*, anomenats mediàticament *skin heads*).

Com a resposta a aquell assassinat es van impulsar les majors mobilitzacions de solidaritat amb la immigració estrangera ocorregudes fins ara a Barcelona. El novembre de 1992 una manifestació organitzada per una llavors petita organització anomenada SOS Racisme va agrupar centenars de milers de persones al centre de la ciutat sota el lema "Feixisme mai més". Aquella convocatòria va rebre el suport de tots els partits polítics parlamentaris i de nombroses ONGs de solidaritat, associacions d'immigrants estrangers, sindicats i altres organitzacions socials.

- Aquesta reactivació del que es va anomenar 'neofeixisme' va coincidir amb una 'crisi econòmica' a escala global (que va significar un pas més en la restructuració del capitalisme cap a una major liberalització), l'impacte de la qual a l'estat espanyol es va endarrerir uns mesos degut a les activitats econòmiques generades amb la preparació Jocs Olímpics de Barcelona i la Exposició Universal de Sevilla, però que va tenir conseqüències dures i immediates per a la classe treballadora (increment de l'atur que va superar plusmarques prèvies).

A inicis d'aquell any, el 1992, les associacions d'immigrants estrangers involucrades en la millora de la situació dels immigrants de països empobrits eren, en general, dèbils com per a plantejar per elles mateixes les seves demandes. Com també era igualment dèbil SOS Racisme, una organització amb un grapat de socis actius, que sortia d'un fracàs espectacular de públic en l'organització d'un concert contra el racisme l'any 1990, que havia deixat endeutada econòmicament a la entitat.

Ara bé, uns mesos després la projecció pública de SOS Racisme creix mediàticament, sobretot a partir de les manifestacions organitzades el mateix any 1992. Poc temps després de la manifestació de la tardor de 1992, el president de la Generalitat de Catalunya, Jordi Pujol, va convidar a varis membres de la direcció de SOS Racisme a un sopar en el Palau de la Generalitat. En els anys successius, les subvencions procedents de la Generalitat van ser una de les principals fonts de finançament d'aquesta ONG, fet que va permetre sanejar les finances al cap de força temps (la presentació de l'estat de comptes va ser una de les reclamacions dels sectors crítics de SOS Racisme que va trigar més a ser acomplerta per la direcció). La injecció de diners de la Generalitat, juntament amb les ajudes d'altres administracions públiques, va permetre que aquesta ONG tornés a organitzar un acte, al Palau d'Esports de Montjuic l'any 1993 i que aquell cop fos relativament exitós. El suficient per a que l'experiència, després anomenada Festa de la Diversitat, s'hagi repetit cada any de llavors ençà (des de 1995 es realitza al Moll de la Fusta, a Ciutat Vella).

Un altre tret de la bona sintonia entre la direcció de SOS Racisme i el govern de la Generalitat de Catalunya va ser la col·laboració existent entre aquesta ONG i els Mossos d'Esquadra durant el que es va nomenar 'onada de violència' que van protagonitzar els caps rapats neonazis, en la qual la Policia Nacional no va destacar per la seva eficàcia en reduir-la. Aquesta onada de violència va tenir un dels punts àlgids el 12 d'octubre de 1993, quan després de l'acte de celebració de la hispanitat que cada any reuneix a diversos col·lectius feixistes i nacionalistes espanyols, irònicament, a la Plaça dels Països Catalans (Sants-Montjuic, a tocar de Les Corts i l'Eixample), alguns grups dels assistents van començar a agredir a diversos vianants en el seu camí cap al centre de la ciutat.

La seu principal de SOS Racisme a Barcelona ha tingut una mobilitat alta, però sempre al districte de Ciutat Vella, més concretament a l'est de les Rambles (mai al Raval): d'un local humit al carrer Rec (fins 1991), a un pis del carrer Ciutat (1992-1994), d'allà a uns baixos i soterrani del carrer Escudellers Blancs (1994-96) i, darrerament, a un ampli entresòl del Passatge de la Pau.

D'altra banda, és en el període 1992-1994 que les associacions d'immigrants involucrades en la FCIC passen de fet, en bona part, a seguir el ritme dels aconteixements marcats, des de la direcció de SOS Racisme, anomenada llavors Comissió Permanent (on no hi havia representants de la FCIC, però on sí hi havien membres del CITE de CCOO i d'Iniciativa per Catalunya).

És cert que a inicis de 1993 es crea la Coordinadora Catalunya Solidària amb la Immigració Estrangera (amb un nom similar a la plataforma creada durant la regularització, però sense alguns dels principals protagonistes d'aquella: CCOO i SOS Racisme), en un intent de trencar el 'monopoli' que SOS Racisme tenia de l'escena pública. Aquesta coordinadora va ser constituïda, d'una banda, per les 14 associacions de

la FCIC d'aquella època (Asociación de Inmigrantes Filipinos-Centro Filipino, Asociación Riechapua, Bia Fang, CLACA, EASU, Viyil, Professors d'Idiomes, Yama Kafo, Asociación de Mujeres Filipinas, ETANE, Moussa Molo, Centro Averroes, Tripartito Congo-Zaire-Angola i Moussa Kafo) i per tot un seguit d'ONGs i entitats solidàries amb la immigració estrangera empobrida: Justícia i Pau, Cristianisme i Justícia, CIDOB, Bayt al Taqafa, Associació de Juristes Demòcrates, ACSAR, Associació Nacions Unides, A.C.O., Vallès sense fronteres, Kairòs Europa i Associació Veïns del Casc Antic¹¹⁸.

5.2.4. 1994: transformacions en organitzacions socials clau

Però SOS Racisme seguia mantenint el protagonisme públic en el tema de la immigració estrangera, gràcies, tant a l'actitut dels mass media, com al suport per part de les administracions públiques, com a l'interés de la direcció de la ONG de gaudir sola d'aquest 'privilegi'. Entre tant, la FCIC es veia impotent per intervenir públicament per ella sola, ni podia influenciar en la línia d'acció de SOS Racisme, on tenien varis representants al Consell Nacional (en teoria el màxim òrgan de decissió entre congressos), però on de fet no tenien poder decisor, atès que qui acabava prenent les decissions-clau era la Comissió Permanent (òrgan restringit a una desena de persones). Val a dir que dins de SOS Racisme, a banda dels membres de la FCIC, hi havien altres grups d'acció crítics amb la direcció, formats, d'una banda, per joves treballadors i estudiants assemblearis (nuclis de la U.A.B., U.P.F., barri de Gràcia¹¹⁹), i, d'altra banda, per professors d'educació primària i secundària, agrupats en la Comissió Pedagògica i que estaven més o menys vinculats amb el que era l'organització política Revolta. Més esporàdicament, grups territorials (com Mataró) també mostraven les seves discrepàncies amb la direcció.

Aquesta situació d'ostracisme dins de SOS Racisme va arribar al seu límit l'any 1994, produint-se un punt d'inflexió en l'estratègia dels membres de la FCIC i dels altres dos grups d'acció. Val a dir que aquests tres grups (FCIC, 'grup de joves' i comissió pedagògica), tot i que coincidien sovint en posicions, actuaven cadascun independentment i no van fer cap intent seriós de coordinar-se a tres bandes. En canvi, des de la Comissió Permanent sí que es tenia aquesta percepció d'unitat en el 'sector crític', en part fundada, pel fet que alguns dels membres de la FCIC presents a SOS Racisme eren, com alguns dels membres de la Comissió pedagògica, membres de Revolta. Val a dir que en el grup de joves no hi havia cap membre de Revolta.

¹¹⁸ Concretament les finalitats de la Coordinadora Catalunya Solidària amb la Immigració Estrangera (CSIE), assenyalades en la primera assemblea, eren les següents:

- Facilitar i recolzar la participació política, social i cultural dels immigrants.
- L'actuació contra tot tipus de racisme i d'exclusió social.
- Lluitar per una societat respectuosa amb els diferents, en la que puguin conviure, amb els mateixos drets, les diferents ètnies, pobles, cultures i religions que es trobin a Catalunya.
- Potenciar el reconeixement social de l'immigrant estranger, el seu dret a ser subjecte i protagonista del desenvolupament de la democràcia i de la tolerància a Catalunya i no objecte d'explotació.
- Promoure campanyes de sensibilització de l'opinió pública respecte a la situació social, política i jurídica de l'immigrant.
- Ser interlocutors davant l'Administració en relació a tots els problemes jurídics, polítics i socials de la immigració.

¹¹⁹ Membres del grup de Gràcia, que tenien com a base el Casal "Els Joves", també participaven en la Plataforma Anti-Feixista (PAF), que agrupava diversos grups a l'esquerra de SOS Racisme en localitats de l'àrea metropolitana de Barcelona. La PAF va organitzar diverses activitats, entre elles un boicot a l'stand que la Llibreria Europa (distribuidora de propaganda nazi) en una fira del llibre.

En qualsevol cas, la decisió de la FCIC va consistir en marcar un punt d'inflexió similar a l'anteriorment esmentat per a la CLACA. Les Resolucions Polítiques aprovades en el Primer Congrés de la FCIC, celebrat el 6 de novembre del mateix 1994, incloïen les següents línies, dedicades, sense citar-la, a la Comissió Permanent de SOS Racisme:

"Cuando el tema de la inmigración se hace cada vez más presente en la sociedad y en la política, y tanta gente habla de la inmigración, e incluso en nombre de la inmigración, es imprescindible que la inmigración tenga una voz propia y que esta voz, con todos los acentos que se quiera, sea representativa e independiente. Creemos que si las organizaciones que tanto hablan de respeto a la diferencia practican lo que predicán, la lucha anti-racista y a favor de los derechos de la inmigración sería muchísimo más eficaz. El respeto a la diferencia, aún cuando existan diferencias de apreciación, y la renuncia al protagonismo, ayudarían en gran medida a conseguir la necesaria unidad de todas las fuerzas dispuestas a luchar sin exclusivismos y en pie de igualdad"

En els mesos següents l'estratègia externa de la FCIC va consistir en treballar des de la Coordinadora Catalunya Solidària, a la que es van afegir altres grups, en el desenvolupament de la campanya *Igualtat de Drets, Democràcia per a Tothom*, que demanava el dret a vot dels immigrants estrangers en les eleccions locals i pretenia influir en els programes dels partits que es presentaven als comicis celebrats el juny de 1995.

La CLACA és una de les organitzacions socials (a banda d'individus) que es desmarquen de SOS Racisme l'any 1994 i que (re)inicia un procés de major treball intern, com mostrava l'editorial del número 0 del butlletí mensual *Sudacas, Boletín de Información del Casal Latinoamericano en Catalunya*¹²⁰ aparegut sota el títol "Demandar la palabra" a les acaballes de 1994:

"nuestra Asociación cree necesario mantener una relación más estrecha con el conjunto de los asociados/as y simpatizantes, por cuanto la publicación mensual del Boletín de Informaciones Sudacas apuntará a *promover la participación y el debate*, impulsando a los ciudadanos/as a ejercitar el derecho a demandar la palabra. En este sentido, y en el constante trabajo por consolidar nuestros objetivos específicos, *convocamos a crecer en el camino de las luchas sociales*" [la cursiva és meua]

Aquell 1994 s'havia iniciat a Chiapas (Mèxic) amb un 1 de gener marcat per la rebel·lió de l'Ejército Zapatista de Liberación Nacional (EZLN) que, entre altres demandes, incloïa la paraula (el dret dels indis mexicans a ser escoltats), així com un major poder per a les persones i els col·lectius socials, en front dels governs i de la lògica del neoliberalisme.

D'altra banda, durant els aquells anys de crisi, la FCIC va disposar d'un despatx a un 'hotel d'entitats' públic ubicat al barri de La Pau, prop del riu Besòs, en una àrea on resideixen pocs immigrants estrangers i a on és difícil accedir-hi en transport públic. Cal recordar aquí la influència de la distància geogràfico-temporal entre lloc de residència i lloc d'activitat política, així com del preu del transport, en el nivell de participació política de les comunitats empobrides¹²¹. Una qüestió sorgeix, va ser casual que el Departament de Benestar Social de la Generalitat de Catalunya deixés com a local a la FCIC un despatx en l'edifici Piramidón, a la riba del riu Besòs, lluny d'on resideixen les comunitats d'immigrants estrangers?

¹²⁰ No confondre el butlletí amb la revista del mateix nom ("Sudacas") que ja tenia alguns anys d'existència i que publica el mateix Casal.

¹²¹ Vegeu Mike Geddes (1997).

Per trencar amb aquella separació de la base social, a la primavera de 1996 la FCIC va obrir un local al barri del Raval¹²², un dels barris de Barcelona amb més immigració estrangera procedent de països empobrits, amb l'esperança de que ajudaria a consolidar la seva estructura com a federació. Efectivament, un any després, el juliol de 1997, el propi Obam Micó en una altra entrevista analitzava els canvis produïts durant aquell període: a nivell intern, consolidació d'un *lloc* de trobada i de l'*estructura organitzativa* de la federació, mentre es mantenien algunes dificultats per a coordinar-se amb el treball de les associacions que formen la federació; a nivell extern, parla del canvi que significa la creació de l'Assemblea Papers per a Tothom, sorgida a iniciativa de la FCIC. En paraules seves:

"creo que sí ha habido cambios, un cambio significa que, bueno, tenemos este local, que de alguna forma lo hemos consolidado como lugar en donde la gente..., lugar de referencia entre los inmigrantes, mucha gente pues, viene aquí a consultar, a pedir información y esto era uno de los objetivos,... Estabamos en el hotel de entidades, que no teniamos ninguna posibilidad de trabajar más directamente con la gente, y este objetivo se esta cumpliendo, quizá no de una forma, eh, totalmente optima, pero yo creo que estamos... yendo hacia esta cuestión, no?
Por otra parte la estructura de la propia federación a nivel de organización también se está consolidando, quizás el hecho de que muchas veces nos podemos encontrar, nos pegamos muchas horas aquí, algunos de nosotros hablando de cosas, un poco intentando ir planificando actividades y tal, no?
El aspecto que todavía nos preocupa hoy es la respuesta de los propios colectivos de inmigrantes en el trabajo de la federación, esto sí que lo tenemos de superar, lo tenemos que solucionar y la única manera desde mi punto de vista de solucionarlo es que la federación diera pasos adelante de conectar, que sea la federación la que realmente se preocupe de ir a los colectivos, y hablar con los colectivos, y estar con los colectivos y preocuparse de los problemas reales de los colectivos, con el fin de asumirlos y de plantearlos a la sociedad como problemáticas que afectan a los inmigrantes a nivel global. Esto en cuanto al aspecto de la federación como tal, no?
Por otra parte a lo largo de estos meses, desde septiembre precisamente, a iniciativa de la Federación de Colectivos de Inmigrantes, se ha puesto en marcha la Asamblea Papeles para Todos..."

Segons Obam Micó, l'únic requisit per a ser membre de la FCIC és ser una associacions d'immigrants estrangers. El ventall d'òrgens és ampli (Àfrica subsahariana, Magreb, Llatinoamèrica, Àsia, Europa). De la mateixa manera, hi han grups en els que la majoria dels membres són catòlics, en altres són musulmans, en altres no professen cap religió. D'altra banda, les visions polítiques també són força variades. Aquesta diversitat és un avantatge, per la riquesa que suposa i perquè s'adonen ràpidament del que passa entre la immigració estrangera en general. Però també és un problema, perquè la 'ideosincràcia' de cada grup és molt diferent, i entendre's de vegades és difícil.

És interessant tenir present que altres canvis produïts entre l'estiu de 1996 i el de 1997 van ser: l'increment del nombre d'associacions d'immigrants estrangers federades, de quinze membres de ple dret el 1996 a divuit membres el 1997, a part de diverses associacions vinculades a la FCIC com a 'observadores'. Aquest increment ha estat, en part, resposta a un dèficit, atès que fins el 1996 les associacions que eren membres eren aquelles que ja tenien uns quants anys d'existència. Això es va començar a superar gràcies a la incorporació d'associacions com l'Associació Sòcio-Cultural Ibn Batuta, que com assenyalareu seguidament va aparèixer dins la nova fornada dels anys 1990s.

¹²² Concretament, el local el van obrir aprofitant l'espai deixat lliure després del traspàs de la Llibreria Flor d'Àfrica, ubicada al carrer dels Salvador i especialitzada en temes africans.

A la FCIC treballen per comissions: hi una comissió social (temes laborals, assistencials, etc.), una comissió d'educació (adults i nens), una comissió de dones i una comissió de presons. Després hi ha una junta executiva que coordina i hi han plenaris mensuals als que assisteix almenys un representant de cada associació.

Pel que fa al finançament de la federació, en un principi la idea era que les associacions paguessin una quota, però no va ser suficient, així que des del 1994 van començar a demanar subvencions. Però en reben només una de petita de l'Ajuntament de Barcelona i una altra de la Diputació de Barcelona. La Generalitat de Catalunya mai els ha subvencionat, malgrat demanar-los ajuda financera¹²³ i participar en el Consell Assessor de la Immigració de la propia Generalitat. Així que no mai han tingut mitjans econòmics per endegar grans campanyes que permetin assolir millor el seu objectiu general: defensar els drets dels immigrants estrangers.

5.2.5. Nous canvis en la situació sindical i la FCIC.

D'aquesta manera, bona part de les seves activitats esdevenen de caire polític:

“nuestro trabajo es eminentemente político, porque el problema de la inmigración es eminentemente político, lo estamos viendo con las expulsiones y se ha visto con la Ley de Extranjería”. Aquest fet que no ha agradat a algunes ONGs de solidaritat (com SOS Racisme), alguns sindicats (CCOO i UGT) i Administracions Públiques (la Generalitat de Catalunya) que han pogut veure com a una amenaça, per al seu protagonisme o el seu control sobre la situació, les pretensions polititzadores de la FCIC, en un context on les grans organitzacions socials esmentades han optat per una estratègia de gestió més que de transformació, d'oferir serveis més que de lluita política. Les activitats concretes que ha realitzat la FCIC han estat en general mobilitzar a la societat civil en general sobre els problemes de la immigració (assemblees obertes, xerrades, concentracions reivindicatives o festes), així com unir-se en lluites comunes amb la resta de la classe treballadora, com en el cas de la Vaga General del 27 de gener de 1994¹²⁴ contra la reforma laboral, o en reivindicacions pel dret a la vivenda, com és el cas d'algunes manifestacions de suport a l'ocupació d'espais abandonats.

Pel que fa a aquesta Vaga General de 1994, l'opció de classe social de la FCIC era clara, com apareixia en el primer número de la revista de la federació:

“La reforma laboral no nos toca directamente, pero sus consecuencias, así como toda esta política económica nos está hundiendo en una miseria dramática. Para un inmigrante perder el trabajo significa perder la posibilidad de renovar la residencia (...)

Nos sumamos a la convocatoria con las centrales sindicales. Y así, con nuestros escasas y pequeñas fuerzas dimos un paso en el camino de sumar a los inmigrantes al movimiento obrero. Pues ese es el lugar que nos corresponde, con nuestros hermanos de clase¹²⁵.”

Aquesta Vaga General va ser la culminació d'un procés de ruptura de la ‘concertació social’ que s'havia produït durant els primers 80s. Així, és sobretot a partir de la Vaga General del 14-D de 1988, que tant CCOO (que ja havia convocat una vaga general sense

¹²³ Aquest és un tret que es remarca tant en l'entrevista de 1996 com en la de 1997.

¹²⁴ Van distribuir un cartell en diverses llengües on la FCIC convocava conjuntament amb CCOO i UGT a la Vaga General.

¹²⁵ Vegeu *La Veu dels Immigrants*, primavera 1994, p.8.

la UGT uns anys abans) com la UGT van passar a no signar acords amb patronal o govern. La legislació en matèria sòcio-laboral va ser aprovada de nou pel govern per decret o en el parlament sense negociacions fructíferes amb els sindicats.

Aquest canvi de tàctica dels sindicats majoritaris (CCOO, UGT) és, en part, producte d'una crisi interna. El procés d'institucionalització dels 80s va portar a una crisi de la negociació col·lectiva a causa d'un doble moviment centrífug (Colectivo Ioé, 1998):

- *cap avall*: micronegociació col·lectiva per centres de treball i formes de participació no extensibles al conjunt. Cal recordar, a més, que Balfour (1989) ja havia assenyalat que la relativa importància de l'organització sindical a nivell local durant la lluita anti-franquista no estava acompanyada per una bona connexió entre les lluites de les diferents localitats.
- *cap a dalt*: macroconcertació genèrica que no passa de l'àmbit institucional. Com més institucionalitzats es trobaven els sindicats més es plantejava la seva crisi d'identitat en no accomplir una de les seves funcions tradicionals: la reivindicació de drets.

En aquest context apareix un debat entre dos models organitzatius: d'una banda, un 'sindicalisme d'empresa' vinculat a sindicats confederals o, d'altra banda, un 'sindicalisme de classe' amb forta implantació social i obert a la diversitat de situacions que afecten als treballadors (fixes, temporals, aturats, qualificats, no qualificats, etc.). En la situació actual, com assenyalava el Colectivo Ioé, l'estratègia de la UGT i de CCOO (tot i algunes crítiques internes) és cap al primer model, cap al sindicalisme d'empresa amb suport de sindicats confederals.

En aquest model el sindicat confederal presta una sèrie de serveis als seus afiliats que el sindicat d'empresa no podria realitzar sol. Així una de les activitats principals són els cursos de formació, per la realització dels quals els sindicats majoritaris reben quantioses subvencions del govern central, l'administració autonòmica, ajuntaments i la Unió Europea. Un dels col·lectius als que s'adrecen aquests cursos són els immigrants estrangers.

Tanmateix, cal recordar que la FCIC o la majoria d'associacions d'immigrants no en realitzaven de cursos de formació, no perquè s'oposin a la realització d'aquest tipus de cursos, sinó per la forma en que estan plantejats, sense tenir en compte l'opinió dels propis immigrants. Així, el 1996 havien fet una proposta a la Generalitat que no havia rebut resposta, fet que els indignava:

"Pensamos que es algo que realmente nos corresponde a nosotros, porque... en realidad los cursos que se hacen con inmigrantes hasta ahora son cursos en los cuales las propuestas vienen de quien organiza el curso, casi nunca se cuenta con los propios inmigrantes para detectar sus necesidades y a partir de ahí estructurar y organizar los cursos" (Obam Micó)

El mecanisme per demanar un curs a la Generalitat consistia, en que una ONG o Ajuntament feia una proposta basada en un estudi de mercat al Departament de Treball i aquest feia una tria. Segons Obam Micó, però, hi ha un nombre significatiu d'irregularitats:

"se presuponen una serie de realidades que no son reales (...) se presupone que los inmigrantes pueden trabajar en jardinería y a partir de aquí se estructura con encuestas falseadas (...) se plantea una encuesta sin haberla hecho, como son requisitos para hacer subvenciones se hacen de esta manera (...). En el Maresme la mayoría de los inmigrantes trabajan en el campo (...) y a partir de allí se monta un curso de jardinería sin saber si estos inmigrantes lo que quieren es justamente trabajar en esto, es este el dato importante, si quieres organizar algo para un colectivo tienes que saber sus demandas".

Durant el primer treball de camp, vaig consultar a una persona del Departament de Treball de la Generalitat de Catalunya sobre quina mena de control es realitzaven sobre aquests estudis de mercat i la resposta va ser que cap, que es confiava en l'organització sol·licitant. Després un tècnic es dedica a confirmar la realització de les activitats, però prèviament no hi havia cap control.

Val a dir que aquest tipus de situacions, considerades injustes, no les poden denunciar públicament davant la manca d'accés als mitjans de comunicació de masses, on normalment els immigrants estrangers apareixen com a objectes passius, poques vegades poden dir la seva a les notícies¹²⁶. Així, davant aquesta manca d'accés als *mass media*, degut a que aquests prefereixen com a opinadors a ONGs més consolidades, la FCIC va optar per editar el seu butlletí, anomenat *La Veu dels immigrants*, tot i que la seva difusió és molt limitada per la manca de mitjans.

L'opció triada per la direcció de CCOO, d'un sindicalisme de serveis, matitzat amb alguna mobilització puntual, es pot il·lustrar clarament amb les paraules de Miguel Pajares, el president dels CITEs a Catalunya:

- "nosotros lo que básicamente hacemos es la asesoría, y tenemos 23 oficinas en Catalunya. Estos 14 asesores se reparten entre las distintas oficinas,... y cada uno de ellos hace unas o varias oficinas, dependiendo: mientras en la oficina de Barcelona hay tres asesores sólo para la oficina de Barcelona, en las demás oficinas es al revés, un asesor atiende dos, tres oficinas. Entonces es un poco, cada oficina tiene unos días determinados y el asesor pues va los días que le corresponde. Eso y, los asesores, además del trabajo de asesorías, hacen algunas otras actividades de las que hacen en el CITE, porque hacemos cursos de formación ocupacional, organizamos actividades para extranjeros, etc. Eso se hace tanto desde la oficina central como con participación de miembros de la plantilla de asesores, dependiendo de la actividad"

- ¿Qué otras actividades se realizan?

- "Después de asesoría - que es la actividad más importante: asesoría, información, gestión, todo lo que nosotros llamamos asesoría -, la segunda por importancia son los cursos de formación ocupacional y otros cursos que hacemos. Ahora estamos haciendo cursos de idiomas, de castellano y catalán para extranjeros, y tenemos programados otro tipo de cursos, cursos de cooperativismo, etc. Hemos hecho también algunos cursos de inserción laboral: por ejemplo con el colectivo filipino hicimos un curso de 6 sesiones, etc. o sea el tema de la formación es también un bloque que no tiene la importancia de la asesoría, pero tiene una importancia creciente, o sea le estamos dando. Y luego, a parte de eso, claro, como entidad participamos en un conjunto de cosas, como entidad se han organizado manifestaciones con otras entidades, como la FAVB, Sos Racismo, las asociaciones de inmigrantes, etc. Organizamos actividades más culturales o lúdicas, como son las excursiones: tenemos un programa de excursiones anual, en el que organizan 4,5,6 excursiones al año, se organizan unos autocares y se juntan distintos, para inmigrantes, que se recogen desde las oficinas o a través de las asociaciones de inmigrantes, es decir, entonces organizamos unas excursiones para ir a distintos puntos de Catalunya, conocer Catalunya y tal; o la participación en fiestas, con stands, etc. Es decir, luego hay todo un conjunto de actividades que es más difícil de concretar porque es lo que va surgiendo, también dependiendo de cosas que van pasando"

Les localitats on CITE té oficines a totes les comarques de la província de Barcelona, excepte al Berguedà, destacant el Baix Llobregat amb quatre oficines. Concretament, són les següents: Barcelona-Via Laietana, Barcelona-Plaça Espanya i Santa Coloma de Gramanet (Barcelonès); El Prat de Llobregat, Viladecans, Sant Vicenç dels Horts i Martorell (Baix Llobregat); Sabadell, Terrassa i Rubí (Vallès Occidental), Granollers (Vallès Oriental); Mataró i Pineda de Mar (Maresme); Vilafranca del Penedès (Alt

¹²⁶ Vegeu l'estudi realitzat per ADAI sobre immigració estrangera i mitjans de comunicació, de propera publicació aquest any 1998.

Penedès), Vilanova i la Geltrú (Garraf), Igualada (Anoia), Vic i Manlleu (Osona), Manresa (Bages). A més a més, el CITE té una oficina a cadascuna de les capitals de les altres províncies catalanes. Aquesta expansió territorial des de l'oficina de Barcelona va començar després de la regularització extraordinària de 1991, fins llavors el CITE havia estat concentrat pràcticament a Barcelona. És per tant entre 1992 i 1996 que es produeix una territorialització dels serveis fins arribar a 20 oficines, període que coincideix amb la presidència de Xavier Oliver. Com a resultat del congrés català de CCOO celebrat entre el 18 i el 20 de desembre de 1995 es produeixen un seguit de canvis en el sindicat, entre aquests canvis es pot destacar la incorporació de Miguel Pajares (llavors membre de la direcció de SOS Racisme) com a nou president del CITE uns mesos després dels congrés. Entre els canvis que ha endegat es pot destacar, d'una banda, l'acabar de completar l'expansió d'oficines amb tres de noves (fins arribar a les 23) i, d'altra banda, la creació de responsables d'immigració estrangera en les unions territorials de CCOO, un dèficit de l'etapa anterior. Segons assenyala Miguel Pajares, la implicació de l'estructura de CCOO en temes d'immigració estrangera és un procés lent.

Val a dir que aquest canvi de presidència al CITE també coincideix amb un canvi general d'estratègia sindical de CCOO i UGT: la reforma laboral de 1994 finalment es va aprovar i va significar un replegament del paper regulador de l'estat i una ampliació del poder de l'empresariat en un moment de debilitat i fragmentació dels treballadors. En el cas de CCOO, la Vaga General de gener de 1994 s'havia acabat convocant per la pressió de bona part dels afiliats del sindicat, però no era de l'agrat de la nova direcció estatal del secretari general dels 1990s, Antonio Gutiérrez, ni de l'aparell burocràtic creat al llarg dels 80s, que temien que el govern, en aquell moment format després d'un pacte entre el PSOE i CiU el 1993, adoptés mesures legislatives anti-sindicats com les aplicades per Margaret Thatcher als anys 80s a Gran Bretanya. Així, tot i l'alta participació de treballadors (entre els que es trobaven també immigrants estrangers, cal recordar que la FCIC va donar-hi suport), el dia després de la vaga les cúpules dels sindicats majoritaris decidien aturar les mobilitzacions (en el cas de la UGT, la seva participació ja havia sigut baixa durant la vaga).

Pel que fa a l'estructura institucional també seguia un camí de fragmentació: s'orientà cap a una dualització de la gestió de l'atur (empreses de col·locació privades versus INEM), de les jubilacions (pensions públiques versus pensions privades), etc. Amb la pujada al poder del Partit Popular, amb el suport de CiU, el març de 1996, els sindicats i la patronal van tornar als acords interconfederals (o 'pactes socials'), acords que han suposat la submissió dels sindicats a les amenaces de la patronal i el nou govern, amb l'excusa d'acomplir els criteris del Tractat de Maastricht i de la moneda única.

El que no ha canviat gaire amb la nova presidència és la íntima relació del CITE amb un seguit d'associacions d'immigrants estrangers afins, com és el cas per exemple de l'Associació de Residents Senegalesos o l'Associació Catalunya-Líban. Alguns dels assessors del CITE són a més dirigents d'associacions d'immigrants i d'aquesta forma els vincles inter-associatius són força profunds.

En el cas de la UGT a Catalunya, des de 1993 va crear un intent de rèplica del CITE de CCOO que va anomenar Associació d'Ajuda Mútua d'Immigrants de Catalunya (AMIC). Van iniciar les activitats amb una oficina única a Barcelona (actualment ubicada a la Rambla de Santa Mònica, a Ciutat Vella) i després s'han anat expandint. Mustafá El Kaissi, coordinador d'AMIC des de la seva creació, explica el procés de creació d'oficines

en diferents localitats, marcat per un objectiu, la subvenció dels ajuntaments respectius (procés similar a l'adoptat pels CITEs):

“dado que la asociación está en íntima relación con el sindicato, nosotros de entrada, no tenemos de entrada ningún problema para abrir una oficina en cualquier sitio. El sindicato tiene sus uniones en todo el territorio, esto nos facilita una estructura que necesariamente está subvencionada por el ayuntamiento. A veces es a posteriori que viene la ayuda del ayuntamiento, siempre empezamos nosotros con algunas actividades determinadas, prestando unos servicios determinados, luego podemos entrar en una fase de negociación con el ayuntamiento, o firmar algún convenio, en tres años ya tenemos 7 oficinas, que están funcionando, y esto es una valoración que es muy positiva. No todos los ayuntamientos nos dan su soporte, no todos los municipios donde tenemos representación quiere decir que recibimos ayuda del ayuntamiento. En Lérida por ejemplo no recibimos nada, en Vilafranca tampoco, en Barcelona pues tampoco recibimos para el funcionamiento de la oficina. En Olesa sí y en Mollet sí (...) en Badalona sí, el ayuntamiento de Badalona, son 8 oficinas bueno pero Badalona se abrirá en noviembre”¹²⁷

Cal tenir en compte que, a causa d'una Llei d'Estrangeria i una política d'immigració estrangera en general, que potencien extremament els tràmits burocràtics, que les oficines del CITE i d'AMIC són freqüentades per treballadors i treballadores estrangeres (vegeu l'annex per comparar el nombre d'usuaris d'ambdues entitats). Es crea així un cercle viciós segons el qual el govern central força als treballadors estrangers a entrar en una cadena administrativa tan complicada que, davant les pressions socials, és lleument paliada pels serveis d'assessoria jurídica que presten sobretot sindicats i ONGs amb subvencions dels governs locals. Entre mig, la política de la Generalitat de Catalunya (actuant a través del Departament de Treball), pel que fa als treballadors estrangers es limita, bàsicament, a subvencionar ONGs o sindicats per a que realitzin cursos de formació ocupacional o de formació professional¹²⁸.

Aquestes xarxes d'oficines dels sindicats majoritaris, que presten serveis d'assessoria gratuïtament, han creat una porta d'entrada a aquestes organitzacions per a milers de treballadors estrangers residents a Catalunya. Les xifres oficials d'afiliació no es volen fer públiques, però la informació qualitativa recollida mitjançant entrevistes a usuaris del CITE mostra com no en pocs casos una mostra de gratitud cap a qui ha aconseguit resoldre els problemes 'de papers' és l'afiliació a CCOO.

Els immigrants estrangers que acudeixen al CITE o AMIC ho fan en tant que usuaris d'un servei, no en tant que treballadors activistes que lluiten per millorar la seva situació socio-laboral. Si un treballador estranger pretén això, pot afiliar-se al ram del sindicat que li correspongui i participar allà, però la realitat mostra com, per exemple, el nombre de delegats sindicals estrangers és simbòlic: a CCOO parlaven d'un delegat senegambià a la federació del camp, al Maresme, i d'un delegat marroquí en el sector pesquer. A la UGT deien no conèixer cap delegat sindical estranger.

Davant d'aquest fet, és curiós que una de les crítiques habituals de la que es objecte la FCIC per part de les organitzacions que la veuen amb un cert recel (com els sindicats

¹²⁷ A més de les oficines esmentades, AMIC va obrir una oficina a Mataró amb el suport de la Diputació de Barcelona.

¹²⁸ Aquest és només un esbós d'una situació més complexa que analitzaré en posteriors treballs. En ells també cal tenir en compte les polítiques de benestar social cap a les famílies immigrants estrangeres (incloses les persones inactives laboralment), que es realitzen des de tots els nivells de l'administració pública.

La diferència entre una forma de funcionar i l'altra no és cultural sinó política. Així, per explicar la implicació dels dominicans benestants en la creació de l'associació Alberto Fernández diu el següent: "Entonces resulta que somos unos cuantos, que digamos que por patriotismo, porque tenemos más tiempo, porque tenemos más experiencia, queremos dedicar ese tiempo y esa experiencia en ello, pero somos... nada, cuatro gatos". De forma oposada, la gènesi de la Casa del Uruguay es situa en la lluita contra la dictadura militar i, malgrat els obvis canvis amb el pas dels anys en la seva composició i orientació, el gir no ha estat de 180 graus i es diferenciava substancialment de l'orientació de l'Associació Dominicana.

Escric que 'es diferenciava', en temps passat, perquè després que acabès el treball de camp les diferències internes dins de la Casa de l'Uruguay han portat a un trencament en el seu si i a la formació d'una nova associació d'uruguaians d'esquerres, mantenint-se com a membres de la Casa del Uruguay un nucli considerat com a més conservador. Aquestes transformacions mostren com la realitat social és dinàmica, en continu canvi i com existeixen un alt nombre contradiccions internes i externes a les organitzacions socials.

Un altre possible procés de creació d'associacions d'immigrants estrangers es produeix quan varies persones immigrades que tenen experiències prèvies en ONGs de solidaritat o sindicats decideixen crear una associació. Aquest és el cas de l'Associació Sòcio-Cultural Ibn Batuta, creada per varies persones d'origen marroquí que havien estat col·laborant unes en Bayt-Al Thaqafa, altres en SOS Racisme i inclús algunes tenien experiències en altres associacions marroquines. Allò que els va unir era la voluntat de treballar a fons sobretot un tema que ningú fins llavors havia tocat: el creixement de l'anomenada 'segona generació'. Des de l'ASC Ibn Batuta també s'assenyala que l'aconseguir un local va ser un aspecte fundamental en les seves primeres passes com a associació:

"tres años y medio es nada, el primer año ya sabes, para juntarte, para hacer primero la publicidad a la asociación, no teníamos local, antes del primer año no teníamos este local, estábamos, bueno, nos vemos, hacíamos las reuniones en bares, en casas y tal y tal, y despues ya al año siguiente ya tenemos la idea de buscar un local, porque no teníamos dinero, normal. Cuando ya vamos ayudando un poco entre nosotros hasta que cogimos este local y entonces ahí empezó, si tienes el local ya te olvidas de preguntar si estamos en tal sitio, no?, y ya saben, por ejemplo, estamos en la calle Balmes¹³⁴ (...) y desde ahí, bueno, el 94-95 empezamos a trabajar con la segunda generación. Es que la idea de la asociación es trabajar con la segunda generación, gente que han nacido aquí, tal, hablar un poco de la cultura árabe, enseñar el árabe, dar clases por ejemplo, fiestas y todo eso. Y después también trabajar también con (...) la primera generación, la gente que vinieron de Marruecos que normalmente no hablan castellano, catalán, damos también clases de catalán y castellano; que son voluntarios, tienes catalanes también que dan estas clases, y desde ahí, pues mira, hasta ahora estamos aquí" (Ahmed Yafou)

Recentment aquesta associació inclús ha iniciat una extensió territorial mar enllà i, un petit grup de socis que van anar a Mallorca per qüestions laborals, recentment han creat un nucli, un "annexe", de l'A.S.C. Ibn Batuta a aquella illa. Ara bé, una de les "problemàtiques" que aquesta associació, creada per alguns pares de família d'origen marroquí (alguns amb més de trenta anys vivint a Barcelona), vol solucionar i que afecta als seus fills i filles és la seva poca fluència en (o desconeixement de) la llengua àrab:

"la mayoría de los inmigrantes, familias, te hablo de familias, son bereberes, la mayoría, el 70% de los inmigrantes marroquíes aquí son bereberes y en casa hablan en bereber, su madre y su padre hablan en

¹³⁴ Concretament, a l'inici del carrer Balmes, a pocs metres del barri del Raval.

crític de CCOO o a la CGT, segons les localitats. És a dir, la diferència organitzativa i política respecte a ATIME és clara.

En qualsevol cas, la història, expansió territorial i orientació d'ATIME, explicada per Mohamed Derdabi, situa, com ja hem assenyalat, un context de canvis a inicis de la dècada dels 1990s, que en la situació particular de la immigració marroquina té unes característiques especials: els efectes de l'anomenada Guerra del Golf (1990-91) o la política bilateral Marroc-Espanya (i UE) de la que la immigració és una peça més en l'estira-i-arronsa:

"la asociación en Madrid se creó como una respuesta a la situación que vivían los inmigrantes, era una situación de marginación, de falta de documentación, de persecución diaria, ha habido mucha coincidencia. En los años 90 con la Guerra del Golfo, cuando había mucha persecución, poca gente que tenía documento, los expulsaban, entonces se creó como una respuesta a esta problemática, no?. Tampoco ha habido muchas vías de legalización, mucha gente que venía desde Marruecos, entonces ha habido también coincidencias, también con la concesión masiva (...) de pasaportes por parte de Marruecos, cuando España aún no imponía visados, y ha habido un crecimiento de los inmigrantes, en cualquier estadística se nota que a partir del 89 ha habido un aumento de extranjeros. Entonces se crea la asociación, hubo encierros de protesta, hubo proceso de regularización en el 91, y gente necesitaba apoyo, apoyo jurídico, apoyo, bueno la asociación se creó en este ambiente, aunque la asociación se crea en el 89, pero el trabajo masivo fue desde el 91-92. Y desde entonces en Valencia se crea la misma asociación, también en Murcia, y el trabajo empieza a madurarse. Desde que ha sido el principio, un trabajo reivindicativo, duramente, no? Reivindicamos la regularización, la documentación. Se ha cambiado un poco, se ha seguido su línea de reivindicación pero con propuestas, esta vez con, presentando alternativas, llegar a ser dialogante con la administración, llegar a prestar servicios"

5.2.7. D'associacions de protesta a associacions de serveis.

L'anterior paràgraf mostra un altre canvi detectat en diverses associacions: des d'una 'associació de protesta' de situacions considerades injustes que havien estat provocades per l'estat (desdocumentació) o pel capital (explotació laboral), a una 'associació de serveis', que reb subvencions del mateix estat que els oprimeix per a oferir uns serveis a altres persones, que en alguns casos passen de ser 'companys' de lluita a ser 'co-usuaris' de serveis. Aquest és un procés que entre les associacions d'immigrants estrangers a Barcelona no s'ha donat gaire per què les subvencions que han rebut en general han sigut minses, però és un tema que apareixerà amb més força entre les ONGs comandades per autòctons o entre els sindicats. De fet, és el mateix model neoliberal aplicat en altres àmbits de la societat catalana i a altres societats capitalistes avançades (Casey, 1996) el que és també aplicat a l'àmbit immigració. Segons aquest model les ONGs en general (i els QUANGOS) realitzen tasques socials que durant l'aplicació de polítiques de caire keynesià haguessin correspost a l'estat. El que varia amb el neoliberalisme és que l'aparell governamental només realitza bàsicament tasques d'orientació de les activitats i de control de les mateixes (un exemple l'he assenyalat anteriorment pel que fa a la gestió dels cursos de formació ocupacional per part de la Generalitat Catalunya), mentre la gestió és traspasada a aquelles organitzacions socials disposades a seguir l'orientació marcada per l'Estat (entès com a tal tant l'administració central, com l'autonòmica o la local) i a deixar-se controlar per les seves organitzacions governamentals.

Aquest canvi, és assenyalat en el cas d'ATIME pel que fa també a les formes de finançament:

“en cuanto a las vías de financiación, especialmente, esencialmente, hace dos años atrás ha sido de los socios, no?, los peores años, porque hasta dos años no hubo apoyo por parte de la administración española. Pero poco a poco hemos ido demostrando capacidad de presentar proyectos, como ya te dije, que se cambió el trabajo de ser sólo reivindicativo a desarrollarse, a seguir con el mismo nivel de reivindicación, pero a presentar propuestas, a presentar proyectos...”

Aquesta temàtica de la recerca de l'equilibri entre, d'una banda, prestació subvencionada de serveis i, d'altra banda, reivindicació d'injustícies és una de les preocupacions claus per als GRAMC, els Grups de Recerca i Actuació sobre Minories Culturals i Treballadors Estrangers, que es van constituir a partir d'un grup creat al voltant de l'Escola Samba Kubali (Santa Coloma de Farners) i que es va registrar l'any 1989 a les comarques gironines, fins l'any 1994 no es va crear un grup a Barcelona. Aquesta ONG, que actualment té uns 700 socis, té varis trets peculiars en el context català, per exemple, la seva seu central és a Girona i el grup de Barcelona és una de les assemblees locals més petites que realitza unes tasques específiques:

“lo que tiene de peculiar esta asociación es que funciona a nivel de asambleas locales, y entonces las asambleas locales, que la idea inicial es que fueran en la medida de lo posible asambleas mixtas, es decir que formaran parte de la asamblea gente del pueblo, pero gente inmigrante también (...) El funcionamiento, o el trabajo fundamental de las asambleas, cada una mira lo que puede hacer o lo que más necesita, todas estas cosas, no es un funcionamiento igual en todas las asambleas, cada una detecta necesidades diferentes. A pesar de que funciona por asambleas, pues también hay una junta, una junta rectora, la sede central está en Girona, en la plaza Lluís Companys número 12, y tenemos una junta que está formada por una serie de, claro, como asociación tiene que tener presidente, secretario, vocal y tal (...) hay un representante de cada asamblea local, ahora mismo hay como unas 12-13 asambleas locales activas (...) Salt, la de Sta. Coloma de Farners, la d'Olot, Palafrugell, Sant Feliu, Cassà de la Selva, Llagostera, Tordera, la d'Anglès ahora mismo no está activada del todo, y luego Barcelona, el Masnou y Teià, y en la zona de Castellón hay asambleas locales del GRAMC en Benicarló, Vinaròs i Peníscola¹³⁷” (Carmen Murias)

L'organització territorial dels GRAMC ha sofert processos interessants des d'un punt de vista geogràfic, atès que mostren les dificultats per coordinar les accions locals amb les accions a nivell supra-local (en aquest cas les comarques de la costa mediterrània catalana i del nord del País Valencià) quan es pretén prioritzar un treball de base. Aquest fet els va portar a experimentar un funcionament de representació a la junta i de treball per 'àrees territorials intermitges' (que agrupaven tres o quatre assemblees locals). Amb el pas del temps algunes àrees van funcionar bé mentre altres no ho van fer amb els resultats esperats, de forma que posteriorment van tornar a adoptar una representació directa de les assemblees a la junta, excepte en els casos on si havia funcionat l'agrupació d'assemblees per àrees territorials. És a dir, que la flexibilitat organitzativa a nivell territorial pot ser una solució per al difícil equilibri entre participació directa local i la coordinació supra-local. Carmen Murias exposava aquests processos de la següent manera, a la llum dels debats produïts uns mesos abans en l'assemblea general dels GRAMC de 1996:

-“la historia de las areas territoriales salió porque llegaba un momento en que las juntas eran muy numerosas, y entonces bueno parecía más una asamblea que una junta para tomar decisiones, era un poco difícil y tal, entonces se decidió un funcionamiento intermedio que fuera por areas territoriales, es decir, que se reunieran los de Castellón, los de Girona y que mandaran un representante a la junta y entonces no fuera tan numeroso. Pero lo que vimos es que las asambleas locales, geográficamente, era muy difícil de

¹³⁷ Explica que a Reus també va existir un grup de GRAMC però que, en el moment de l'entrevista, anava una mica per lliure.

agruparlas, porque tenían más cosas en común con otras que no correspondían al criterio geográfico. Y esta vez, (...) hemos llegado a la conclusión en la asamblea, que tenía que haber una participación más directa de las asambleas locales en la junta, que la mejor manera era que hubieran representantes directos de cada asamblea local, por lo tanto continuaran las áreas territoriales en aquellos sitios que funcionaban bien, que se veía que tenían algún sentido, y en los otros no”

- *por ejemplo, ¿por qué no funcionaban?*

-“porque por ejemplo geográficamente podían unirse asambleas que tenían una realidad y unas necesidades planteadas absolutamente diferentes, entonces los proyectos no podían ser comunes, se trataba de, en la medida de lo posible, unificar geográficamente pero también por proyectos, y eso no era, bueno, no cuadró. (...) por ejemplo, en la zona de Girona, claro el área territorial unía Salt, Santa Coloma de Farners, Olot, Palafrugell, bueno, y ellos, por ejemplo, los de Palafrugell planteaban que los proyectos que estaban haciendo, las necesidades que detectaban y tal, a lo mejor tenían mucho más que ver con la Bisbal, con otra asociación de marroquíes que hay en la Bisbal, que tiene convenio con GRAMC, pero que no forma parte de GRAMC, que con las asambleas locales del GRAMC.(...) Es que es difícil combinar el funcionamiento por asambleas, que tiende a dispersar un criterio común como asociación, entonces en la última asamblea se decidió que hubiera representantes directos de las asambleas locales en la junta...”

Val a dir que el grup de Barcelona dels GRAMC és un cas particular en el context de la xarxa, per les següents raons:

“aquí en Barcelona hay muchas otras asociaciones, asociaciones propias y tal, que pueden hacer ese trabajo, que es el trabajo de la acogida, que significa pues todo lo que es acompañamiento, asesoramiento, pues incluso cuestionar temas como sanidad, y todas estas cosas. Que en muchas, la mayoría, de las asambleas locales del GRAMC se tiene que hacer este trabajo, y es un trabajo que se hace. El otro tema que se hace en muchas asambleas del GRAMC es el tema de la formación, el tema de la formación varía según las asambleas, pasa desde clases de alfabetización, a clases de lengua, de las lenguas, el castellano y el catalán, a otras cosas que algunas asambleas empezaron a hacer, que son clases de lengua árabe y cultura árabe para las escuelas de los pueblos, que eso lo hacen los propios inmigrantes, y que además combina un poquito esto con el intentar mediar entre los maestros y las familias, la escuela y las familias, esa comunicación que a veces no se está dando (...) Y otro tipo de trabajo que se hace, bueno en tema de formación se trabaja mucho con grupos de mujeres, este es un trabajo que por ejemplo en Palafrugell, en Salt, en Masnou, se hace bastante, a veces pues el trabajo con mujeres se hace por ejemplo a través de un taller de costura, que les permite estar en un momento determinado juntas y que de ahí pues saltara a unas cosas un poco más interesantes que la costura, como puede ser un taller de salud, o simplemente pues la lengua para las mujeres se trabaja pero no como clases de lengua, sino tal vez durante el taller de costura durante las conversaciones y estas cosas, este es un tema que se está trabajando bastante y que funciona en algunos niveles bastante bien (...) la otra cosa que hacemos es sensibilización, que fundamentalmente la asamblea de Barcelona el tema que hacemos es sensibilización”

Com he apuntat abans, el tema del finançament ha estat debatut als GRAMC. Al contrari de moltes ONGs o dels sindicats que han donat per suposat que l'única línia a seguir era convertir-se en una associació de serveis, en el GRAMC existia un debat al respecte, que oposava aquesta possibilitat 'servicial' a una opció que tingués com a objectiu la formació per a la transformació social i personal:

“estamos en plena discusión, la verdad es que pues hemos sufrido una crisis de crecimiento, el GRAMC de ser pequeño pasó a funcionar con muchas asambleas, a haber mucha gente, mucha gente alrededor y tal y hemos tenido una especie de crisis de crecimiento, que estamos saliendo de ella pero replanteándonos mogollón de cosas (...) en varios sentidos. De pronto, nos vimos que teníamos que hacer proyectos porque queríamos el dinero para ello, este es un tema, pues a veces a lo mejor además el dinero no venía para los proyectos que más te apetecían, sino para otros, tu sabes que las subvenciones no siempre dan un tema. Después, ahora mismo nos estamos replanteando casi todo, desde la forma organizativa a también el enfoque que le damos al trabajo de la inmigración y tal, estamos en plena reflexión, no se que saldrá de ello pero estamos en eso (...) pues, ¿qué tipo de asociación tenemos que ser?, si tenemos que ser una asociación de servicios, pues si tenemos que ser una asociación de servicios en el sentido de montar desde cursos o tal, pues tenemos que hacerlo bien, tenemos que ser competitivos por así decir, no vale con ir con las pequeñas clases de voluntarios, porque, claro, frente a otras asociaciones o otras ONGs que te ofrecen

cursos por todo lo alto no tienes nada que hacer. O si no queremos ser eso y queremos ser lo que en un principio siempre nos planteábamos, que eramos una asociación de, para cuestionarnos juntamente con los inmigrantes qué tipo de sociedad queremos, en este sentido sería más una asociación de concienciación, de formación para transformar, pero no formación tan pragmática como..., y estamos en eso, y en este año, pues empezamos a plantear estas discusiones en las últimas juntas y intentaremos redefinirnos como asociación... pasamos de ser fundamentalmente una asociación que trabajaba el tema de la formación como transformación, transformación personal y social, a después una asociación que recibió subvenciones para proyectos tal y entonces claro, casi casi una asociación de servicios”

Quan des del GRAMC s'està comentant que, en cas d'optar per ser una associació de serveis cal “competir” amb altres ONGs que n'ofereixen, estan pensant en els sindicats o en Caritas, però també en SOS Racisme que, després dels canvis interns produïts l'any 1994, va adoptar una estructura organitzativa basada en un model de gestió empresarial. Així, SOS Racisme, de tenir només una secretària a mitja jornada l'any 1992, va passar a tenir set persones alliberades en plantilla a temps complet; una secció de ‘recursos humans’ dedicada a tenir cura d'aquest personal assalariat i a coordinar els voluntaris que arriben per interessar-se per l'associació; una altra secció anomenada ‘gerència’ que passà a ser desenvolupada només per membres alliberats; unes comissions ‘de control’ de finances i de personal; una sèrie de serveis (com venda de material, tallers, exposicions, etc.) amb els quals havien aconseguit que el seu abultat pressupost depengués ‘només’ en un 55% de subvencions¹³⁸. A més, la mercantilització del logo d'aquesta ONG ha esdevingut una altra via de finançament, per exemple, en el número de febrer de 1998 del butlletí *Colors* anunciaven la següent col·laboració econòmica amb l'empresa de roba Mango:

“Mango ens va oferir la possibilitat d'inserir publicitat de SOS Racisme en els quatre catàlegs de roba que editen anualment - és a dir, la campanya tindrà un any de durada coincidint amb les quatre properes temporades - així com de posar a la venda a totes les botigues que tenen a l'Estat una sèrie de complements dissenyats amb el logotip de SOS Racisme - un necesser, unes arracades i un penjoll-, el benefici net dels quals anirà destinat al finançament de l'Informe Anual contra el Racisme a l'Estat Espanyol”

L'expansió econòmica de SOS Racisme ha anat acompanyada també amb una expansió territorial que ha anat variant amb el temps, amb alguns grups apareixent i desapareixent. A inicis de 1998 hi havien, a banda de la gent que es reuneix a la seu del centre de Barcelona, nou grups locals: a Sant Andreu del Palomar (Barcelona), Castelldefels, El Prat del Llobregat i Viladecans (Baix Llobregat), Mataró (Maresme), Blanes (la Selva), Tarragona (Tarragonès) i Reus (Baix Camp).

Ara bé, el debat que es va plantejar als GRAMC, no es va produir a SOS Racisme degut a la manca d'una estructura organitzativa que permetés el debat i la presa de decisions des de la base. La menor territorialització de SOS Racisme en relació a GRAMC, quan SOS Racisme disposa de més mitjans, recursos i d'un pressupost més alt¹³⁹, pot considerar-se una altra confirmació del menor interès de l'associació ‘anti-racista’ per assolir un desenvolupament horitzontal de base.

¹³⁸ Val a dir que el dèficit de democràcia interna assenyalat l'any 1994 i que va portar a la sortida de diverses persones i col·lectius de SOS Racisme, es va intentar corregir posteriorment amb la potenciació del Consell Nacional com a òrgan de direcció.

¹³⁹ Des de SOS Racisme es diu disposar d'uns 3000 afiliats a Catalunya, mentre des dels GRAMC es parla d'uns 700.

Seguint amb aquest debat geogràfic i en contraposició a aquestes grans xarxes de més d'una desena de nuclis locals, l'any 1993 un seguit d'ONGs orientades sobretot cap a la cooperació Nord-Sud, com ja ha estat comentat abans, van iniciar el 'Projecte Xenofília' amb la voluntat que esdevingués un projecte local, més concretament ubicat dins dels límits del districte de Ciutat Vella i que té la seva principal seu al carrer Avinyó, al barri Gòtic.

En el projecte treballen una trentena de persones, pràcticament totes voluntàries, tot i que si arriben subvencions suficients¹⁴⁰ contracten algú a mitja jornada i de forma temporal, en alguns moments han arribat a haver-hi tres o quatre alliberats, sempre de forma semi-professional.

La línia d'actuació d'aquest projecte ja era feta pública l'any 1994 en el llibre col·lectiu *Extranjeros en el paraíso*:¹⁴¹:

"La línea de actuación política del Proyecto Xenofilia, en el cual trabajan personas de diferentes culturas, no persigue los objetivos de la <<integración>> (¿quien tendría que integrarse a qué?) pues entendemos que ellos son nuestros vecinos y están aquí por derecho propio, y que es un imperativo de la convivencia aprender a ser tolerantes y respetuosos con lo que nos es diferente, sin pretender asimilarlo. Pero al mismo tiempo nos negamos a dejarlos a su <<diferencia>>, segregándolos en un mundo separado y distante al del resto de la población; es necesario que la población inmigrante encuentre su lugar en la esfera pública de la ciudadanía (...) En definitiva, no perseguimos otro objetivo político que no sea el compromiso con los inmigrantes extranjeros y la consecución efectiva de una ciudadanía multicultural que enriquezca la vida (plural) de nuestra sociedad"

Amb aquests propòsits els àmbits en els que han actuat han estat els següents: jurídic (tot i que no és el prioritari, altres entitats que ja el cobreixen), dones (curs de capacitació com agents comunitaris per a dones immigrades estrangeres, taller de recursos i coneixement de l'entorn), mediació (tenen un Servei d'Atenció i Mediació Intercultural amb l'objectiu de mediar amb administracions públiques, serveis socials, escoles, etc.), vivenda (Servei de Suport al Lloguer d'habitatges, on donen informació sobre pisos de lloguer i acompanyen en la recerca, assessoren sobre contractes, realitzen dignòstics sobre les condicions d'habitabilitat, ajuden a cercar recursos per pagar el lloguer o fer reformes), sensibilització (treball amb altres associacions, campanyes informatives, setmana afrocatolana del Raval, etc.; els fruits s'han vist quan han hagut agressions policials a veïns, quan s'ha creat una plataforma de suport), formació (curs d'informàtica, hosteleria, informació legal, prestacions socials, curs d'introducció als mitjans de comunicació i cursos tècnics de formació sobre aquests mitjans a immigrants estrangers).

5.2.8. Associacions intra-comunitàries: ni protestes, ni serveis, només 'vida social'

D'altra banda, cal tenir en compte que també hi han associacions d'immigrants estrangers originaris de països empobrits creades en els anys 1990s que no preparen protestes, ni presten serveis i que no han incidit pràcticament en el debat 'públic' que a

¹⁴⁰ Han rebut subvencions de les següents entitats: Direcció General de Migracions del difunt Ministeri d'Afers Socials, Àrea d'Afers Socials de l'Ajuntament de Barcelona, del Districte de Ciutat Vella, de la Fundació de Serveis de Cultura Popular, del Ministerio de Trabajo, de la Unió Europea i de l'MMAMB. En canvi, a diferència de SOS Racisme i de la mateixa manera que en el cas de la FCIC, la Generalitat de Catalunya no havia donat cap subvenció.

¹⁴¹ VVAA (1994) *Extranjeros en el paraíso*, Barcelona: Virus.

nivell socio-polític s'ha produït sobre la immigració estrangera a Barcelona. Es tracte d'associacions que com, la Indian Association o les societats i clubs europeus i nordamericans abans esmentats, es dediquen més aviat a activitats lúdico-culturals. Un exemple és l'Associació Catalano-Equatoriana, creada el 1992 a partir d'unes reunions al consolat. En aquells moments, alguns i algunes immigrants acabades d'arribar, així com persones d'origen equatorià que portaven dècades residint a Barcelona, es van posar d'acord amb l'anterior cònsul per a organitzar una associació. Ja hi havien antecedents d'equatorians agrupats en organitzacions pròpies, en els anys 1960s-70s alguns estudiants havien creat una associació, que tingué una vida efímera. El procés de formació el detalla Janine Muñoz, membre fundadora i vocal a l'actual junta directiva de l'associació:

"me llamaron a mi del consulado, que mira que queremos pedirte ayuda, que a ver si contamos contigo, que queremos montar la asociación y no se que, pues bueno, voy yo, vamos, empezamos a hacer reuniones de trabajo, organizar un poco esto, establecer estatutos, luego ya se hizo la parte legal y llamamos, convocamos la asamblea, con la gente, para constituir la asociación, y desde ahí marcha (...) El sitio de reunión físico era el consulado, al comienzo, luego ya no, ni tampoco era la idea del consulado, no, no, era más bien la idea de 4 ó 5 personas, de que venga, que podríamos hacer esto y alguien que quería aparecer y ayudar, aglutinar gente que estamos muy dispersos, somos pocos, porque realmente somos pocos (...) pues a ver que podemos hacer, que no se pierdan raíces, que no se pierdan cosas, integrarse, ayudar a la gente a integrarse, y bueno mira, era básicamente esto, y hacer conocer la cultura"

La primera junta directiva de l'associació va estar formada només per nou equatorians i equatorianes (de diferents parts del país: Quito, Guayaquil, Cuenca, Atabalo), després es va anar incorporant algun emigrant 'espanyol' que havia viscut molts anys a l'Equador, però bàsicament és una associació equatoriana.

A nivell laboral, l'associació és formada sobretot per professionals liberals (metges, economistes), però també autònoms (en el sector tèxtil) i, menys, assalariades en el servei domèstic. Aquest darrer grup és el més nombrós a Barcelona, però té poca incidència en l'associació: de nou diferents classes socials 'objectives' no s'organitzen conjuntament. El següent fragment d'entrevista és il·lustratiu al respecte:

"la colectividad ecuatoriana, pues no sé, yo conozco mucha gente, pues, psiquiatras, médicos, digamos profesiones de esto, economistas, o, pero también gente que tiene empresas propias (...) que tienen un nivel de educación un poco más bajo, pero bueno nosotros nos avenimos con todos, o sea que, no, no, tampoco, tampoco se puede pretender, a ver, hacer una situación elitista, o sea, no"

- i en el servei domèstic?

"había una chica, no podía estar entonces en la junta directiva porque no tenía los papeles en regla, pero claro, colaboraba muchísimo, muchísimo, eh, porque es una chica muy válida además, que está en el servicio doméstico porque, por las cuestiones de los papeles, ahora los tiene ya todo en regla, pero ha sido una persona que trabajaba, pues no sé, en una institución, no financiera, pero de patrimonio del país, en el Banco Central, llevaba una cosa de estudio de étnias y cosas de estas, o sea una persona preparada, y bueno, vino aquí para hacer un estudio, hacer unas cosas, y luego se quedó y una cosa con la otra. Y hay mucha gente, la salida que tiene mucha gente es esta, es decir, llegan, pues no encuentro nada, me pongo al servicio doméstico, hasta que se coloquen, pues no sé, en lo que hagan ellos o a lo mejor pues no pueden acceder a más, no lo sé, esta realidad ya no la conozco" (Janine Muñoz)

Aquesta composició de l'associació els permet fer activitats a partir de les quotes dels socis, sense haver de dependre de subvencions. A més, tot i que no disposen de local propi, es reuneixen a l'Institut Català de Cooperació Iberoamericana (ICIC). Aquesta possibilitat la van aconseguir gràcies a les persones de l'associació que porten més anys a Barcelona i que estan més ben situades a nivell de 'contactes'.

5.2.9. Dones immigrants en moviments socials propis

Entre les associacions aparegudes en els anys 90s, com ja he avançat abans, hi han les associacions i grups de dones immigrants estrangeres. En un altre apartat he escrit sobre l'American and International Women's Club. Com desenvoluparé tot seguit, aquest club i la resta d'associacions de dones aparegudes en els anys 90s tenen poc en comú. Es pot parlar de tres tipus diferenciats de grups de dones immigrants estrangeres originàries de països empobrits, exemplaritzats per l'Associació E'Waiso Ipola, el grup de dones de la CLACA i el col·lectiu Al-Wafa. Les dues primeres participen a la FCIC gairebé des de l'inici de la federació, mentre Al-Wafa és una de les noves incorporacions post-1996.

"E'Waiso Ipola" significa "dona aixeca't, espavila't, lluita" en bubi, que és la llengua principal de l'illa de Bioko, situada al Golf de Guinea (sota la colonització espanyola l'illa s'anomenava Fernando Poo). Es tracta, així, d'un grup creat l'any 1991 per dones guineanes originàries d'aquesta illa (a les quals després s'han afegit altres dones, entre elles una brasilera i una colombiana) amb l'objectiu de formar-se, de promocionar-se personalment, de participar en l'àmbit de la dona catalana. Així, d'una banda, organitzen i participen en cursos, taules rodones i conferències (algunes de les quals a altres països europeus), però, d'altra banda, també tenen un grup de ballet, fan cursos de cant i publiquen una revista.

L'associació Ewaiso Ipola no va ser de les fundadores de la FCIC, però es va incorporar poc després de crear-se, essent una de les 14 associacions que van formar la federació en el període 1992-1996. La incorporació a la FCIC va suposar un salt endavant, en participar en el grup de dones de la federació. En paraules d'Irene Yamba, una de les fundadores d'E'Waiso Ipola:

"al meternos en la Federación de Colectivos de Inmigrantes de Catalunya, quizás ahí hemos ido a más trabajo, si quieres porqué ya a parte de formarnos, promocionarnos y de participar, pues colaboramos activamente con la Federación de Colectivos de Inmigrantes y dentro de esa federación hay un grupo de mujeres inmigrantes, y también estamos activamente en este grupo (de mujeres) y ese grupo colabora directamente con las otras asociaciones de mujeres autóctonas del país (...) Con las otras mujeres de la federación (...) a parte de en la federación estan todas en sus asociaciones, algunas estan con hombres y mujeres, (...) cada año nos marcamos una meta, este año haremos tal cosa, entonces nos encontramos una vez al año todas, nos vemos un día entero o dos, pues tratando de ver que problemas realmente tenemos, cuales son las necesidades más urgentes y como podemos presentarlo a las distintas entidades a las que vamos. Por ejemplo, yo soy miembro del Consell d'Immigració de la Generalitat de Catalunya, ya lo sabes, entonces según que problema lo planteo en el Consell, y también soy miembro del Consell que está ahora el Ayuntamiento de Barcelona, o sea, formo parte de los miembros fundadores, entonces, según que problemas igual los planteo a nivel del Ayuntamiento, aunque con el Ayuntamiento de Barcelona hemos tenido mucha relación desde el principio, de manera que siempre los problemas los hemos planteado, no? O sea, no, no es que hayamos empezado ahora con el Consell que se está montando, sino que ya llevamos tiempo"

Entre les més recents activitats realitzades per la Comissió de Dones de la FCIC en el marc del moviment general de dones de Barcelona, destaca la participació amb una ponència propia (una de les cinc existents) en el I Congrés de les Dones de Barcelona,

que se celebrarà properament¹⁴². En la ponència titulada "Mujeres migrantes" plantegen la diversitat de les situacions en que es troben aquestes dones (deguda als diferents motius per a migrar, les diferents situacions abans de migrar i un cop arribades a Barcelona, etc.), així com els elements comuns (les traves de caire normatiu, legal i convivencial). A la ponència també tracten els espais i els temps on són les dones:

"Ninguna ciudad "pertenece" por igual a todas y a todos sus habitantes. De alguna manera nos encontramos "acotados" y limitados en ella. Esta constatación no niega que, por momentos, nos "propiemos" y nos movamos en cualquier espacio de ella. Es decir, nos desplazamos pero no vivimos en toda la ciudad. (...)

Se da la tendencia en Barcelona a concentrarse en algunos barrios, como por ejemplo el Raval y Nou Barris. Su actividad laboral se desarrolla en toda Barcelona, fundamentalment en los barrios altos de cara al mundo familiar, principalmente en las labores domésticas o en el cuidado y atención de personas mayores y enfermas.

Participan y estan en otros lugares en actividades de índole asociativa y lúdica: centros cívicos de sus barrios, incluso en aquellos donde se les oferta formación, aunque no estén situados en las zonas donde habitualmente de mueven.

Otros espacios la costumbre los va convirtiendo en suyos. (...) Tal es el caso, a mencionar por lo novedoso, de la plaza del Centro de Arte y Cultura contemporanea de Barcelona. La presencia de mujeres magrebíes y sus hijos/as, a partir de las horas de la tarde va constituyendose en un hecho habitual (...)

Como gotas de aceite en el agua aparecen ya también en los espacios ganados por la economía informal en algunas calles y metros de la ciudad.

Si rastreamos el uso del tiempo nos encontramos que el que disponemos para sí mismo es mínimo, po no decir nulo, y que las horas ganadas a encuentros asociativos y lúdicos es a costa de menguar horas de descanso y sueño"

També tracten altres temes, com l'accés de les dones immigrants als mitjans de comunicació, quins són els serveis que necessiten (consideren que sobretot aquells relacionats amb la vivenda, l'educació i la sanitat), així com la participació de les dones immigrants a la societat barcelonina. En aquest sentit, la Comissió de Dones de la FCIC apunta que, igual que la majoria d'habitants de la ciutat, la participació de les dones immigrants en l'elaboració dels models que gestionen el desenvolupament de la ciutat és mínima, tot i que pel fet de ser immigrants estrangeres encara és menor que per a la resta.

La creació de la Comissió de Dones de la FCIC és contextualitzat per Elsa López, membre de la CLACA i una de les fundadores d'aquesta comissió de la FCIC, amb la creixent feminització de la immigració estrangera a Barcelona:

"se crea en, durante una Asamblea General de la federación donde se forman diferentes comisiones y en una de ellas se creía específico que dada la grande afluencia que empezaba a tener de mujeres inmigrantes de otros países, era necesidad, así, de tomar el tema específico de la mujer inmigrante, entonces se crea lo que en su momento llamamos secretaría de la mujer y que está funcionando hasta ahora, es decir, esto tenía la justificación en que si bien es cierto que antes había una inmigración que era básicamente masculina y la mujer sólo venía por reagrupación familiar, menos el caso del colectivo filipino que siempre han sido de mujeres, empieza a darse un cambio en la inmigración, empieza a tener signo femenino, y entonces empiezan a aparecer otros problemas que no habian aparecido, entonces esta es un poco la razón. Coincidiendo con la formación de esto es que también supongo que desde las administraciones empiezan a notar la mayor presencia de mujeres y se hacen unas jornadas de la, las primeras jornadas de inmigración de la mujer inmigrante, que eran con el título de 'La mujer inmigrante rompe su invisibilidad', es decir, fue

¹⁴² Vegeu la ponència de la Comissió de Dones de la FCIC al *I Congrés de les Dones de Barcelona*, que se celebrarà els dies 15 i 16 de gener de 1999 (ja disponible a la següent adreça d'internet: <http://www.bcn.es/congresdones>).

realmente el primer, la primera reunió en donde se pudo ver la participación y escuchar la voz de la mujer inmigrante, porque hasta ahora siempre se ha hablado del trabajador inmigrante nunca de la mujer”

Aquelles jornades sobre les dones immigrants van ser organitzades el 1993 per l'Ajuntament de Barcelona i a elles, va ser convidada la secretaria de la dona de la FCIC, aquell fet va impulsar l'organització:

“estas jornadas, por la masividad que tuvo la propaganda, el hecho de que se hiciera en un lugar así emblemático, como es el Centre de la Caritat, en Barcelona, y con bastante propaganda digamos, este, impulsó a las mujeres inmigrantes que estábamos trabajando aquí, sobretudo había un tema que estaba faltando en Barcelona y que era el asociacionismo de mujeres inmigrantes, por que había muy pocas asociaciones. Primero fueron las mujeres gambianas, Musa Kafo, yo creo que fueron las pioneras, luego las de E'Waiso Ipola, y luego nos constituimos nosotros que somos una asociación mixta, la CLACA, nos constituimos como grupo de mujeres latinoamericanas, pero hasta entonces no existían y apartir de ahí se han ido creando más asociaciones de mujeres, o sea que yo creo que las jornadas, y que fue un impulso. Se vio como asociándose las mujeres podían conseguir más cosas, no?. De hecho, esta comisión ha seguido teniendo un funcionamiento como te decía antes, no estábamos totalmente conformes con el resultado de las jornadas, porque había un pedido que era clave para nosotras que era la Casa de la Mujer Inmigrante, que hubiera sido un proyecto a elaborar, pero que la intención era dar un soporte a que esa mujer inmigrante que llega, que aterriza y que no sabe a quien dirigirse, no?. Esto también hubiera permitido que fuera la casa donde puedan las mujeres encontrar soporte para asociaciones, legalización de papeles y de todo esto, pero bueno, esto no ha sido posible, no hemos abandonado el proyecto, pero si hemos podido encarar otros proyectos como el que te comentaba de la Guía de la Mujer Inmigrante, que está a punto de dar a luz”

El projecte de la La Casa de la Dona Immigrant que comentava Elsa López, de moment, no s'ha realitzat. L'opció emprada finalment per diverses associacions de dones immigrants estrangeres (concretament, E'Waiso Ipola, ASOMIPEX, Al-Wafa, Grup de Dones Filipines) ha estat participar a Ca la Dona, un espai de dones de la ciutat de Barcelona fruit d'una llarga lluita¹⁴³. La recerca d'espais de dones a Barcelona té una història que es remonta, almenys, a finals del segle XIX, més concretament a l'any 1889, quan es creava la Societat Autònoma de Dones de Barcelona, que es va ubicar en uns primers moments al carrer Cadena, al cor del barri del Raval. Molt més recentment, l'any 1988, s'inaugurava Ca la Dona, ubicada primer a la Gran Via (prop del carrer Urgell) i que, actualment, es troba situada al carrer Casp. L'origen immediat d'aquest espai se situa a les jornades “10 Anys de Lluita del Moviment Feminista”, celebrades el novembre de 1985 a les Llars Mundet de Barcelona, en les quals es va reprendre la iniciativa (després de varis efímers espais de dones a finals dels anys 70s) d'aconseguir un espai per a les dones de Barcelona. Després de nombroses reunions estèrils i de promeses incomplertes per l'Ajuntament, el 19 de març de 1987, en una assemblea a la seu de la FAVB, es decidia l'ocupació d'un local municipal al carrer Font Honrada (Poble Sec). L'ocupació es va fer efectiva dos dies després per un centenar de dones i va durar onze dies, fins que l'alcalde d'aquells moments, Pasqual Maragall, ordenava a una quarantena d'agents de la Guàrdia Urbana el desallotjament de la casa amb gasos lacrimògens. Les mobilitzacions van continuar, fins que es va aconseguir que l'Ajuntament concedís una subvenció amb la qual es va poder llogar un pis, que es va convertir en Ca la Dona, entesa com un espai físic i simbòlic de les dones i els grups vinculats al moviment feminista, obert a totes les dones, i que té un model organitzatiu basat en la participació i les preses de decisions col·lectives.

¹⁴³ Vegeu el llibret titulat *Ca la Dona*, que correspon al número 50 de la col·lecció *Experiències de Pedagogia Social*, publicat per la Fundació Serveis de Cultura Popular l'any 1997.

Una de les aportacions de Ca la Dona als documents previs al I Congrés de les Dones de Barcelona que, com he apuntat més amunt, se celebrarà el gener de 1999 sota el lema "la ciutat que les dones volem", ha estat una ponència titulada "Transformem la ciutat donant valor a la participació de les dones", en la que fan una definició provisional de 'participació', en els següents termes: "Entenem com a participació, qualsevol activitat, acció i presa de decisió que incideixi / influeixi en la construcció de la nostra societat; En el cas que ens ocupa: la ciutat de Barcelona".

Consideren que la reflexió entorn de la participació de les dones cal aprofundir-la sobre diferents espais. Així, tot seguit, passen a plantejar cinc espais / àmbits on creuen que les dones són presents i on valdria la pena reflexionar sobre el paper i l'impacte social que té la seva participació: els espais 'privats' de relació social (la família i les amistats), els espais 'públics' de relació social (el treball assalariat, l'estudi, el temps de lleure), el moviment de dones, els moviments socials i les institucions.

Entre els grups de dones que es reuneixen i realitzen activitats a Ca la Dona, com he assenyalat abans, hi ha Al-Wafa, un grup de dones marroquines que existeix des del novembre de 1995. El grup, inicialment format per sis dones, sorgeix pel fet de compartir un taller de planificació familiar al centre de Drassanes i de traduir un díptic a l'àrab que facilités l'accés a informació sobre el tema a altres dones que llegeixen aquesta llengua. L'objectiu prioritari del grup era trobar una feina remunerada i per assolir-ho van decidir crear una cooperativa de pastes àrabs. Durant els primers temps es reunien al local que SOS Racisme tenia al carrer Escudellers Blancs, al barri Gòtic, fins que van conèixer la possibilitat d'anar a Ca la Dona i s'hi van traslladar. En aquests anys han organitzat nombrosos tallers i han participat en nombroses jornades en les que han explicat les seves experiències i on han mostrat el seu art a la cuina, en aquest sentit també van publicar amb l'editorial Icària, l'any 1996, un llibre sobre cuina marroquina a la col·lecció *Cocinas de Allí, Aquí*. Tot i que han comptat amb el suport d'una assistenta social que les ha estat ajudant voluntàriament, encara no han aconseguit seguir totes les passes necessàries per a registrar-se com a associació. Un dels seus objectius és aconseguir obrir un local en el qual desenvolupar les seves activitats, amb les quals pensen que podrien guanyar-se la vida. Per tant, estan a la recerca d'un espai propi.

Les membres del col·lectiu Al-Wafa es consideren totes com a musulmanes tot i que, com a la majoria de religions i societats on aquestes són professades, tenen diferents formes d'encarar la religiositat. Per exemple, algunes són practicants i altres no.

5.2.10. Religions, immigració estrangera i organitzacions socials

El tema religiós és un tema també prou complexe com per a no deixar-se endur per estereotips o per allò que es dona per suposat. En teoria, l'estat espanyol és un estat laic en el que organitzacions religioses com el Centro Filipino (vinculat a l'església catòlica) haurien de tenir el mateix tractament per part de les administracions públiques que col·lectius com el Centro Islámico o l'Asamblea Evangélica Filipina, en tant que grups formats per una proporció significativa d'immigrants estrangers. Tot i que el debat sobre si les organitzacions religioses en general haurien de tenir qualsevol mena de tracte preferencial per part de les administracions públiques és obert.

En el cas del Centro Filipino-Asociación de Inmigrantes Filipinos de Barcelona, pel que fa a la valoració del suport rebut per l'església catòlica, el Padre Avelino Sapida considerava que havia estat l'esquena per a iniciar la reivindicació de drets dels filipins a Barcelona:

"El proceso de organización necesita una espalda para iniciar el proceso de asociativismo y la reclamación de derechos y, una orientación más clara de las reivindicaciones. Clarificar las verdaderas demandas sociales de nuestra gente. Cuando llegué aquí ya habían asociaciones filipinas, pero orientadas más a las actividades culturales y fiestas de carácter social, pero sin un transfondo reivindicativo y de mejoramiento de la situación social. También queríamos trabajar en la preservación de nuestras raíces culturales, sobretodo orientándola a la segunda generación nacida aquí"

Molt recentment, un fet ha confirmat que l'esquena es manté ferma: aquest religiós filipí ha aconseguit que l'Arquebisbat de Barcelona, per primer cop a Europa, crei una església pròpia per als immigrants filipins catòlics. Aquesta església possiblement es crearà al Raval, on viu bona part de la comunitat, i d'aquesta manera, els serà possible sentir els oficis religiosos en la seva llengua, el Tagal, més freqüentment. Val a dir que, segons Avelino Sapida, no es caurà en la temptació d'aïllar-se de l'entorn, de forma que també es celebraran misses en català i castellà¹⁴⁴.

Amb molt bones relacions amb el Centro Filipino es troba Càritas, que com he apuntat anteriorment, es pot considerar com la primera ONG que va assistir a immigrants estrangers empobrits arribats a Barcelona. Aquesta entitat d'assistència social es va crear sobre una base de treball de caritat cristiana desenvolupat per l'església catòlica des de fa segles, però va ser després de la Segona Guerra Mundial, més concretament l'any 1947, que es concreta a l'estat espanyol una organització anomenada Caritas, amb referents la majoria de països d'Europa amb un alt nombre de creients catòlics. En una primera època, l'arribada d'un nombre significatiu d'immigrants estrangers empobrits és atesa des de la Comissió Diocesana de Migracions, un òrgan vinculat al bisbat però independent de Càritas. Era una època en la que no existia el SAIER (Servei d'Atenció a Immigrants Estrangers i Refugiats)¹⁴⁵. És amb l'entrada en la dècada dels 1990s que Càritas Diocesana de Barcelona passa a tractar directament l'atenció a immigrants estrangers, amb la creació del Servei de Migracions.

L'àmbit d'actuació d'aquest servei és la diòcesi, una delimitació territorial només emprada per l'església catòlica que, en el cas de Barcelona abasta el Barcelonès, el Baix Llobregat, el Garraf, l'Alt Penedès, gairebé tot el Vallès Occidental, bona part del Vallès Oriental, el Baix Maresme i el sud-est de l'Anoia. Disposen d'un local propi a Barcelona ciutat, concretament al carrer Princesa (Casc Antic), que comparteixen amb altres serveis de Càritas.

A inicis dels 80s, les condicions que demanava la Comissió Diocesana de Migracions per atendre als migrants era que fossin estrangers del 'Tercer Món' o de Portugal, tant se val si eren regulars o irregulars. El que es feia era atenció social, assessorament en quant a documentació i recursos. Es seguia el criteri d'evitar la duplicitat de serveis amb ajuntaments o altres entitats. Aquests criteris s'han mantingut. Actualment, el que ha

¹⁴⁴ Vegeu *El Periódico*, 11-9-1998.

¹⁴⁵ El SAIER va ser creat per l'Ajuntament de Barcelona l'any 1990 com a servei que agrupa, a la plaça Espanya, al CITE, ACSAR, el Col·legi d'Advocats i la Creu Roja.

variati, d'una banda, és la nacionalitat de la gent atesa (abans eren sobretot procedents de l'Àfrica subsahariana, ara també hi han magrebins i llatinoamericans¹⁴⁶) i, d'altra banda, el lloc de la prestació de serveis.

Aquesta variació del lloc on prestar serveis realitzada per Càritas torna a mostrar com el vessant geogràfic d'una organització social és cabdal per a millorar el seu funcionament. Així, uns temps després de la incorporació de l'assistència a immigrants estrangers a les tasques de Càritas - concretament l'any 1995, quan Àlex Masllorenc deixava la coordinació i l'agafava Lourdes Astigarraga -, molts dels serveis es van passar a prestar als barris (abans es feia tot des de la seu central). Això va ser degut a un procés de reflexió en el servei de migracions que, segons la nova coordinadora, s'havia produït degut a que "nosaltres anavem assumint casos a nivell social, nosaltres només treballaven amb immigrants i d'alguna manera, lo que sí que vam veure és que coneixíem molt el tema dels recursos per immigrants, però que ens podia passar que de tant que parlàvem de la integració de vegades tendíem a buscar recursos d'immigrants amb immigrants (...) nosaltres podíem ser un inconvenient per a la integració (...) un exemple molt clar, cursos, unes persones demanen un curs, llavors nosaltres feiem un curs per dones magrebines, coneixíem altres cursos que es feien per immigrants, però potser arribava un moment en que aquesta persona no necessitava un curs per a immigrants, necessitava un curs normal i corrent, o necessitava un recurs normalitzat pels seus fills al barri i tal, però nosaltres no coneixíem els recursos dels barris, potser alguns sí del Districte I (...) però no de tots els barris (...) Llavors vam valorar que potser seria millor que els immigrants fossin atesos als barris i nosaltres convertir-nos en un servei especialitzat que assessoressim als barris, que continuéssim tenint informació de cursos específics i que aportariem recursos específicament per immigrants: el tema de documentació el continuem portant (...) i després també portem el tema de l'alfabetització per immigrants (...), fem també jornades de formació interna per la casa (Càritas)..."

Val a dir que, per exemple, tot i que els cursos de formació laboral (programa d'atur) "no són cursos dirigits per immigrants, sinó per a tota la població, la realitat és que en alguns majoritàriament la població és immigrant, i alguns a més tradicionalment, per exemple el de construcció, és un curs on sempre participen molta gent magribina i guineana, per exemple".

En el servei de migracions hi treballen de forma exclusiva quatre persones assalariades: dues assistents socials, un advocat i una filòloga, tots d'origen ibèric. Hi ha també una recepcionista, que atén també a altres serveis, d'origen marroquí. Elles i ell fan l'assessorament a la gent de Càritas que treballa als barris, que com ha estat assenyalat són els que fan l'atenció directa als immigrants estrangers tot i que no pertanyen al Servei de Migracions. Pel que fa als voluntaris, són fluctuants, per exemple, en el cas d'un curs d'alfabetització n'hi havien uns cinc. Normalment és aquesta la xifra mitjana en el servei, després en els barris hi ha més gent.

Si fins ara no he tractat a col·lectius com el Centro Islámico o la Asamblea Evangélica Filipina ha estat perquè no s'auto-consideren 'associacions', com les altres, sinó 'comunitat' o 'església'. Aquesta postura era defensada de la següent manera per una persona assídua al Centre Islàmic:

¹⁴⁶ Vegeu Annex per a una relació de l'origen i residència actual dels usuaris dels serveis de Càritas.

“- per nosaltres el concepte d'associació no entra en el nostre esquema, associació és més en plan de, de,... jo que sé, d'un grup contra un altre, lo que associar-se, per què? si tots som iguals, associar-nos per fer una associació contra un altre no, associar-se no entra en el nostre esquema”

- ja, però associar-se pot ser per fer més coses, no per enfrontar-se, sinó per unir forces...

“- per unir forces, associar-se... això és un... bueno, és un... però nosaltres estem sempre en ajuda un a altre, no cal ser associat, els de l'associació no dóna ajuda a un altre fora de l'associació, però nosaltres com que som tots, tots, no pots considerar com una associació, però tots entre tots, perquè tots els amics que té un senyor d'Arabia, o de Marroc, o d'Argelia, o de qualsevol puesto, bueno, ell dóna l'ajuda i l'orientació que necessita, no cal que sigui una associació de Sirians de Barcelona, o una associació de Marroquins de Barcelona, això és una associació, però si tots som iguals. O consideres tot és una associació o tot no és una associació, és una, és una... som persones, no sé quina paraula, esss... no és una associació, és una comunitat, és una comunitat més que una associació, però entre tots. Associar-se és més una cosa d'un profit polític, és un profit econòmic, és un profit no sé que,... associar-te, que tenen que fer una associació per demanar ajudes, però després es troben quatre o cinc més que es troben en una associació en un altre lloc que demanenen ajudes, i uns tercers també, això és una tomadura de pèl, l'associació per nosaltres no existeix. Això sí, com a comunitat tenim obligacions, l'obligació d'acoblar-nos al màxim a la situació que estem, acoblar-nos a lo màxim de, de, de la societat que estem, respectar totalment i fer respectar-nos, I fer respectar, respectar la gent i fer que la gent et respecti, no? aquesta és l'obligació de cada persona de la comunitat, no és de l'associació”

El Centre Islàmic, situat a l'Avinguda Meridiana, a l'entrada de Barcelona per carretera i a peu de dues línies de metro, es va crear en els anys 1970s i des de llavors no ha evolucionat gaire: “per desgràcia està molt estancat, no hi ha cap evolució, exactament el mateix que es feia l'any 78 es fa ara, no hi ha cap evolució, no hi ha cap... ni modernització, ni més obertura, ni res, està molt estancat”. Durant la realització del segon treball de camp, tanmateix, el Centre Islàmic estava passant alguns canvis, l'Imam que hi havia en aquells moments venia expressament cada divendres des de Madrid i, per tant, el centre només obria aquest dia de la setmana, excepte quan hi havia alguna celebració religiosa concreta, llavors s'obria expressament. La mobilitat dels encarregats religiosos de les grans creences monoteïstes és una dada a subratllar, en al cas d'aquest imam, per exemple, originari de Síria, després de viure uns anys a Espanya, va anar a viure uns anys a l'Argentina, des d'on va tornar a Espanya. Val a dir que a Barcelona hi han altres llocs de culte musulmà, com per exemple la Mesquita Toarek Ben Ziad, situada al carrer Hospital (al barri del Raval) i que és freqüentada, entre d'altres, per immigrants marroquins.

D'altra banda, en el cas d'un grup d'evangèlics filipins assentats a Barcelona des de la primavera de 1997 al barri del Raval, els noms emprats són església o assemblea evangèlica:

“we have many different names, but we are united, *unidad*, no?, *unidad*, we have *fraternidad*, we have *fraternidad*, but we have, in our group in my country we have, we called that mother church, because we come from that church we call 'Jesus our Hope International Assemblies', and other churches are said 'Jesus is Lord', 'Jesus is alive' so it changes every name, other churches we have *unidad* with Methodist church, Presbyterian church, Baptist church, and Penthecostal church, Assemblies of God, *aquí* the Asamblea de Dios, Filadelfia, *son muchas...*, Bautistas...”

L'Assemblea Evangèlica Filipina és formada per un matrimoni de 'pastors' i un 'ramat' d'una quinzena de persones: “because I'm a missionary, a missionary opens a mission and then somebody will take the sheep... o sea, un pastor para cuidar a las ovejas, mi trabajo es solamente abrir y ya está”

Ella en el passat s'havia dedicat a predicar la fe evangèlica a les poblacions situades en una àrea controlada per un grup guerriller 'pro-comunista' de les Filipines, el New Peoples Army, amb l'objectiu que deixessin de donar-li suport. Un cop el que considera l' 'amença comunista' va deixar d'existir ("is not that *peligro* as before"), es van desplaçar a treballar a l'Arabia Saudí i d'allà cap a Barcelona, via Alemanya i Marbella. No van tenir problemes per obtenir el premís de residència i treball, atès que es van acollir a la legislació específica per a religiosos:

"the 'cupos' is different for us, because we are sent by Mission, so our residentship... was for the church, but when we came here, we got the work-permit, the 'cupos' is different, the 'cupos' are for people, unskilled workers..."

-then, you are not in the ordinary cupos...

"no, no, we are not, we are in the social assistance, 'asistencia social', it's like 'asuntos sociales', we are like social workers here, because we are working for social, we are working for people, but we can get job, we can also work, other kinds of work, but maybe our visa here is for the Ministry, for the 'Ministerio de Sacerdoticals o Sociales' esta"

Un cop a Barcelona, aquesta parella de 'pastors' van obrir un local a uns baixos, on viuen amb els fills i on desenvolupen els seus actes religiosos.

Des de Caritas, Lourdes Astigarraga ja havia assenyalat l'any 1996 en una de les entrevistes la creixent influència de les esglésies evangèliques entre les comunitats immigrants estrangeres, fet que els incomodava. La decisió de l'Arquebisbat de Barcelona de crear una església per als catòlics filipins no es pot deslligar d'aquest creixement de la influència dels cultes evangèlics. Al llarg del treball de camp realitzat el 1997 vaig entrevistar diverses immigrants llatinoamericanes usuàries dels serveis del CITE, confirmant-se aquest creixement de la influència evangèlica, atès que diverses d'elles professaven aquestes creences. A més, explicaven com en arribar a Barcelona de seguida van anar a cercar el suport d'aquestes esglésies per a orientar-se a la ciutat. D'altra banda, entre la comunitat xinesa de Barcelona el culte evangèlic també és significatiu, com ho mostren les misses celebrades a una església de l'Esquerra de l'Eixample, més concretament del carrer Aragó. Pel que fa a l'abast de les connexions internacionals de les organitzacions religioses, es va tornar a posar de relleu el seu caràcter global, en aquest cas de la comunitat evangèlica xinesa resident a Barcelona: en el moment de contactar amb ells el reverend acabava d'arribar de Nova York, on havia estat vivint i treballant fins llavors.

Més enllà de les religions, però amb certa relació, altres grups han vist en la immigració estrangera originària de països empobrits un objecte per a les seves activitats. Així, un moviment considerat com a de caire sectari, el Moviment Humanista, va llençar a inicis de 1996 una campanya per a reclutar voluntaris de cara a crear una "Revista de Emigración de la Europa del Este" a Barcelona. I aquest no és un cas aïllat, al Raval funciona una altra revista amb característiques similars però dirigida a un ventall més ampli d'immigrants estrangers.

L'oferta religiosa barcelonina s'està diversificant, aquests exemples són només una petita part de la varietat existent. Limitar-la als immigrants estrangers seria un error, molts dels ciutadans que hi assisteixen són catalans nascuts a Barcelona, o a altres regions, i que tenen nacionalitat espanyola. Tanmateix, sí que és cert que alguns centres

de culte, inclosos alguns catòlics, atreuen a nombrosos immigrants estrangers, juntament amb altres ciutadans 'nacionals'.

Una recerca exhaustiva als registres municipals mostra, a part dels centres religiosos ja esmentats, porta a trobar un ampli ventall de centres de culte religiós, alguns dels quals inclouen creences, orígens i ubicacions relacionades amb col·lectius tractats anteriorment i considerats com a 'classe mitja-alta'. Entre ells es poden assenyalar: la parròquia Santa Maria Reina (localitzada a Pedralbes, al districte de Les Corts, i on es fan misses catòliques en llengua anglesa), l'Església de la Comunitat Evangèlica Alemanya *Deutsche Evangelica* (de culte luterà, ubicada a Sarrià-Sant Gervasi), la Saint George's Church (on assisteixen els creients de l'Església d'Anglaterra, és a dir, els anglicans, i que està situada també a Sarrià-Sant Gervasi) i una de les dues parròquies franceses dedicades a la Mare de Déu de Lourdes (localitzada de nou a Sarrià-Sant Gervasi). Pel que fa als llocs de culte jueu, tant la Sinagoga de la Comunitat Israelita com la Comunitat Jueva ATID Catalunya es troben situades al mateix districte de Sarrià-Sant Gervasi.

D'aquesta manera, es confirma allò apuntat en l'apartat 5.2.: els estrangers de classe mitja-alta originaris de països enriquits resideixen i desenvolupen part de la seva vida social (en aquest cas assistència als llocs de culte religiós) als barris on resideixen els 'autòctons' de classe més econòmicament benestant.

Val a dir que la diversitat religiosa barcelonina va encara més enllà i es poden trobar llocs de culte que apleguen comunitats de difícil classificació en termes de classe social sense una recerca particular sobre el tema. En aquest grup es troben: l'Associació Cultural Hindú Gurdwara (situada al barri de Sants i a on assisteixen immigrants procedents de la India), l'Església Ortodoxa Apostòlica d'Antioquena (ubicada a l'Avinguda Meridiana, al barri del Clot, i a on assisteixen immigrants de l'Europa Oriental), l'Església Ortodoxa de Protecció de la Mare de Déu (ubicada a l'Esquerra de l'Eixample i que és també visitada per immigrants europeus orientals).

5.2.11. Sindicalisme i immigració estrangera en la segona meitat dels anys 90

En la segona meitat dels 1990s, en el panorama sindical es produeixen altres transformacions. Com a conseqüència de les orientacions que adopten els sindicats majoritaris (CCOO, UGT), en els anys 90s es produeix un petit i lent, però també constant, creixement d'altres centrals sindicals, com la Confederació General del Treball (CGT) i de la Unió Sindical Obrera de Catalunya (USOC), així com de tot un seguit de sindicats de ram¹⁴⁷ i de les candidatures independents (no afiliats). Una comparació de les dades electorals¹⁴⁸ de 1990 i les de 1995 ho confirmen:

¹⁴⁷ Com he esmentat anteriorment, durant la realització del segon treball de camp la tardor de 1997, alguns sindicats de ram (entre els quals es pot destacar USTEC) es van trobar per a crear la Intersindical Alternativa.

¹⁴⁸ Cal tenir en compte que no tots els treballadors ni totes les treballadores poden participar en les eleccions sindicals, la precarietat laboral creixent sovint impossibilita la seva celebració en moltes empreses. Així, en les eleccions de 1995 només hi van haver 831.827 electors a Catalunya, sobre una població ocupada total de 2.132.300 aquell mateix any (sense comptar aturats i aturades).

Resultats eleccions sindicals. Catalunya. 1990 i 1995.

	1990	1995
CCOO	16.753	15.563
UGT	15.366	12.577
USO	1.468	1.809
CGT	558	586
No afiliats	2.577	2.646
Altres	1.244	2.975
Total elegits	37.966	36.156

Fonts: - *Xifres Catalunya*, Barcelona: Diputació de Barcelona, 1996.

- *Anuari Estadístic de la Ciutat de Barcelona 1996*, Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1997.

En aquest context de creixement d'altres centrals sindicals 'no majoritàries' (i de consolidació de l'arribada d'immigrants estrangers), d'una banda, a inicis de 1996 la CGT crea "Portes Obertes" i, d'altra banda, a finals del mateix any, la USOC crea un departament d'immigració.

La CGT neix com a escisió de la CNT als anys 1980s, degut a que un important sector de l'històric sindicat anarco-sindicalista va apostar per una línia d'acció que inclogués la participació en eleccions sindicals, fet incompatible amb l'opció d'altres membres que preferien seguir apartats de les urnes.

La CNT va sobreviure a aquella escisió dels 80s, així com a dues més sofertes durant els 90s, i avui dia encara segueix activa, tot i que minvada per aquests aconteixements interns. El recent retorn de part del patrimoni sindical incautat pels feixistes durant la guerra civil ha suposat una injecció de recursos a aquesta central sindical, que segueix sense presentar-se a eleccions.

Pel que fa a la CGT, des de la seva creació ha intentat sumar a grups de l'anomenada 'esquerra alternativa'. D'aquesta manera, per exemple, grups de sindicalistes de CCOO crítics amb la direcció han anat deixant aquesta central sindical majoritària i s'han afiliat en compte-gotes a la CGT, donant lloc a un sindicat que agrupa un sector de l'anarco-sindicalisme, opcions 'marxistes alternatives' actives en l'àmbit sindical, així com a participants en moviments socials ecologistes i anti-militaristes, entre d'altres.

Els orígens de Portes Obertes es troben en la necessitat d'omplir el buit que tenia la CGT respecte a la immigració estrangera:

"a la CGT venían muchos inmigrantes pidiendo atención, información y apoyo, a nivel de búsqueda de trabajo, de medidas legales contra órdenes de expulsiones. Y en base a eso, en no tener la CGT ninguna organización de inmigrantes que hiciera ese trabajo y toda la gente que venía aquí se iba al CITE o Sos Racismo, vimos la necesidad de tener nuestra propia organización, y por eso sale Portes Obertes, para dar respuesta precisamente a todas aquellas inmigrantes no comunitarios que estan siempre tocando las puertas de la CGT"

A més, en el seu neixement de Portes Obertes és clau el context de mobilització en l'àmbit de la immigració estrangera que es troba (a França els *sans papiers*, a Barcelona poc després l'aparició del que acabaria sent l'Assemblea Papers per Tothom). Com explica Norma Falconi, coordinadora de Portes Obertes:

“nuestra organización nace junto con la de los sin-papeles de París y surge también en el momento en que un grupo de inmigrantes y colectivos nacionales vienen a hacer una asamblea, coordinar una asamblea aquí en Barcelona, que al final se llama Papeles para Todos. Surge en estas condiciones, es que cuando existe un auge para dar respuesta a la política, a la política nefasta del gobierno, este, en lo que se refiere a la inmigración, me parece que este fue un buen instante, porque permitió avanzar más rápido que las demás organizaciones de inmigrantes (...) porque nos involucramos con Papeles para Todos. Estamos recién desde el inicio de la formación y nos pusimos también en contacto con los sin-papeles en Francia, estuvimos con ellos, hemos hecho algunas acciones y nos mantenemos en contacto”

Entre les activitats que realitzen hi han cursos de formació, però a diferència que moltes entitats són cursos realitzats amb recursos propis (sense recórrer a subvencions). Pel que fa a la reivindicació de millores laborals dels treballadors estrangers, des de Portes Obertes-CGT van més enllà que els sindicats majoritaris (que en general només es mobilitzen en casos molt generals) i es mobilitzen per casos concrets d'abús empresarial:

“tienen una tendencia a que saben que estan sin papeles y los hacen trabajar, los explotan al máximo y luego no les pagan, ni siquiera una miserable peseta, eso si que ha sido un quehacer cotidiano (...) ir a la casa del patrón a exigir el pago que le corresponde (...) con el apoyo del sindicato, cuando a veces es una empresa fuerte, cuando son familias¹⁴⁹ no se necesita de la gente del sindicato, sino nosotros mismos como asociación vamos y ya está, y nos ha dado buenos resultados porque hasta ahora a los compañeros y compañeras se les ha pagado (...) Es que sino se demuestra que tienes fuerza no sirve, solamente cuando tienes fuerza ahí hay respeto, entonces como ya hemos visto que esa es la línea a seguir entonces ya vamos preparados para ese tipo de contiendas” (Norma Falconi)

En el sector de la construcció, per exemple, un cas habitual és la desaparició de l'empresari sense pagar als treballadors, que de vegades són estrangers. En aquests casos és el sindicat CGT qui intervé:

“a veces las empresas se cambian de domicilio, se vuelven fantasmas para eviat pagar, entonces también aprovechamos, este, los contactos que se tienen para poder reubicar a la empresa y exigir el pago. Ahí si que en estas cuestiones más difíciles se necesita el apoyo del sindicato (...) estuvieron aquí unos compañeros marroquíes que estaban trabajando en la construcción ya hace mucho tiempo. Vieron que la empresa iba mal, y decidieron cancelar el contrato sin avisarles y cuando llegaron al momento de la paga el empresario desapareció. Y entonces a través de ciertos códigos que usan los que tienen una empresa pudimos dar con ellos, y esto fue el sindicato que asumió la defensa de los compañeros (...) salió bien, cobraron, y aprendieron la lección, que aunque estes sin papeles tienes que defender tus derechos, porque no te queda otra”

D'aquesta manera, la CGT sembla estar cobrint el buit del sindicalisme d'acció que va caracteritzar les Comissions Obreres de principis dels 70s, però que a finals dels 90s ja no es troba entre les prioritats de CCOO. També en aquesta línia es troba l'enfocament de Portes Obertes per a la solució d'alguns problemes de les treballadores del servei domèstic, com assenyala Norma Falconi:

- “nos presentamos como lo que somos, que ella es nuestra asociada, y planteamos nuestras exigencias”
- ¿en la casa?

¹⁴⁹ Es refereix als casos de treballadores del servei domèstic que són contractades per famílies particulars.

-“si, además no hemos tenido ningún contratiempo ni ningún disgusto ni nada, sino todo lo contrario, más bien cuando no nos hemos hecho presentes si que ha habido casos de explotación, de 14, 18, hasta 20 horas de trabajo (diario) entonces como estás fija no tienes limite. Entonces, siempre cuando se sabe que hay un respaldo detrás tuyo, entonces sí que hay un poco más de respeto, me parece que eso aquí a la gente le impone un poco”

Portes Obertes disposen d'un espai en els locals que la CGT té a la Via Laietana, concretament es troben en el marc de la secretaria d'acció social, fet que els permet realitzar intercanvis amb altres moviments socials. Pel que fa al tema del finançament, de moment, han optat per no demanar subvencions: “nosotros creemos que en el momento en que estamos haciendo una campaña de desenmascarar al gobierno, su política y sus leyes, me parece que es mejor estar con las manos abiertas, sin ataduras económicas que nos impedirían hacer una lucha mucho más abierta”

D'altra banda, en els anys 90 la USOC ha tornat a créixer. Aquesta central sindical va néixer a Catalunya l'any 1966 com a branca de la Unión Sindical Obrera (USO) a nivell estatal. Es va forjar, doncs, durant els darrers anys de lluita anti-franquista i va incorporar sindicalistes que no es situaven ni en l'entorn dels comunistes (entesos en sentit ampli), ni dels socialistes, ni dels anarquistes, ni de grups de l'esquerra autònoma. Així, va agrupar un ventall heterogeni de treballadors propers al pensament democratacristià i humanista-liberal, així com per persones sense una opció política clara però preocupades pels drets laborals. Com la resta de sindicats, va patir una dura crisi en els 80s, de la que va començar a sortir l'any 1989, amb la incorporació d'alguns sindicats independents. L'any 1994 es produeix un canvi de nom que respon a les sensibilitats de les noves incorporacions: d'emprar l'acrònim USO, passa a anomenar-se amb les sigles USOC. L'any 1997 un sector de la UGT de Catalunya es va escindir per incorporar-se a l'USOC.

La USOC ha estat el darrer dels quatre majors sindicats catalans a dedicar activitats específiques en matèria d'immigració estrangera, a finals de 1996. El desenvolupament d'aquesta línia d'actuació repon a una subvenció rebuda per la Confederació estatal de la USO des del Ministerio de Asuntos Sociales l'any 1996. Es tracta, curiosament, d'una resposta a un estímul institucional arribat des de Madrid. El Departament d'Immigració de la USOC es crea segons l'exemple del seu homònim a la capital de l'estat. Les activitats d'aquest departament d'immigració de la USOC, durant els primers mesos d'existència, van estar centrades sobretot en la consolidació d'un servei d'assessorament jurídic per a treballadors estrangers que han ubicat al carrer de la Riereta, al Raval (on es trobava la seu central la USOC). La seva localització estratègica (és l'únic sindicat amb una oficina d'assessorament jurídic al Raval, on viuen molts estrangers) i un treball inicial de donar-se a conèixer a les entitats del barri ha permès que en els primers vuit mesos d'existència atenguessin 143 consultes. Durant un temps també van estar participant a l'Assemblea Papers per Tothom, la qual, com en el cas de Portes Obertes-CGT, va suposar la seva presentació pública en l'àmbit de les organitzacions de la immigració estrangera.

5.2.12. Associacions veïnals, moviments 'okupa' i immigració estrangera

La mateixa tardor de 1996 que es creava una plataforma - que donaria lloc a l'Assemblea Papers per Tothom-, com a resposta a les expulsions d'immigrants estrangers l'estiu anterior, a Barcelona es va produir un altre tipus d'expulsió. En una acció coordinada per la nova governadora civil, desenes de policies desallotjaven violentament un grup de joves que havien ocupat uns mesos abans un cinema abandonat des de feia gairebé dues dècades per a realitzar activitats culturals davant la manca d'espais públics disponibles.

L'opinió que es dona de vegades des les associacions d'immigrants estrangers originaris de països empobrits respecte al 'moviment okupa' és de simpatia, tot i que no hi ha molts contactes. Ara bé, per exemple, entre les víctimes del desallotjament del cinema princesa (ubicat a la Via Laietana) hi havia una que pertanyia a una associació d'immigrants: la Casa del Uruguay. En un comunicat de premsa aquesta associació relacionava la violència policial amb l'època de la dictadura del seu país, es solidaritzava públicament amb les víctimes i demanava la destitució dels responsables:

"Desde aquellas fechas no habíamos tenido oportunidad de ver acciones policiales de tal envergadura y desproporción, tanto más extraña cuando se originaron por un hecho de carácter local, como es la habitación colectiva por jóvenes, de un local inutilizado e inutilizable, que por añadidura era empleado también por esos jóvenes y el barrio en general.

Una joven integrante de nuestra Asociación participaba de esa iniciativa y fue, como otros, víctima de atropello policial.

(...) hemos considerado imprescindible unir nuestra voz a la de quienes han expresado su repulsa a ña mencionada acción policial y reclamado la destitución de quien o quienes hayan sido los responsables de que se llevara a cabo" (*Nexo*, n.7, diciembre 1996).

També es produeix una certa identificació, entre un dels membres d'associacions d'immigrants entrevistats, amb la problemàtica de la vivenda, el treball i la repressió policial que pateixen també els okupes:

"para mi un okupa si le pegan y no le dan trabajo sufre igual que un inmigrante, no sufre, sufro porque yo también estoy en la misma situación" (Mohamed El-Bouhali)

En una editorial d'una revista pròpia un col·lectiu d'immigrants feia pal·lesa la seva admiració cap a les accions dels okupes:

"Los okupas, como colectivo juvenil, clama por el acceso al espacio urbano donde realizar sus actividades vitales y con ello cuestiona al conjunto de los ciudadanos sobre la funcionalidad del espacio, pero también sobre los contenidos culturales de la sociedad.

Barcelona es el escenario, la diversidad cultural su trasfondo. La "diversidad" es un bonito término, que incluso está de moda en éste fin de siglo, pero lo que no es tan bonito y fácil, es hacer carne viva la diversidad en un sentido constructivo y provechoso para todos. Los intereses se pueden contraponer... Barcelona puede ser una ciudad turística como un museo de edificios, pero también puede ser (y que duda cabe que de hecho lo es) ser un abanico vivo de colores, en donde cada color tenga su posibilidad de desarrollo, su aporte a la totalidad... y esto no tiene porqué alejar a los turistas. Los turistas ya estan aquí, más de algo podemos aprender de ellos" (Editorial, *Full Informatiu d'ASOPXI*, n.2, abril-maig 1998)

Tanmateix, s'assenyala que pels immigrants estrangers de fora de la UE és més arriscat ocupar una casa, sigui per viure o per realitzar activitats col·lectives, degut a la seva condició jurídica d'estranger (perill d'expulsió, etc.):

“hay un grupo de okupas donde hay un chaval que es medio guineano, medio catalan (...) pero este porque ha nacido aquí... pero los inmigrantes bastantes problemas tienen para que se hagan okupas (riu), lo que pasa es que los okupas son bastantes solidarios y, bueno, ellos cuando tienen un problema se les apoya y tal, los del Sant Adrià son también tios majos, que son los que conozco de cerca, así a nivel personal” (Irene Yamba)

A banda de la possible convivència al barri de residència, els contactes de ‘joves okupes’ amb algunes associacions d’immigrants i altres organitzacions socials relacionades amb la immigració es va produir en el marc de l’assemblea Papers per tothom, on van participar durant un temps alguns membres de l’assemblea d’okupes de Barcelona.

Tot i les diferències de contexte socio-polític i de composició dels seus membres, les activitats de l’anomenat ‘moviment okupa’ a Barcelona es poden enllaçar amb algunes de les activitats reivindicatives i d’acció directa d’algunes de les associacions de veïns i veïnes crítiques, que es van organitzar en els darrers anys del franquisme. De fet, la Federació d’Associacions de Veïns de Barcelona (FAVB) es va solidaritzar amb les víctimes d’aquell desallotjament policial ‘del princesa’ i va donar suport a actes posteriors¹⁴⁷, com la celebració d’un concert al Born. Tanmateix, cal tenir en compte que les associacions de veïns i veïnes de la ciutat també van passar en els anys 80 la seva època de crisi que, a mitjans dels 90, ha donat lloc a una lenta reactivació que molt recentment s’ha tornat més pública¹⁴⁸.

Pel que fa a la relació entre moviment veïnal i immigració estrangera, cal assenyalar que fins a la creació de l’Assemblea Papers per Tothom (APPT), la FAVB en general pràcticament només actuava conjuntament en manifestacions convocades pel bloc CCOO-UGT-SOS Racisme. Tanmateix, des de la tardor de 1996, la col·laboració amb altres entitats ha estat més freqüent, de fet l’APPT es reuneix als locals de la FAVB, situats al carrer Obradors (Ciutat Vella). A més, aquella tardor de 1996 la FAVB va organitzar unes jornades titulades “Setmana solidària. Trobada entre els veïns i la població immigrant”¹⁴⁹ que pretenien ser una trobada per discutir formes d’augmentar la incorporació dels veïns i veïnes immigrants estrangers a les associacions veïnals als barris, un procés que costa que es produeixi.

Entre les associacions de veïns que han treballat en l’àrea de la immigració transfronterera es pot destacar l’Associació de Veïns del Casc Antic (situada al carrer Rec), que disposa d’una ‘Comissió d’immigrants’ des de 1991, emmarcada dins de l’àrea social de l’associació, i que té com a àmbit d’actuació el districte de Ciutat Vella, sobretot a l’àrea situada entre la Via Laietana i els Passeigs Picasso i Companys.

En aquesta comissió treballen una quinzena de persones de forma estable (moltes d’elles estudiants universitaris, poques de les persones habituals són immigrants estrangers, tot i

¹⁴⁷ Vegeu *La Veu del Carrer*, n.43, novembre-desembre 1996.

¹⁴⁸ Vegeu per exemple els articles: “Els conflictes veïnals eleven la crispació a Barcelona” a *El Periódico*, 13-6-98, i “Varios concejales de Barcelona convocan reuniones con los vecinos para tratar de calmar las protestas” *El País*, 10-6-98.

¹⁴⁹ Aquest títol és subjecte de crítiques, per exemple, està diferenciant als ‘immigrants’ dels ‘veïns’, com si els ‘immigrants’ no fossin ‘veïns’. Val a dir que, després, una taula rodona de les jornades era titulada “Els nous veïns. Relacions de les associacions de veïns amb els immigrants” (21/10/96). D’altra banda, en un dossier publicat al número 14 de *La Veu del Carrer* (març-abril 1993) sobre la immigració estrangera, els anomenaven “Els altres veïns”.

que esporàdicament hi ha alguna). Les activitats que realitzen les han dividit en quatre línies d'actuació: assessorament jurídic, salut, dona immigrada (amb la vocalia de la dona de l'AAVV) i activitats exteriors (participació en festes, actes lúdics, difusió del treball de la comissió).

El tema de la dona immigrada és tractat perquè “la imatge de la dona àrab és que és la que es queda a casa i la que no participa moltes vegades en la... dins l'associació de veïns”. La feina d'atracció d'aquest col·lectiu la realitzen “mitjanceres socials”, concretament dues noies marroquines, que havien fet un curs de formació previ a la mateixa associació.

La vice-presidenta de l'associació, Glòria Fontcoberta, exposa que l'activitat de l'associació on la participació d'immigrats estrangers és més alta és en l'escola d'adults. A banda, d'aquest espai, com que en general els immigrants estrangers del barri participen en les seves pròpies associacions, llavors el que fan es organitzar “setmanes interculturals”:

“de quant en quant fem una setmana intercultural, per exemple, en la qual una sèrie d'entitats del barri ens reunim per fer una miqueta d'intercanvi, (...) exposem tot lo que ells fan, tot lo que fem nosaltres, és una forma que el veïnat d'alguna manera, tant ells com nosaltres, ens coneguem (...), vam fer una exposició de ratges d'ells, una sèrie de xerrades sobre la Llei d'estrangeria, l'immigrant en el barri, una setmana de xerrades, que va culminar el diumenge que vam fer una paella, en la qual nosaltres feiem la paella, i llavors ells portaven el té, per exemple, i pastes típiques de dolços, i a la tarda... es va escenificar una boda marroquí, i aquesta va ser la forma d'interrelacionar-se”.

Tenen relacions sobretot amb col·lectius de senegalesos, dominicans, pakistanís, marroquins, però amb europeus comunitaris no tenen gaires relacions i les que tenen són dolentes, atès que els consideren com a gent que no vol que es tiri endavant el Pla Especial de Reforma Interior (PERI): “ells tenen vivendes de qualitat, però els demès no volen que tinguin vivendes de qualitat... perquè diuen que les pedres són més importants que les persones, i que es perd el traçat medieval”. El debat i mobilitzacions sobre la implementació del PERI a Ciutat Vella és un tema complex, sobre el que hi han posicions enfrontades. De fet, en els darrers anys s'han produït escissions en les associacions de veïns que han donat lloc a altres associacions o coordinadores de veïns que han defensat una aturada de la implementació del PERI de la forma com s'estava portant a terme, atès que sovint els real·lotjaments dels veïns afectats pels enderrocaments en noves cases del barri no eren finalment realitzats o ho eren en condicions diferents a les promeses per l'Ajuntament de Barcelona.

En el darrer capítol del llibre *Barcelona en lluita*, Josep Maria Huertas i Marc Andreu plantegen que una de les sortides possibles del moviment veïnal per a acabar de superar la crisi que arrossega de finals dels anys 70 és obrir-se més a nous moviments socials on participa gent jove, com per exemple els moviments okupes.

Algunes de les cases okupades que funcionen com a centres socials, les que estan obertes a la gent del barri on es troben, tenen punts en comú amb algunes de les associacions veïnals (que també són bastant diferents entre elles). L'acció territorial a escala de barri permet als moviments urbans fomentar la solidaritat local en un context de creixent fragmentació social (com també seria possible aquestes accions acció a nivell de lloc de treball o en altres espais). La integració social entre les classes populars pot ser un antídoto contra la colonització del món de la vida pel sistema. És a dir, la solidaritat entre aquells que pateixen alguna de les múltiples opressions existents pot ser un mitjà per a enfrontar-se als

processos de burocratització i explotació propis de la integració sistèmica. Ara bé, si aquesta lluita contra el sistema vol ser, algun dia, mínimament exitosa caldrà fomentar també les connexions i mobilitzacions a escala internacional. Si el capital i els clubs d'estats més poderosos (G-7, etc.) actuen a escala global, aquelles persones que han sofert, sofreixen o poden sofrir els seus efectes i volen canviar la situació han de plantejar-se respostes serioses també a nivell mundial. La solidaritat internacionalista entre les classes populars té precedents a desenvolupar i millorar. Òbviament no és possible de forma immediata, però es pot treballar per a que això sigui possible a mitjà o llarg termini. L'actual crisi financera mostra que el capital també té punts febles.

El sector social format per la immigració estrangera és formada per immigrants que s'incorporen a les classes populars barcelonines i altres que ho fan a les classes altes. Els segons sovint es mouen per a la globalització capitalista. La incorporació d'immigrants a les lluites populars en els barris o en els llocs de treball

pot ser un pont per a la solidaritat internacionalista (de fet ja ho comença a ser). També ho pot ser per a la soli local.

Després d'aquesta aproximació a la històrio-geografia recent de les organitzacions socials relacionades amb la immigració originària de països empobrits a Barcelona, hi han una sèrie de trets comuns que poden tornar-se a remarcar:

- Només una de les associacions d'immigrants esmentades en aquest apartat té algun membre alliberat (que rebi un salari a canvi del seu treball per l'associació), en canvi, només una ONG o sindicat no tenen varis membres alliberats dedicats a la immigració estrangera.
- Gairebé totes les associacions d'immigrants estrangers es creen a partir de persones que, o bé porten molts anys residint a Barcelona, o bé tenen una experiència organitzativa prèvia (en ONGs de solidaritat, sindicats, associacions para-consulats, etc.) a Catalunya mateix, en el seu país d'origen o en un altre país on han residit abans d'arribar a Catalunya.
- Parlar d' 'associacions d'immigrants estrangers' sovint justifica les cometes: primer, perquè (tot i que lentament) cada cop hi han més persones nacionalitzades; segon, perquè sovint també hi han autòctons que participen de diverses maneres en aquesta mena d'associacions.
- Sindicats i ONGs, excepte comptades excepcions, es troben immersos en la lògica del mercat de serveis, el vessant de protesta (que tampoc va ser tan extès com de vegades el mostren) ja fa anys que va quedar enrera. La majoria d'associacions d'immigrants estrangers encara no han entrat en la dinàmica d'oferir serveis, perquè en demanar subvencions a les administracions públiques aquestes no les han concedides o perquè han optat per funcionar en base a intercanvis informals entre els membres.
- Tot i que, en general, els serveis que ofereixen ONGs i sindicats a immigrants són gratuïts, si aquestes organitzacions socials ofereixen serveis i no potencien altres formes de participació, forcen l'aparició d'una situació en la que les relacions entre les persones involucrades enlloc de ser entre 'companys' és entre 'personal d'una organització social i usuaris d'un servei'.
- Les formes d'organització territorial de les organitzacions socials de vegades estan relacionades amb les seves prioritats i els seus objectius.

- La majoria d'organitzacions socials relacionades amb la immigració originària de països empobrits que disposen de local es concentren al districte de Ciutat Vella (on es situa un nombre significatiu d'aquests immigrants i on també es concentren bona part de les institucions i administracions públiques). En alguns casos, l'allunyament de la seu social de l'entitat d'aquesta àrea ha coincidit amb períodes de crisi.
- Val a dir, però, que un nombre molt significatiu d'associacions d'immigrants estrangers no disposen de local propi, aquesta manca de seu social té un cert paral·lelisme amb la mateixa mancança soferta per les associacions veïnals barcelonines en els seus inicis als anys 60 i primers 70.

5.3. Blocs d'acció. El cas de l'Assemblea Papers per Tothom.

En el capítols anteriors s'ha comentat l'interés de cercar 'conjunts d'acció' o 'blocs d'acció'. De cara a resituar-se en el tema, es pot assenyalar amb Tomás Rodríguez Villasante (1995b: 15) que un 'bloc social' és una mena de classe social en un espai i temps concret:

"Los 'bloques' agrupan fracciones de la estratificación social (relación de producción, estudios, renta) através de formas culturales de sus redes de cotidianidad (...) En cada espacio se van acumulando diversas experiencias de movilizaciones emancipadoras o de fracasos. De unas y otras se puede aprender."

En l'apartat anterior s'ha vist com alguns d'aquests blocs s'han format, tot i que cal insistir en que no són immutables. A tall de recordatori el següent paràgraf és il·lustratiu:

"ellos nos desprecian, (...) los sindicatos tienen sus organizaciones creadas por ellos para inmigrantes, UGT tiene AMIC en Catalunya, CCOO tiene sus centros para extranjeros CITE, entonces de esta manera ellos creen que ya tienen, como se dice, una relación muy buena con los inmigrantes (...) Esto lleva al paternalismo como el caso de la Conferencia Mediterránea Alternativa¹⁵⁰, hubo una clara exclusión del cartel por ejemplo que salió, que iba, que daba la noticia de la manifestación y aun así hemos mostrado nuestra capacidad como inmigrantes marroquis hemos podido reunir mas de 100 personas en la manifestacion, casi se considera la primera manifestación de marroquis en Catalunya, bien organizada y numerosa, aunque sin ningún esfuerzo especial que hicimos. Sólo pedimos nosotros, de verdad, pretendemos la integración, de verdad, pero a veces te encuentras que ellos te dejan marginado y parece ser que existe un cierto paternalismo, si, ponen por ejemplo, UGT, AMIC, CITE, Comisiones Obreras, Asociacions de Veïns, en el caso anterior, convocan una manifestación, dentro del marco de la Conferencia Alternativa y ni siquiera nos pusieron como colaboradores, o como quienes apoyaban la manifestación, y nosotros habíamos quedado, les habíamos avisado, nuestro apoyo y nuestra participación, pero nos discriminaron, y hemos salido con una pancarta de protesta, 'no al paternalismo de los sindicatos' y todo" (Mohamed Derdabi, ATIME, juliol 1996)

Més concretament, de cara a il·lustrar la creació de blocs d'acció em basaré en el cas de l'aparició el setembre de 1996 d'una plataforma que sumava esforços per protestar contra tot un seguit de fets que afectaven la immigració provinent de països empobrits. Aquesta plataforma va donar lloc amb el pas del temps, després que algunes organitzacions abandonessin el projecte, a la creació de l'Assemblea Papers per Tothom. Preguntar a tot un seguit de membres d'organitzacions socials involucrades en aquells

¹⁵⁰ La Conferència Mediterrània Alternativa es va celebrar a Barcelona la tardor de 1995.

processos com veuen aquesta assemblea és una forma il·lustrativa per dibuixar els conjunts o blocs d'acció. Ara bé, també caldrà matitzar algunes explicacions a la llum d'altres fonts.

En aquesta línia, és interessant començar per l'explicació de la gènesi de la plataforma per part d'uns dels primers promotors de la idea:

“a lo largo de estos meses, desde setiembre precisamente, a iniciativa de la Federación de Colectivos de Inmigrantes, se ha puesto en marcha la Asamblea Papeles para Todos,... esta asamblea nació como fruto de nuestra iniciativa, al regreso del verano que nos encontramos que habían expulsado a mogollón de inmigrantes, los habían maltratado, los habían drogado, etc. etc. etc., los habían destinado a países que en muchos casos, que no eran, que no les correspondían.

Y por otra parte habían habido también manifestaciones de determinados alcaldes, a lo largo del verano, alcaldes de la Costa Brava básicamente, en las que opinan, lanzaban un mensaje a la sociedad que a nosotros nos preocupaba. El mensaje era que los inmigrantes de sus municipios eran los que creaban el malestar entre los turistas como ladrones y todo esto, y a nosotros este mensaje nos preocupó.

Por eso pensamos que había que dar respuesta a todo este cúmulo de cosas que se producían y sabíamos por otra parte que esta respuesta únicamente los inmigrantes la podíamos dar y que la manera era conectar con otras organizaciones solidarias con la inmigración y bueno, con la sociedad civil de una forma más directa. Por eso convocamos a una reunión previa a la FAVB..., a la Federación de ONGs de Catalunya, para una reunión en la cual nosotros queríamos exponerles esta cuestión de cara a ver que es lo que entre las tres federaciones podíamos hacer y así es como surge un poco la Asamblea Papeles para Todos” (Obam Micó, FCIC)

Tanmateix, cal tenir també en compte altres fets: poc després de les expulsions decretades pel recentment escollit govern del Partit Popular (amb el suport de CiU), la FCIC va organitzar gairebé en solitari una concentració de protesta a la Plaça Sant Jaume a la que assisteix poca gent. Uns pocs dies després, a la sala d'actes de CCOO, un sector del CITE i algunes associacions d'immigrants afins (Associació Catalunya-Líban, Associació de Residents Senegalesos, etc.) van organitzar un acte al que tampoc va assistir gaire gent.

Per tant, la confluència el setembre de 1996 de la FCIC amb el CITE de CCOO, AMIC d'UGT, Portes Obertes de CGT, el Departament d'Immigració d'USOC, la FAVB, tot un seguit d'associacions d'immigrants estrangers i d'ONGs (GRAMC, SOS Racisme, Sodepau, Projecte Xenofília, etc.), així com per col·lectius com l'Assemblea d'Okupes de Barcelona, Aturats sense Fronteres, Ràdio Contrabanda, etc. va ser una resposta, promoguda per la Federació de Col·lectius d'Immigrants, a l'enduriment de la política d'estrangeria del govern del PP, però també una conseqüència de dues accions de protesta organitzades separatament per dues entitats clau en l'àmbit de la immigració estrangera que no van acabar de rutllar. A més, per als recentment creats Portes Obertes de CGT i per al Departament d'Immigració d'USOC era una oportunitat per a donar-se a conèixer en públic. Per a AMIC-UGT, que ja s'havia beneficiat en aquest sentit poc després de la seva creació amb la campanya 'Igualtat de Drets-Democràcia per a tothom', era una nova oportunitat de potenciar les seves relacions exteriors.

Des de les primeres reunions fins a la convocatòria de la manifestació, en principi unitària, que es va acabar celebrant el 15 de desembre de 1996 sota el lema “Papers per tothom. Igualtat de Drets” es produeixen canvis significatius, amb l'abandonament posterior de diverses de les organitzacions que havien estat participant en aquella plataforma. Uns mesos després, l'abril de 1997, - ja sense la participació dels sindicats majoritaris (CITE, AMIC), d'associacions d'immigrants afins i d'ONGs com SOS

Racisme-, les organitzacions restants van organitzar un tancament voluntari d'una setmana a una església del barri de la Verneda (districte de Sant Martí) i, entre altres activitats, van convocar una concentració en suport a la vaga de fam que més de 40 estrangers confinats al Centre d'Internament de la Verneda havien començat en protesta per la seva situació.

Aquells mesos de trobades i destrobades per organitzar activitats conjuntes són contemplats un temps després de diferent manera per algunes de les organitzacions protagonistes. Tot seguit faig un petit recull d'algunes visions contrastades. D'una banda, els comentaris de membres d'organitzacions socials que van abandonar la plataforma (Caritas, AMIC, CITE), d'altra banda, les visions de membres d'altres organitzacions socials que han continuat treballant en l'Assemblea Papers per a Tothom (FCIC, Portes Obertes-CGT, GRAMC).

"hem assistit a algunes reunions, però es que tampoc, a veure, tampoc es, a veure, no, no temim aquesta línia, no volem aquesta línia de reivindicació, de treball, prioritzem el tema social i amb actuacions més concretes (...) però tampoc pretenem arribar, doncs a això, a estar en totes les mogudes (...) Valoro el fet de que pugui haver-hi un treball conjunt, penso que no podem anar tots per lliure i fer la nostra, encara que nosaltres per exemple tinguem més una tasca social com a prioritària, és bó que tinguem en compte que aquesta tasca social ens dona coneixement d'una realitat i que per tant s'ha de treballar conjuntament amb altres entitats perquè... la unió fa la força,... i, per altra banda, saber quines línies donem a aquest, a aquest treball conjunt. A veure, soc una miqueta crítica amb segons quines actuacions, s'ha de seguir crític, en el sentit de que quan normalment t'ajuntes amb altres entitats i vols reivindicar coses tens una tendència a la crítica, però la tendència a la crítica ha de tenir uns límits"

- Què vols dir?

"que no s'ha de ser el 100% sempre, a veure, per aconseguir una cosa o pots anar per la línia recta i dir, doncs ah, a saco... en plan *piquete*, o pots anar donant voltes i ser pues, molt polític, i a vegades, bueno, hi han moments per tot, no?. Penso que potser ara 'Papeles para Todos' està més en aquesta línia, no sé quina vinculació tindrà amb tot això, penso que estan en una línia molt més dura, potser perquè comencen i per que, tot i que els que estan a dins no comencen, però poder, són una mica crítics. El que passa es que aquesta crítica i aquest anar a sac els pot crear una enemistat amb certes coses que en definitiva pot ser negatiu, no?. És una opinió personal que no vol dir de la casa, eh, no de Caritas (...) o poder es que també, ara se m'acudeix, uns han de jugar un paper i els altres han de jugar un altre,... Poder nosaltres hem optat per una línia d'anar fent, d'anar estant on ens assembli que hem d'estar, de fer-ho més pausadament, de tenir una línia més concreta de negociació amb l'Administració, perquè és que sinó, bueno, si et piques amb l'Administració, a la tercera que vagis a reivindicar una cosa que sigui, no una bogeria però com utòpic o una cosa molt utòpica, bueno la administració et dirà: 'miri senyors, pleguem'. O que vagis amb un cas concret, el que no pots fer amb l'Administració és anar a picar cada dia amb un cas, has de saber negociar i de dir, pues tinc en cartera això, això i això, m'ha passat això, saber amb qui pots negociar el cas, pots negociar amb un funcionari però no te'n pots anar a, jo qué se, la Delegada Provincial, la Directora Provincial de Treball per un caset tonto..." (Gemma Solera, Caritas)

"nosotros aplaudimos a cualquier iniciativa que está luchando para conseguir los derechos de la población inmigrada. Nosotros tenemos una línea de trabajo, hay otras ONGs que tienen sus líneas de trabajo y a veces son complementarias, nosotros como asociación no podemos cubrir todas las líneas de trabajo, ni cualquier otra asociación puede hacerlo, sería imposible que una asociación cubriese todas las líneas de trabajo. Pero cada uno tiene su propia línea, cuando una cosa existe, pues ya existe. Yo el trabajo de la Asamblea Papeles para Todos lo encuentro un trabajo interesante, aunque nosotros no estamos en la plataforma, porque ya tenemos nuestras plataformas también y están abiertas a la participación de cualquier entidad, el ejemplo del último encierro del martes¹⁵¹, es un ejemplo, que estamos haciendo nuestro trabajo, ellos también están haciendo sus trabajos, son trabajos complementarios, los mas

¹⁵¹ Es refereix al tancament realitzat durant unes hores el 21 d'octubre de 1997 a la seu de la Direcció Provincial de Treball i Seguretat Social de Barcelona en protesta per la decisió del govern de tancar abans del previst el termini per a presentar sol·licituds per als 'cupos'. Aquesta acció va estar organitzada pel CITE, AMIC i algunes associacions d'immigrants afins.

importante es sacar el tema a la luz, es informar a la opinión pública. Y nunca, para la asociación, nunca tiene importancia que estos están haciendo esto y nosotros no, no, nosotros estamos haciendo otras cosas y ellos están haciendo otras cosas, cuando calculas ya es un hecho, ya es un hecho estar haciendo cosas en la sociedad. Ya he participado en... la plataforma, y ya antes de esta plataforma se han creado otras plataformas, lo que más me extraña es que cuando se crea una plataforma enseguida se enfria y no tiene continuidad, no tiene continuidad porque a lo mejor la forma de trabajo, la forma de organización es diferente, y a lo mejor se pone mucha energía al principio y luego se paran las cosas, nosotros tenemos un ritmo de trabajo constante, no trabajamos ni con mucha energía ni con poca energía, tenemos una constancia, en un trabajo que sigue para siempre desde que empezó la asociación en el 93" (Mustafá El Kaisi, AMIC-UGT)

"bueno, no se han hecho grandes actividades en esa campaña, se hizo una manifestación inicial y después pues se han hecho algunas pequeñas actividades. Nosotros no tenemos una participación, les damos apoyo, pero no tenemos una participación directa en esa campaña, por algunas desaveniencias que se produjeron inicialmente, en la forma de, de, de organización y de convocatoria iniciales, entonces cuando ha habido alguna acción hemos dado apoyo, pero vamos, es un apoyo desde fuera, digamos, no estamos muy implicados en esa campaña"

- que tipo de problemas?

"bueno, básicamente cuando se decidió que tipo de acciones realizar por parte de los organizadores de aquella campaña ya el año pasado, se planteó la convocatoria de una manifestación, se planteó la convocatoria de, de algunas acciones y nosotros eh planteamos e aquel momento que por ejemplo concretamente que aquella manifestación que se convocó que no era oportuno y que había que convocarla con más tiempo etc., de hecho aun así se convocó aquella manifestación que hubieron, yo estuve, y calculo que unas quinientas, entre quinientas y mil personas¹⁵², pero después hubo la manifestación que nosotros proponíamos convocar, que no tuvo el éxito que de todas maneras nosotros esperábamos, pero bueno unas entre 5 y 10 mil personas si que hubieron en aquella manifestación, aun y así nosotros no la valoramos como muy exitosa eh, pero entendemos que, y es lo que nosotros decíamos cuando se inició el tema de la campaña esta, las manifestaciones o son mínimamente numerosas o no sirven para nada, o al revés, dan una prueba más de debilidad que de fuerza, ¿no? y un poco a partir de este tipo de criterios pues había ciertas desaveniencias, ahora no te se concretar, porque esto se produjo el año pasado, y eso hizo que algunas entidades, creo entre las más importantes, pues no estemos, los sindicatos, etc., no estemos implicados en esa campaña, pero bueno es una campaña que se está haciendo y cuanto mejor salga pues, quiero decir, que nosotros no estemos implicados directamente no quiere decir que no demos apoyos si conviene a acciones concretas que se puedan organizar desde esa campaña" (Miguel Pajares, CITE-CCOO)

"la primera asamblea me parece que estuvimos sesenta entidades, sesenta entidades, fue realmente positiva, no? y bueno a partir de ahí expusimos un poco lo que nosotros planteábamos y la gente respondió masivamente de forma satisfactoria, en el sentido que sí, efectivamente había que hacer algo, había que dar algún tipo de respuesta. Nosotros a parte de plantear la cuestión también llevábamos una propuesta de que tipo de respuesta podía ser, nosotros lo que queríamos es que este tipo de cosas no quedaran sin una respuesta inmediata. Es decir, que cuando el gobierno de una forma así va a expulsar a gente pues había que dar una respuesta inmediata, cuando los alcaldes se pronuncian había que dar una contestación inmediata, etc. etc.... Y bueno entonces era importante que no solamente nos vieramos de una forma ocasional, si no que funcionáramos de una forma casi, de una forma asamblearia, de una forma permanente, y bueno la idea es la que ha cristalizado hoy como Asamblea Papeles para Todos que es permanente hasta ahora, ya veremos si en algún momento se disuelve o la que sea, no?, pero en principio es permanente y ya lleva todo este tiempo funcionando, reuniendonos una vez al mes la asamblea, hay comisiones de asambleas, hicimos una manifestación, la primera, el primer golpe de la asamblea fue una manifestación. Una manifestación que fue curiosa porque fue, nosotros la federación no teníamos idea de hacer una manifestación, queríamos más que nada profundizar en el tema de la inmigración con las organizaciones solidarias con la inmigración, es decir, estar conectados y ir trabajando y ir conociendonos para que realmente pudiéramos hacer un programa de acciones y de actividades de cara a favorecer la situación de los inmigrantes, era nuestro objetivo básico. Entonces bueno, durante esta asamblea una de las propuestas fue hacer una manifestación, bueno, a nosotros nos pareció bien, a la asamblea dijo que sí, se organizó la manifestación, pero la organización fue propuesta por Sos Racisme, por UGT y por CCOO,

¹⁵² 15 de diciembre 1996

propusieron una manifestación, con fecha determinada, para dar una respuesta a esto (...) fue el 15 de diciembre. Bueno, el caso es que comenzamos a organizar la manifestación y SOS, Comisiones y UGT desaparecieron, desaparecieron, en una actividad que había sido propuesta por ellos, ¿no? A nosotros nos mosqueó bastante pero bueno, como la asamblea había decidido hacer la manifestación, dijimos hemos decidido hacer la manifestación, vamos a hacer la manifestación, la hicimos, no es que acudiera muchísima gente, pero fueron según la prensa unas 5.000 personas, para nosotros fue satisfactorio, dimos un poco de bulla, al final fuimos hasta el Gobierno Civil, leímos el manifiesto delante del Gobierno Civil, el manifiesto que hemos elaborado, y pues estamos contentos, por ser la primera actividad de 'Papeles',... y luego la segunda actividad que, que diseñamos entre todos y todas fue hacer un encierro en la Verneda, porque para nosotros la situación de la Verneda es un escándalo,... en el sentido que muchos ciudadanos niquiera saben que existe ese centro de internamiento para extranjeros indocumentados,... Bueno pues pensamos que es una injusticia que a la gente les priven de libertad simplemente por el hecho de no tener papeles no? y que esten para expulsarlos por esta cuestión, pues montamos el encierro, en una parroquia al lado del centro, y estuvimos allí una semana, haciendo actividades, haciendo asambleas, reuniéndonos, durmiendo, comiendo juntos y así" (Obam Micó, FCIC)

"el encierro, una decisión de Papeles para todos en medio del mes de diciembre (96); o sea París no tuvo que ver con eso, sino fueron las movilizaciones que hicieron los sinpapeles antes de diciembre lo que nos llevó a esas ese tipo de acciones. Acá se acostumbra a hacer encierros porque las movilizaciones hay que sacar mucha gente para que valga de algo, entonces, si aquí se acostumbra a hacer encierros, pues vamos al encierro. Para nosotros el encierro no era muy importante, pero si aquí se ve importante lo hicimos, y nos gustó, la experiencia del encierro nos gustó, porque había un montón de inmigrantes de varias nacionalidades con diferentes tradiciones, diferentes formas de ver la vida y cada cual nos respetamos y pudimos convivir allí una semana. Entonces para mí fue valioso y importante, además porque la prensa dio importancia a nuestras reclamaciones, el barrio de allí conoció que la comisaría de policía no era una comisaría de policía, sino un centro de internamiento para inmigrantes. Entonces fue ese descubrimiento que hizo que nos apoyaran, no solamente la asociación de los vecinos sino toda la población en general, que nos fueron llevando comida, dinero, etc., etc. yo creo que fue esa acción, que si bien no es como las movilizaciones en París, por lo menos aquí, en este medio, estuvo bien" (Norma Falconi, Portes Obertes-CGT)

"Papers per tothom nació al principio como una asamblea de asociaciones, de asociaciones de inmigrantes, fundamentalmente la FAVB i la FCIC, pero que también venían como propias asociaciones, no solo como FCIC y asociaciones solidarias con la inmigración, entonces ha ido derivando un poco y se ha convertido en asamblea de los que estamos, que eso es un poco, le quita fuerza, desde mi punto de vista le quita fuerza, ahora bien, también es difícil de mantener una asamblea de asociaciones sino hay un objetivo concreto, porque nació para montar una mani, ese era un objetivo concreto ... luego se mantuvo para el encierro, pero ya menos participativa a nivel de asociaciones" (Carmen Murias, GRAMC)

En aquestes transcripcions d'entrevistes es poden copsar diverses visions dels mateixos fets, diversos plantejaments que donen una imatge de com és de complicat organitzar accions conjunts i de com els components dels blocs o conjunts d'acció van variant.

5.4. Integracions

Com ha estat assenyalat repetidament, el concepte “integració” és entès de maneres molt diverses. Quan el que es pretén és estudiar precisament la implicació d’una sèrie d’organitzacions socials en els processos d’integració d’immigrants estrangers, és interessant preguntar sobre la concepció que tenen d’ella alguns membres d’aquestes organitzacions socials.

5.4.1. Integracions ‘per dalt’

D’aquesta manera, per a unes persones entrevistades la integració social és entendre la llengua del país d’arribada, la seva cultura, les seves festes i fer amics locals:

“Integración social como llegar realmente a conocer y alternar con la sociedad de aquí, a esto llamo yo integración, porque claro, una persona puede vivir muy bien aquí y no estar nada integrado, otro puede vivir mucho peor aquí,... digo económicamente, y estar muy integrado, de participar en actividades de la gente de aquí, hablar bien el idioma...” (Anne-Lise Cloetta)

“lo primero es el idioma, o sea si no hablas, y hay varios, y yo creo que un señor que lleva 25 años (...) y no puede hablar, esto es evidentemente un caso, es un fracaso, y hay casos de gente que ha llegado a hablar el catalan muy bien a parte del castellano, y estos son casos de integración, la mayoría de los americanos que yo conozco no hablan el catalán, pero yo no diría que es por falta de voluntad sino que cuando llegan aquí no hablan bien el castellano, entonces ya pasan dos o tres años bastante malos aprendiendo el castellano (...) Otro punto es si tienen exclusivamente amigos americanos o extranjeros o cuentan también con amigos nacionales, porque si salen cada vez, cada fin de semana con americanos ¿qué pasa?, pues que nunca van a conocer españoles, este tío siempre está hablando inglés y no mejora su nivel de idioma, y entonces nunca llega a entrar en la sociedad, eh, pero la verdad es que tambien la mayoría de los casos son gente, por ejemplo, como yo, que yo estoy casado con una catalana, yo estoy siempre metido con sus amigas y amigos, y por lo tanto mi nivel de integración es bastante alto, claro, si te envían con tu mujer desde Estados Unidos es mucho más difícil que llegues a integrarte bastante bien” (Bryan Hare)

També pot ser, més explícitament, passar desapercebuts:

“creo que los americanos no tienen problemas de integrarse en España, por lo menos en Barcelona, sólo puedo hablar de este caso por que es el único que conozco. En serio no tienen problemas, en absoluto, quizás hace 15 años, cuando después de, de la muerte de Franco y había bastante oposición a la entrada en la OTAN, quizás había una cierta anti, un sentido anti-americano, pero creo que ya no existe, ya no existe, pero mejor que no te lo pregunten, ja, ja (riu). Yo creo que si hay problemas es por que puedes encontrar, perdón, algún gilipollas que sólo por el hecho que tu tienes un pasaporte americano tu eres anti-Castro y tu quieres bombardear Honduras o Guatemala o algo así. No tiene sentido” (Bryan Hare)

Són les que consideren que la seva comunitat no té problemes d’exclusió social o segregació, ni creuen que calgui fer polítiques especials per a la integració social dels immigrants estrangers:

“Si pones específico estás segregando, tienes que tener todos los derechos y obligaciones” (Suresh Wadhmal Raisinghan)

Entre elles es troben el Club Escandinau, la Indian association, l’American Society, la Societat Suïssa, l’associació d’empreses japoneses. Ara bé, també consideren que una part

alguna entrevista, però és considerat un problema relatiu, atès que tenen mitjans suficients com per a resoldre'l sense gaires esforços:

“en nuestro caso usamos, como se llama, gestoría, porque el trámite es bastante complicado y tarda mucho tiempo. Entonces nosotros mismos podemos hacer, pero cuesta mucho, por eso pagando un poco de dinero, o no, no un poco (*riu*), pagando dinero pedimos a gestoría (Directiu d'empresa japonesa)

Tampoc són concepcions de la integració que tinguin en compte la integració en el sistema, perquè ja la donen per suposada. Aquesta integració sistèmica, que entre altres aspectes inclou la solvència, els resol tota una sèrie de qüestions que per a altres col·lectius no estan gens clares i els permet, en general, tenir una vida social que, cas de voler-ho, els pot acostar cap a una integració social en els seus ‘cercles’.

5.4.2. Integracions ‘per baix’

D'altra banda, en altres entrevistes a membres d'associacions d'immigrants originaris de països empobrits i a membres d'organitzacions socials relacionades amb aquesta immigració, de vegades es plantegen problemes o qüestionaments crítics al voltant de la idea d'integració.

Així, un problema és la manca de temps disponible per ‘integrar-se’, seria el cas sobretot, tot i que no exclusivament, de les treballadores del servei domèstic, majoritàriament filipines i dominicanes. Segons exposa un membre d'aquesta comunitat:

“El dominicano (...) no se plantea una integración, la mayoría son chicas (...) trabajan en el servicio doméstico del lunes a la mañana al sábado por la tarde, el día y medio que tienen libre sólo les interesa estar con sus amigas, hablar, oír música de su país, intercambiar información de sus cosas (...) en ese día y medio no buscan la integración social, no se lo plantean, debido a la formación, al trabajo y a los objetivos, que son más bien a corto plazo. Según dicen ellas no se plantean un establecimiento por mucho tiempo..., que luego no es así, es posible” (Alberto Fernández, Asociación Dominicana)

Val a dir que, més enllà del que apunta aquest entrevistat, sovint les treballadores del servei domèstic que desenvolupen la jornada laboral i dormen a les cases dels patrons tenen només lliure el diumenge o, inclús, només la tarda de diumenge. En aquests casos la integració social és ben difícil i molt limitada, degut a la seva integració sistèmica com a assalariades en condicions precàries. Es pot considerar com un tipus il·lustratiu, entre d'altres, de colonització del ‘món de la vida’ pel sistema.

Una de les crítiques és sobre la possible utilització del mot ‘integració’ com a disfressa d’ ‘assimilació’:

“La palabra integración no me gusta en absoluto y cuando la escucho para mí es asimilación, integración social no... y si la integración encima es de trabajadores tampoco es... no representa la realidad social de la inmigración (...) también son las familias, ... es un concepto muy pobre, muy eurocentrista” (Marial Araya, Casa del Uruguay)

“no me gusta la palabra integración, porque puede que de la sensación de que estas diciendo de que se haga como nosotros, yo cuando hablo de eso hablo de igualdad de derechos, entonces en un momento en que hay recortes de derechos para los autóctonos, pues lograr esa igualdad de derechos para los que vienen

Val a dir que també es troben sovint percepcions positives de la idea d'integració enfront d'una demonitzada 'assimilació'. Cert 'culturalisme' ha deixat una fonda petjada:

"La integración social es una cosa que influye, que tiene que ver con dos partes: con la sociedad de acogida y con la población inmigrada, porque a veces hasta la población inmigrada rechaza lo que es la cultura de la población de acogida. No quiero decir casos concretos, pero creo que entiendes muy bien lo que me refiero, la integración es una cosa de los dos, o sea que los inmigrantes tienen que acercarse cada vez más a conocer la cultura de la sociedad de acogida, también la población de acogida tiene que acercarse a conocer la cultura de la población inmigrante. Nunca quiero mezclar lo que es integración con lo que es asimilación, yo estoy en contra con la idea que la integración es olvidar totalmente tu cultura de origen y dedicarte exclusivamente a esta cultura o cambiar de religión para ser cristiano, o si en tu país no bebes alcohol aquí lo bebes, si en tu país no comes cerdo aquí lo comes, esto no, esto es más ya asimilación, olvidar tu país de origen. La integración es para mí un respeto mutuo de las dos culturas y la asimilación es el dominar totalmente a la persona que viene de fuera y hacer de su persona como, en la forma, no en el contenido, como cualquier otro ciudadano de este país, como cualquier otro ciudadano nativo de este país" (Mustafá El Kaissi, AMIC-UGT)

"En tanto tu respetes las normas del sitio donde vas y que esto no signifique que tengas que anular por completo tu propia cultura, yo creo que se puede vivir, se puede vivir, además no puedes tu ir, y además no puedes ir tu y imponer, yo estoy aquí y esto es como yo lo hago y así se tiene que hacer (...) Es aprender a vivir con la gente, nada más, es aprender a vivir con la gente, en donde quieras que estés, porque aunque hablaran chino, aunque hablaran griego, yo que se, respetar su cultura y hacer un poco que conozcan la tuya, porque si no la conocen no la pueden respetar, ni pueden opinar, opinar realmente, no digo, decir cualquier cosa sin conocimiento" (Janine Muñoz, Asociación Catalano-Ecuatoriana)

"la integración depende de cada uno, de ser integrado, yo creo que todos los inmigrantes ya se sienten integrados, como ya están en este país, esta es una opinión ¿no? porque si hablamos siempre hablamos de integrar integrar, integrar es estar en un país, y si estás ahí, ya estás integrado. Pero hay algunos que confunden, dejar ya todo lo tuyo y coger para integrar, coger lo del país, por ejemplo un musulmán su manera de vestir, eso por ejemplo en el caso de la mujer, vestida de manera de su país, por ejemplo de Marruecos, esta integrada, pero eso es la costumbre de vestirse, no es que no se quiera integrar, si está vestida así (...) o bien, un hombre igual, está trabajando y tal, al final cuando se va a su casa, con sus babuchas, su chilaba y tal, eso no significa que no esté integrado, dejar lo tuyo no significa integrar, integrar en esta sociedad, si estás integrado, si estás trabajando, viviendo, comiendo,... como decimos nosotros, donde te ganas el pan es tu país, y yo creo que la integración depende de cada uno, de lo que vea, si esta integrado este señor, este inmigrante o no, yo creo que todos los inmigrantes que vienen aquí, si quieren, no es que quieren, ya están integrados, ya están en el país, integrar es estar dentro" (Ahmed Yafou, Associació Sòcio-Cultural Ibn Batuta)

"Sería como una aculturación a ciertas formas... de modos de vida de la sociedad de acogida, pero siempre (...) el término 'inter' es necesario, no entiendo una asimilación, que el otro venga y se haga como nosotros, sino que se de lugar a una diversidad y sobre todo en la población procedente del mundo árabe e islámico, esta diferencia es notable, y esta diferencia hay que respetarla, por lo que tiene que emerger una diversidad, o sea: se acabó la asimilación. Mientras que hasta ahora estábamos acostumbrados a, que te diré yo, a relacionarnos con gente de las distintas regiones de España, que son muy dadas a la asimilación... ahora hay que dar lugar a la diferenciación. Y creo que aquí tenemos que mentalizarnos todos, y por tanto la integración ahora también pide por parte de la sociedad de acogida, abrimos a la cultura del otro, abrimos al conocimiento del otro, a apreciar lo del otro, y no tener miedo a que el otro pues vaya a minar nuestra identidad, sino que yo creo que la identidad de ambos tiene que reafirmarse cada vez más, pero dando lugar a una diversidad, a una interculturalidad, y yo creo que allí... hay conflicto, pero bueno, yo creo que la interculturalidad es conflicto, pero es conflicto como es la convivencia de cualquier persona, la convivencia... porque todos somos diferentes en el fondo y claro lo de la diferencia nos incomoda, nos molesta, y ahí está el conflicto... pero hay que mentalizarse, hay que convivir con musulmanes, con árabes,..." (Teresa Losada, Bayt Al Taqafa)

En aquesta línia, es suggereix directament substituir el terme 'integració' pel de convivència, educació o respecte:

“A mi m’agrada més la paraula convivència entre tots, perquè integrar, això d’integrar... cadascú ha de tenir la seva cultura i no perdre la seva cultura, el que passa és que bueno, també ha de respectar allà a on està, la cultura que tenim com a predominant, però bueno més que integrar és conviure” (Glòria Fontcoberta, Associació de Veïns del Casc Antic)

“esta palabra no me dice nada,... simplemente... cambio la integración social por la educación social. Todos que venimos de otra educación tenemos que acoplarnos a la educación nacional para saber convivir con la gente nacional, pero no deja de ser un florero de varios colores, que los nacionales también aprendan de las culturas que vienen emigradas, que aprendan algo, por que nadie en absoluto tiene todos los caracteres malos, entonces cada uno tiene sus malas costumbres y sus peores costumbres, bueno, malas y buenas costumbres, las malas costumbres que se queden allá, o que queden aparcadas, pero las buenas costumbre se las pueden intercambiar” (assistent al Centre Islàmic)

“para intentar integrarte primero hay que respetar, no hay que ir de prepotente, respeta sus normas, las normas establecidas en la sociedad, y que te traten no como un bicho raro sino como una persona normal (...) que por circunstancias de la vida estoy aqui” (Nararín Amiriam, Asociación Democrática de la Mujer Iraní)

També en l'àmbit cultural, però focalitzant en la formació, apareixen altres veus:

“Integración es una cuestión cultural que tiene que ver con la persona, entonces cada uno se lo plantea a su manera. No entramos en la integración de las personas, simplemente creemos que cuando uno tiene una formación y una información suficiente puede decidir hasta donde o como quiere integrarse, o por lo menos tener la posibilidades de hacerlo, o sea, integración entre comillas porque la palabra... tiene como muchas connotaciones difíciles” (Irene Yamba, E'waiso Ipola)

Per a algú, la divisió integració/assimilació té rellevància també en l'àmbit de la participació social i política:

“Entre integración y asimilación hay una línea y es fácil pasar de un lado a otro sin darse cuenta. Está muy condicionado con los derechos, si hay igualdad de derechos en el tema laboral, si hay igualdad de derechos en el tema social, en el tema sanidad, en el tema educación, en el tema de participación democrática, ya es mas facil hablar de integración, por que la gente se integra, este es el lao de aquí, de la sociedad, de la administración, es asimilar estos derechos. Ahora, también hay un deber por parte de la gente inmigrada, la población inmigrada tiene que concienciarse que la igualdad no podrá hacerse atraves de los ghotos, porque mucha gente también se automargina, no la marginan, sino se automargina, y esto es lo que decía aquí antes, que algunos tienen miedo de los partidos políticos, y de los sindicatos y de las ONGs y tal, lo hablaba en este sentido, que plantean el tema de que la inmigración, el tema de la inmigración es tema unicamente de inmigrantes, y para mi es muy peligroso esto, esto si que lleva a no a la integración sino a ghotos, y gheto si que normalmente no consigues igualdad de derechos. Consigues que seas más marginado y que la administración y la sociedad donde vives te aisla más, entonces el esfuerzo tiene que ser de dos bandas, de la banda de la administración a nivel de leyes que haya igualdad de derechos, y a nivel del inmigrante a integrarse en lo que es la vida de la sociedad civil donde vive, si vive en un barrio, en la asociación de vecinos, que participe (...) a nivel laboral, de una empresa, que está sindicalizado, o a nivel de la sociedad en general que está en un partido político de izquierda o de derecha, da igual, pero de esta forma, somos componentes de la sociedad civil, si participamos como inmigrantes” (Ghassan Saliba Zeghondi, Associació Catalunya Líban)

Hi han concepcions més àmplies de la integració, que van més enllà de l'àmbit cultural, sense excloure'l, però situant-lo entre d'altres, en una línia d'accés a serveis, drets i treball:

“Que els immigrants tinguin els mateixos drets i els mateixos deures i el mateix accés a tots els serveis de la comunitat (...) Jo la integració la entenc a tots els nivells, vull dir, a nivell cultural, a nivell sanitari, que es un altre tema, a nivell educatiu, a nivell de formació, a nivell laboral,... a tots els nivells” (Lourdes Astigarraga, Càritas)

“nosotros cuando hablamos de integración hablamos sobretodo de cosas muy concretas, como es integración laboral, lo que decía antes, el acceso, la posibilidad de acceso a los trabajos y no sólo al tipo de trabajo que actualmente se estan dando a los extranjeros... Hablamos de integración social en el sentido que la población inmigrada extranjera tenga acceso a todos los servicios, a la educación, a la vivienda, etc. en normalidad de condiciones, es decir, hablamos de integración en todos estos aspectos, (...) Para nosotros una definición de integración abarca todo eso, abarca el acceso, ordinario, normal, de la población inmigrada a todos los servicios y derechos que tienen el resto de ciudadanos, y en igualdad de posibilidades, y especialmente a los trabajos claro, porque el trabajo es el elemento central del proceso de integración, si no se accede, si no hay posibilidades de acceso al trabajo y a trabajos mejores que los que ahora estan recibiendo el resto de las posibilidades de integración quedan cojas” (Miguel Pajares, CITE-CCOO)

En una línia no molt llunyana, però subratllent el concepte de ciutadania es troba la, ja esmentada, declaració de principis del Projecte Xenofília:

“La línea de actuación política del proyecto Xenofília, en el cual trabajan personas de diferentes culturas, no persigue los objetivos de la <<integración>> (¿quien tendria que integrarse a qué?) pues entendemos que ellos son nuestros vecinos y estan aquí por derecho propio, y que es un imperativo de la convivencia aprender a ser tolerantes y respetuosos con lo que nos es diferente, sin pretender asimilarlo. Pero al mismo tiempo nos negamos a dejarlos a su <<diferencia>>, segregandolos en un mundo separado y distante al del resto de la población; es necesario que la población inmigrante encuentre su lugar en la esfera pública de la ciudadanía (...) En definitiva, no perseguimos otro objetivo político que no sea el compromiso con los inmigrantes extranjeros y la consecución efectiva de una ciudadanía multicultural que enriquezca la vida (plural) de nuestra sociedad”

En aquest apartat s’han mostrat diferents visions de la integració aportades des d’organitzacions socials establertes a Barcelona. Aquestes aportacions, en part, enllacen amb les recollides en el segon capítol. Ara bé, com ja s’avançava llavors, les percepcions comunes quan es parla d’integració en relació a la immigració estrangera no tenen en compte la visió dual entre integració sistèmica (relacionada amb el mode de producció capitalista) i integració social (relacionada, per exemple, amb la solidaritat entre persones).

CONCLUSIONS

En aquest treball de recerca s'ha plantejat que l'establiment de noves organitzacions socials relacionades amb la immigració estrangera d'arribada més recent i la reorientació cap a aquest sector social d'altres ja existents és un fenomen que a Barcelona ha tingut lloc en un context marcat per la reestructuració econòmica neoliberal. Entre els productes d'aquesta reestructuració destaca l'increment de la fragmentació de la classe obrera i de les classes populars, així com la reducció del nombre (i sovint la qualitat, en disminuir els recursos) de les actuacions estatals en l'àmbit del que s'anomenaven serveis socials i que avui, des d'aquesta òptica neoliberal, es tendeix a anomenar serveis personals. A l'estat espanyol mai ha existit un 'estat del benestar' com va existir a països de l'Europa nordoccidental (avui, tot i que s'ha anat reduint el seu abast, en molts d'aquests països els serveis que ofereix l'estat són molt superiors als que a l'estat espanyol van existir en el moment de més cobertura de l'assistència pública). D'aquesta manera, serveis assistencials que s'han cregut necessaris pels governs (central, autonòmics, locals) han estat directament adjudicats, a canvi d'una subvenció, a associacions diverses, grans organitzacions sindicals o empreses privades.

Relacionades amb aquests processos han aparegut tot un seguit de noves organitzacions socials, moltes d'elles sota l'etiqueta d'ONGs. Tot i que la majoria són de recent creació, la varietat és molt àmplia. Algunes, malgrat el context desfavorable, tracten de mantenir-se com a organitzacions de base i de proposar algun projecte alternatiu. Però moltes altres ONGs han optat per especialitzar-se en oferir 'serveis' i s'han reorganitzat per a esdevenir una mena d'empreses 'sense ànim de lucre', però que necessiten ingressar diners per a pagar al personal que tenen contractat i generar una sèrie d'activitats més o menys sofisticades. En alguns d'aquests casos la 'solidaritat' esdevé mercaderia, un producte que suposadament renta consciències i que es pot vendre a aquells que paguin per ella (grans empreses privades, administracions públiques o el públic en general, que pot donar diners o pagar una quota de soci passiu). A més, es poden arribar a donar casos paradoxals de persones contractades especialment per aconseguir subvencions amb les quals mantenir tot un seguit de personal assalariat en l'entitat, personal que per una major disponibilitat de temps acaba desenvolupant el gruix de les activitats. Es va dibuixant així un pas més en la 'divisió del treball'?

Uns es professionalitzen en el 'nou camp de la solidaritat', altres paguen diners per a que això sigui possible, i uns tercers reben 'passivament' el resultat del treball dels primers i de la despesa econòmica dels segons. Val a dir que és difícil trencar amb la lògica capitalista, sovint prou flexible com per a fagocitar inclús a moviments socials que en un principi pretenien enfrontar-se al propi sistema. Això no vol dir que sigui impossible, les activitats d'alguns grups socials mostren que no tothom s'integra plenament en la forma de fer del capital.

Altres organitzacions socials, més antigues i amb tradició d'oferir assistència caritativa (cristiana o no) han sofisticat la seva oferta i en alguns casos han canviat la terminologia per anomenar 'solidaritat' al que abans era conegut per 'caritat' (una persona o col·lectiu

que des d'una posició de superioritat econòmica, política o social ajuda a una altra sense qüestionar les desigualtats). D'aquesta manera sembla pretendre's deixar buida de contingut la idea de solidaritat, entesa com l'ajuda mútua entre persones que es consideren iguals o similars. Ara bé, el fet que el capitalisme provoqui situacions sagnants de pobresa fa que aquest treball de caritat sigui imprescindible per a la supervivència de milers de persones a Catalunya i que sigui necessari com a solució a problemes immediats. Es tracta, doncs, d'un parany complex i antic: si no es fa caritat moltes persones poden morir, si es fa caritat es legitimen les desigualtats socials¹⁵⁶. No vull dir que no sigui possible sortir-se'n, sí que hi han exemples de solidaritat real entre persones que es consideren com a iguals (o com a similars), però és un repte més difícil d'assolir que la caritat. Probablement, en l'actual context en que s'alimenta la segmentació i la fragmentació en el mercat laboral i en el que s'anuncien missatges apocalíptics de futures guerres entre 'civilitzacions', la recerca de la solidaritat entre 'similars' és un dels reptes clau, en el camí cap a crear un actor col·lectiu plural que uneixi les lluites de les persones que pateixen diferents menes d'opressions¹⁵⁷.

D'altra banda, organitzacions socials, com els sindicats majoritaris que en altres temps s'havien dedicat sobretot a la protesta subversiva (quan el grup que protesta instaura una legitimitat alternativa) o reversiva (quan s'accepten les declaracions de principi del sistema, però només per a posar en evidència que no es realitzen i desbordar-les en la pràctica amb alternatives concretes), han passat a ser organitzacions perverses (les que protesten per a un canvi superficial) o converses, les que accepten el sistema sense protestes (tot plegat, d'acord amb la terminologia de Jesús Ibáñez). En aquest sentit, els sindicats majoritaris o moltes ONGs han passat a oferir els 'serveis' que l'Estat paga, no aquells que des de la propia organització social, després d'una anàlisi crítica pròpia de la realitat social, es creu necessari oferir. Aquest punt, porta a preguntar-se a qui serveixen els serveis? a qui paga la subvenció, a qui marca les activitats a subvencionar o a l'usuari? Una de les crítiques d'algunes associacions d'immigrants estrangers és que no poden participar en el disseny i la gestió de 'serveis' que són destinats a les comunitats de les que elles formen part. Llavors, realment serveixen els 'serveis'? són realment útils per als 'usuaris'?

En qualsevol cas, en general, des de les organitzacions sindicals majoritàries es renuncia al vessant de protesta, - que pot integrar socialment a persones quan realitzen una activitat conjuntament -, i s'adopta un vessant d'oferir serveis, - que més aviat integra sistèmicament. L'oferir serveis crea una dinàmica burocràtica que separa aquells que 'ofereixen' una activitat dels seus 'usuaris', jerarquitza i dificulta la solidaritat entre iguals (o similars), posant problemes al companyerisme entre persones que es relacionen en una mateixa organització. En aquest sentit, tampoc es fomenta el desenvolupament formatiu de les capacitats individuals i col·lectives, sinó que la formació que s'ofereix en algunes d'aquestes organitzacions socials s'orienta sovint només cap a una inserció ràpida en el mercat laboral, en els sectors que interessen a l'estat i el capital.

¹⁵⁶ Com plantejava C. Nuñez: "no se trata ya más de incorporar al pobre al sistema, superando la 'marginación', sino de incorporarse a la lucha para cambiar el sistema" (citat a Villasante, 1995: 31). Val a dir que Villasante afegeix que la proposta de Nuñez cal acceptar-la sense receptes, com miralls que fan reflexionar sobre la propia imatge i sobre les imatges virtuals a les que aspirem.

¹⁵⁷ Si s'arriba a crear aquest moviment social alternatiu, divers i transnacional, de cara a formar una consciència col·lectiva comuna, hi haurà un moment en que es parlarà en primera persona del plural.

És de fet, aquest darrer, el capital, qui a través de les seves organitzacions socials (organitzacions patronals, entre d'altres) sovint força a l'estat, als governs, a que s'orientin cap a la línia d'actuació més convenient per als seus interessos. Com he mostrat anteriorment, en el cas de la política d'estrangeria espanyola, Foment del Treball Nacional, a través de la CEOE, va exercir d'actor col·lectiu per a marcar l'agenda i establir bona part dels termes en les línies a seguir: política de 'cupos', expulsions, etc. En aquest treball de recerca quan m'he referit als actors col·lectius del capital pràcticament només he escrit sobre les organitzacions patronals, les organitzacions d'empreses, així com a organitzacions d'estrangers vinculades a l'alta jerarquia de l'àmbit empresarial. Sóc conscient que el ventall és més ampli, com he apuntat en el capítol 1. De cara a futurs desenvolupaments de recerques, caldrà esbrinar millor les possibles diferències entre, per exemple, l'acció col·lectiva del 'capital financer' i del 'capital industrial' que, tot i que sovint es barregen, semblen mantenir dinàmiques diferenciades.

Val a dir que també existeixen organitzacions i moviment socials subversius i reversius, que explícita o implícitament s'oposen al sistema capitalista. Ara bé, en el cas de la immigració estrangera quan s'han plantejat protestes no s'han dirigit contra les organitzacions del capital, que són les responsables últimes de bona part de la Llei d'Estrangeria, dels 'cupos' i la política d'expulsions, sinó contra l'Estat que, com han assenyalat des de la geografia autors com Milton Santos, sovint actua com a mer instrument del propi capital. Dirigir la protesta contra l'estat, en alguns casos, és com dirigir la protesta contra el botxí, però no contra qui pressiona i convenç al botxí per a que actuï (el capital a través dels seus actors col·lectius). És obvi que qui executa és també responsable, però no és l'únic, ni de vegades el responsable últim.

El terme executar no és exagerat. Parlar d'expulsions és de vegades parlar de persones que moriran en arribar al país d'on venen (cas de sol·licitants de refugi) o en el camí (quan els mètodes policials no respecten la vida humana). Aquests fets no deixen indiferent a tothom. A banda de les campanyes informatives o de pressió institucional a l'administració pública que duen a terme ONGs, associacions d'immigrants estrangers o sindicats, també hi han grups de joves que han passat a una acció més directa. Recentment, a Bèlgica, el Collective contre les expulsions va tallar les tanques d'un centre d'internament d'estrangers on es trobaven persones que anaven a ser expulsades al cap de poc temps i va facilitar la fugida d'una trentena d'elles¹⁵⁸. Es fa difícil escriure sobre la implicació dels estats en la integració social quan són el propis governs (encoratjats per les grans patronals) els que expulsen a persones 'estrangeres' que, en alguns casos, porten varis anys vivint a Europa¹⁵⁹ i han establert forts lligams socials amb persones nadiues.

¹⁵⁸ Aquesta acció es va produir durant la campanya organitzada per alliberar a la dona nigeriana Semira Adamu, sol·licitant d'asil a Bèlgica (*The Independent*, 30-7-1998). Malauradament en aquella ocasió no va poder ser alliberada. Recentment, aquesta dona de vint anys ha estat asfixiada fins la mort per la policia belga mentre era forçada a tornar a Nigèria, aquest fet ha originat manifestacions de protesta a varis països europeus (*Info-Usurpa. Boletín Semanal de Contrainformación de Barcelona*, n.29, 30-9-1998).

¹⁵⁹ Per a una crítica a la concepció d'Europa com a 'fortalesa' tancada a altres persones món vegeu, per exemple, el llibre de Javier De Lucas (1996).

La idea de la colonització del món de la vida pel sistema, entesa com a l'anorreament de la vida social per les dinàmiques del sistema capitalista, en el cas de la immigració estrangera té un exemple molt clar, però no l'únic, en milers de treballadores del servei domèstic que resideixen a Barcelona, per a les quals la jornada laboral no té pràcticament límit i que, per tant, gairebé no disposen de temps ni espai per a una integració social, mentre que es troben hiperintegrades en el sistema de producció i reproducció capitalista. Un altre exemple es pot trobar en els treballadors agrícoles, que sovint viuen aïllats en barracons, en cases abandonades o simplement dormen a cel obert, mentre duren les feines del camp. Curiosament aquests són els dos tipus de treball que inclouen els *cupos* de 'treballadors estrangers', una creació de l'any 1993, realitzada pel govern del PSOE, i que ha continuat amb el del PP, ambdós governs amb el suport de CiU.

En relació al treball domèstic, parlar de 'treball' no és parlar només d'aquell que es realitza a canvi d'un salari o d'un contracte mercantil (que, indirectament, de vegades fa la funció de contracte salarial, per a que l'empresari no hagi de pagar les assegurances socials com en el cas, per exemple, dels autònoms a la construcció). Cal tenir en compte que el sistema capitalista també té un vessant 'reproductiu' tant indispensable com el 'productiu'. En aquest sentit, en l'elaboració d'aquesta recerca he tingut en compte una concepció del factor 'treball' en un sentit ampli que inclogui ambdós vessants. Un exemple és l'acció col·lectiva del grup Al-Wafa, en el qual les seves membres simultàniament el treball assalariat amb el treball domèstic no retribuit, i tracten de lluitar contra les dinàmiques opressives d'ambdós tipus de treball.

Seguint amb el cas del treball domèstic realitzat per moltes dones (siguin autòctones o immigrants) per a la pròpia família, sense rebre una retribució econòmica a canvi, la dualitat capital-treball no ho explica tot. Aquest treball es troba arrelat en un patriarcalisme característic de moltes societats i que es remonta a temps previs al capitalisme. El capital es pot beneficiar de la 'doble jornada laboral' de moltes dones, com es va beneficiar en el seu moment (i encara se'n beneficia en alguns llocs) de l'esclavitud massiva de persones africanes o asiàtiques, la qual va permetre en el marc del comerç triangular l'acumulació primera de capital necessària per a la industrialització. Les dinàmiques creades pel patriarcat són unes altres, sovint complementàries i favorables al capital, però de vegades també oposades i contradictòries amb la seva lògica.

En aquesta línia de matisació d'allò plantejat al llarg d'aquest treball de recerca, cal insistir en que en la realitat no tot és 'solidaritat' entre la classe treballadora. Les xarxes de tràfic d'immigrants, exposades espectacularment en els mitjans de comunicació de masses, mostren com de vegades les relacions d'explotació no són només capital-treball. Es pot considerar que aquests casos existeixen com a producte d'una ofensiva ideològica capitalista que darrerament ha assolit un major arrelament social (l'anomenat 'pensament únic', idea popularitzada per Ignacio Ramonet, seria la seva darrera versió, en un món suposadament sense alternatives, on diuen que tot s'hi val). D'altra banda, també es poden donar casos aïllats d'empresaris que intentin paliar la lògica del capital procurant tractar amb certa dignitat als treballadors, tot i que el marge de maniobra dins del capitalisme és molt petit.

Però en termes generals, aquest treball de recerca confirma que les organitzacions socials 'transclassistes', tot i que existeixen, són rares. Més aviat existeixen organitzacions socials diferenciades - dins del sector social que hom anomena 'immigrants estrangers' - que es relacionen amb el treball i el capital separatament. Això no vol dir que qualsevol associació formada només per treballadors precaris marroquins (o que qualsevol sindicat) sigui anti-capitalista; ni tampoc vol dir que qualsevol associació formada per empresaris, directius i alts quadres de multinacionals suïsses es dediqui a fomentar explícitament l'explotació de la classe treballadora. La realitat social és més complicada. Per exemple, l'estat té encara un paper clau en la suavització de la polarització social, encara que darrerament actui també a través d'algunes ONGs subvencionades (val a dir que rebre una subvenció tampoc implica necessàriament submissió a l'estat, també hi han excepcions). Però no és només l'estat, hi han altres factors que influeixen: l'accés desigual als mitjans de comunicació, a l'educació, a la informació, als ressorts del poder, als recursos materials, a l'organització a escala mundial, etc. fa molt difícil plantejar enfrontaments oberts de resistència del treball (òbviament, inclosa també la població aturada i part de la inactiva) al capital, lluites de resistència a la colonització del món de la vida pel sistema.

Al llarg d'aquestes pàgines he plantejat algunes de les formes com la geografia influeix en l'organització i en l'acció social de col·lectius que pretenen una transformació, així com de col·lectius o organitzacions que pretenen mantenir l'*status quo*. Per exemple, el disposar de local o no disposar-ne, és a dir, el tenir un lloc i un espai, pot ser fonamental per al desenvolupament d'una organització social. És cert que durant un cert període algunes associacions poden sobreviure sense un lloc fixe on trobar-se, però finalment si volen tirar endavant acaben optant per aconseguir-ne un. Val a dir que en casos d'algunes organitzacions privades, aquest local pot no ser conegut ni fer-se conèixer.

La ubicació d'aquest lloc propi pot ser també fonamental. Com s'ha vist, la majoria de les organitzacions socials es localitzen a Ciutat Vella: prop de les principals organitzacions de l'Estat, un dels districtes on hi ha millor accés per transport públic i privat, així com a on es troba la major presència d'immigració estrangera. A més, en el cas d'organitzacions religioses, hem vist com certes esglésies evangèliques alemanyes, angleses o franceses se situen en els districtes de Sarrià-Sant Gervasi i de Les Corts, on les comunitats d'aquests països s'ubiquen majoritàriament. En casos en els que el local de l'organització social ha estat en un lloc poc adequat, s'ha patit durant el mateix període una crisi considerable. Igualment el canvi de local sovint es considera, des d'algunes organitzacions socials, com a coincident amb el final d'una etapa i l'inici d'una de nova per a l'entitat.

Ara bé, com s'ha mostrat al llarg d'aquest treball de recerca, la relació de la geografia amb les organitzacions socials va més enllà d'aquestes qüestions. L'acció col·lectiva de les classes obreres i populars a nivell de barri de residència o de lloc de treball (però també a altres llocs com els de lleure) pot fomentar la integració social entre elles, és a dir, la solidaritat de classe a escala local. Aquesta solidaritat pot ser útil per a fer front a les diverses agressions que sofreixen les persones degut als processos de burocratització i explotació propis de la integració sistèmica. Aquests processos provocats pel sistema van més enllà de l'explotació al lloc de treball o dels problemes de tramitació de documents amb la burocràcia estatal, també abasten per exemple les relacions de dependència financera que suposen les hipoteques (amb alts interessos a pagar en deu o

vint anys). Com suggereix Pablo Fernández, què integra més en el sistema que haver de pagar cada mes una hipoteca o haver de tornar un crèdit durant un munt d'anys?

A més, des de la geografia també es té molt a dir en l'estudi i el suport a la solidaritat internacional entre les classes oprimides de diferents llocs del món. Solidaritat que s'haurà de caracteritzar a mig o llarg termini - si es pretén plantar cara seriosament al capital (que actua globalment) -, com a coordinació d'accions col·lectives a nivell mundial.

Aquestes solidaritats serien un primer pas cap a la creació d'un moviment social transnacional i plural que, tot desafiant explotacions i opressions, proposi i vagi realitzant transformacions estructurals en la construcció progressiva d'alternatives al capitalisme.

Per a la concreció de tal solidaritat cal comunicació i per a poder-se comunicar amb persones diverses d'arreu del món és important poder parlar vàries llengües. Bona part de la immigració estrangera que arriba a Barcelona parla altres llengües que no són el català ni el castellà. Per tant, una part de la immigració estrangera pot ser potencialment un pont per a la construcció d'una solidaritat internacionalista de base. Que ho sigui efectivament o no dependrà de molts factors que seran interessants d'estudiar i experimentar. Ara bé, la mena de context de mobilització social existent en general en els llocs d'arribada de la immigració serà probablement un dels factors clau.

En qualsevol cas, i en relació a les llengües, és lamentable que a Catalunya en els debats lingüístics aferrissats existents no es tingui en compte que a banda del català i el castellà hi ha milers de persones que parlen com a primera o segona llengua el bereber, l'àrab, el tagal, el xinès, l'urdú, l'anglès o l'alemany¹⁶⁰. Quins drets lingüístics proposen aquells que participen en les discussions lingüístiques per a aquesta part de la població catalana? es pot parlar de monolingüisme, de bilingüisme o cal parlar de multilingüisme?

Com he esmentat anteriorment, aquest treball de recerca és un punt i seguit. Hi han altres temes que cal desenvolupar de cara a la tesi doctoral. Entre ells es poden destacar els següents:

- Les relacions i connexions transescalars de les organitzacions socials. Tenir en compte els contactes internacionals de les organitzacions socials (o la manca de contactes) permetrà tenir una visió més completa de les geografies de les organitzacions socials i de la seva possible implicació en canvis a diverses escales.
- El paper de l'estat i del mode de producció capitalista en la integració. Durant les pàgines d'aquest treball de recerca he fet referència a tals implicacions, però no les he analitzat en profunditat. De cara a millorar la comprensió de la realitat social es fa necessari donar un pas més cap a la geografia econòmica i política.
- La comparació internacional i interurbana de les dinàmiques integradores. Analitzar només Barcelona té el seu interès, però el que poden semblar aconeteixements 'normals' poden resultar ser 'excepcionals' i viceversa. Un estudi comparatiu permet trobar punts en comú i trets diferencials. En aquest sentit és prevista la comparació pormenoritzada

¹⁶⁰ I si s'apela a drets històrics cal tenir en compte que fa molts segles, per exemple, ja es parlava l'àrab en aquestes terres.

amb Lisboa, així com es tindran en compte altres estudis rellevants relacionats amb diverses àrees urbanes.

Referències bibliogràfiques

- Aiguabella, J. et al. (1995) *Entre el Sud i el Nord. Treballadors immigrants estrangers a Catalunya*, Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- Alberich, T. (1994) "Aspectos cuantitativos del asociacionismo en España" *Documentación Social*, 94, Madrid: Cáritas.
- Alberich, T. (1992) "La crisis de los movimientos sociales y del asociacionismo de los años noventa" *Congreso Internacional de los Movimientos Sociales*, Madrid (comunicació al congrés).
- Albet, A. (1993) *La nova geografia regional: una reflexió teòrica i un assaig d'interpretació (el Vallès occidental)*, Vol.1, Tesi Doctoral, Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona.
- Alonso, G.; Garcia, M.V. (1995) "Estudio sobre la situación actual y capacidad institucional de las asociaciones de inmigrantes en España", Madrid: Ministerio de Asuntos Sociales-MAS.
- Alpert, H. (1941) "Emile Durkheim and the Theory of Social Integration" in Hamilton, P. (ed) *Emile Durkheim. Critical Assessments*, London-New York: Routledge, 1990.
- Álvarez, I. (1995) "Ciudadanos, nacionales y excluidos" *Foro Alternativo a la Cumbre Europea*, Madrid.
- Álvarez, I. (1993) *Diversidad cultural y conflicto nacional*, Madrid: Talasa.
- Amaral, J. F. do (1993) "Portugal and the free movement of labour" in Lopes, J. da Silva (ed.) *Portugal and EC Membership Evaluated*, London: Pinter.
- Amnistia Internacional et al. (1989) "Davant del greu deteriorament de la condició immigrant a Espanya, les ONGs ens veiem obligades a denunciar i reivindicar", Madrid (Document mecanografiat).
- Andersen, U. (1990) "Consultative Institutions for Migrant Workers" in Layton-Henry, Z. (ed) *The political rights of migrant workers in Western Europe*, London, Sage.
- Aufheben (1998) "The politics of anti-road struggle and the struggles of anti-road politics: the case of the No M11 Link Road campaign" in McKey, G. (ed) *DiY Culture. Party and Protest in Nineties Britain*, London-N.Y.: Verso.
- Bakhsi, P.; Goodwin, M. Painter, J. Southern, A. (1995) "Gender, race, and class in the local welfare state: moving beyond regulation theory in analysing the transition from fordism" *Environment and Planning: A*, 27, pp.1539-1554.

- Baldwin-Edwards, M., Schain, M.A. (1994) *The politics of immigration in Western Europe*, Essex, Frank Cass.
- Balfour, S. (1989) *Dictatorship, Workers, and the City. Labour in Greater Barcelona since 1939*, Oxford: Clarendon Press.
- Banton, M. (1996) "National Variations in Conceptions of Racism" in *Racism and Antiracism in Europe-New Dimensions. Euroconference n°14*, Sonderborg, 27-30 juny.
- Basi, N.K.; Johnson, M.R.D. (1996) "Asian and White Business in the Retail Sector: A Comparative Analysis of Development Patterns" in *Monographs in Ethnic Relations*, 10.
- Bauböck, R. (1994) *The integration of immigrants*, Strasbourg: Council of Europe, CDMG(94)25E.
- Bel Adell, C. (1994) "La integración social de los inmigrantes y las organizaciones no gubernamentales (ONGs)" *Papeles de Geografía*, n°20, pp. 119-132.
- Bengoechea, S. (1990) "El sorgiment de dos models organitzatius per a la patronal catalana" *Avenç. Revista d'Història*, 138, pp. 32-53.
- Beriain, J. (1996) *La integración en las sociedades modernas*, Barcelona: Anthropos.
- Bier, A.G. (1980) *Crecimiento urbano y participación vecinal*, Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas.
- Bilbao, A. (1993) *Obreros y ciudadanos*, Madrid: Trotta.
- Blaug, R. (1996) "New theories of discursive democracy. A user's guide" *Philosophy and Social Criticism*, vol. 22, n.1, pp. 49-80.
- Bottomore, T. (1992) "Citizenship and Social Class, Forty Years On", in Marshall, T.H.; Bottomore, T. *Citizenship and Social Class*, London/Concord: Pluto.
- Bottomore, T.; Brym, R.J. (eds) (1989) *The Capitalist Class: An International Study*, Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf.
- Bouziri, S. (1995) "La participation des étrangers à la vie associative" *Migrations société*, vol.7, n°39.
- Brass, E.; Koziell, S.P. (1997) *Gathering Force. DIY Culture - Radical action for those tired of waiting*, London: The Big Issue.
- Brubaker, R. (1992) *Citizenship and the Nationhood in France and Germany*, Cambridge(Mas)/London: Harvard University Press.

- Brubaker, R. (ed) (1989) *Immigration and the Politics of Citizenship in Europe and North America*, London: The German Marshall Fund of the United States/University Press of America.
- Bunge, W. (1988) *Nuclear War Atlas*, Oxford/N.Y.: Basil Blackwell.
- Bunge, W. (1979) "Perspectivas de la geografía teórica" in Gómez Mendoza, J.; Muñoz Jiménez, J.; Ortega Cantero, N. (eds) (1982) *El pensamiento geográfico. Estudio interpretativo y antología de textos. De Humboldt a las tendencias radicales*, Madrid: Alianza.
- Bunge, W. (1971) *Fitzgerald: Geography of a Revolution*, Cambridge (Massachusetts): Schenkman.
- Briggs, A. (1982) *Marx in London*, London: BBC.
- Busquets, J. (1992) *Barcelona. Evolución urbanística de una ciudad compacta*, Madrid: Mapfre.
- Cachón, L. (1994) *Preventing Racism at the Workplace. Report on Spain*, Madrid: Universidad Complutense de Madrid / Dublin: Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions.
- Cagiano de Azevedo, R. (1996) "A European research project on migrants integration" *Evolution and Revolution in European Population. European Population Conference. Milano 1995 (4-8 september)*, Milano: Franco Angeli.
- Cagiano de Azevedo, R. (1993) "Los problemas de la evaluación de la integración de los migrantes" *Estudios Migratorios Latinoamericanos*, vol. 8, 25.
- Cardelús, J., Pascual de Sans, À. (1979) *Movimientos migratorios y organización social*, Barcelona: Península.
- Carita, C., Rosendo, V.N. (1993) "Associativismo cabo-verdiano em Portugal. Estudo de caso da Associação Cabo-Verdiana em Lisboa" *Sociologia-Problemas e Práticas*, n.13, pp. 135-152.
- Cardelús, J.; Pascual de Sans, À. (1979) *Movimientos migratorios y organización social*, Barcelona: Península.
- Carlos, L. P. (1993) "Imigração e integração" in Da Silva, M.B.N. Baganha, M.I. Marenhão, M.J.; Pereira, M.H (org.) *Emigração/Imigração em Portugal*, Alges: Fragmentos.
- Casey, J. (1996) "El papel de las ONGs en las políticas públicas. El caso de la integración de inmigrantes extranjeros en Catalunya" *Dossiers de Barcelona Associacions*, nº20, Ajuntament de Barcelona.

- Casey, J. (1988) "Ethnic Associations in Australia" in Jenkins, S. (ed) *Ethnic associations and the Welfare State*, New York, Columbia University Press.
- Cashmore, E. (1994) "Integration" in Cashmore, E. (ed) *Dictionary of Race and Ethnic Relations*, London/N.Y.: Routledge.
- Carmon, N. (1996) "Immigration and Integration in Post-industrial societies: Quantitative and Qualitative Analyses" in Carmon, N. (ed) *Immigration and integration in post-industrial societies. Theoretical analysis and policy-related research*, Houndmills and London: MacMillan/New York: St. Martin's Press.
- Castells, M. (1983) *The City and the Grassroots: a Cross-Cultural Theory of Urban Social Movements*, London: Edward Arnold.
- Castells, M. (1975) "Immigrant Workers and Class Struggle in Advanced Capitalism" *Politics and Society*, vol. 5, n.1, pp. 33-66.
- Castles, S., Miller, M.K. (1993) *The age of migration. International Population Movements in the Modern World*, Houndmills/London: Macmillan.
- Cesary, J. (1995) "La vie associative a Marseille" *Migrations Societé*, vol.7, n°39.
- Cinanni, P. (1974) *Emigrazione e unita operaia. Un problema rivoluzionario*, Milano: Feltrinelli.
- Cissé, M. (1997) "Los Sin Papeles" *Chiapas*, 4, pp. 165-172, México D.F.: UNAM (original publicat a *Politique, la Revue*, 2, París).
- COANG (1992) "L'informe de Girona: cinquanta propostes sobre immigració" *Documents*, 27, Centre UNESCO de Catalunya.
- Coates, B.E.; Johnston, R.J.; Knox, P.L (1977) *Geography and Inequality*, Oxford: Oxford University Press.
- Cohen, R. (1987) *The New Helots. Migrants in the International Division of Labour*, Hants/Vermont: Gower.
- Colectivo de geógrafos (1980) *Eliseo Reclús: la geografía al servicio de la vida (antología)*, Barcelona: 7 i 1/2.
- Colectivo Ioé (1998) *Inmigración y trabajo. Trabajadores inmigrantes en el sector de la construcción*, Madrid: Observatorio Permanente de la Inmigración, IMSS, Secretaria General de Asuntos Sociales, Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales.
- Colectivo Ioé (1994) *Marroquins a Catalunya*, Barcelona: ICEM.
- Colectivo Ioé (1992) *La immigració estrangera a Catalunya. Balanç i perspectives*, Barcelona: CIREM.

- Corredera, M.P.; Díez, L.S. (1994) "La política de <<extranjería>> en España" in Contreras, J. (comp) *Los retos de la inmigración*, Madrid: Talasa.
- Cosgrove, D. (1994) "Lifeworld" in Johnston, R.J., Gregory, D., Smith, D.M. (eds) *The Dictionary of Human Geography*, Oxford: Blackwell (3a edició).
- Crespo, R. (1997) "Associacionisme immigrant" i "La resposta de la societat civil: les organitzacions no governamentals (ONG)" in Maluquer, E. (dir.) *II Informe sobre immigració i treball social*, Barcelona: Diputació de Barcelona.
- Dahrendorf, R. (1957) *Class and Conflict in Industrial Society*, London: Routledge and Kegan Paul, 1959.
- De Lucas, J. (1996) *Puertas que se cierran. Europa como fortaleza*, Barcelona: Icaria.
- De Vries, J. (1990) *La economía de Europa en un periodo de crisis, 1600-1750*, Madrid: Cátedra.
- Del Olmo, N. (1996) "Inmigración marroquí y asociacionismo" in López García, B. (ed) *Atlas de la inmigración magrebí en España*, Madrid, Universidad Autónoma de Madrid-Ministerio de Asuntos Sociales.
- Delgado, M. (1998) *Diversitat i integració*, Barcelona: Empúries.
- Domingo, A., Clapés, J., Prats, M. (1995) *Condicions de vida de la població d'origen africà i llatinoamericà a la Regió Metropolitana de Barcelona. Una aproximació qualitativa*, Barcelona: MMAMB-Diputació de Barcelona-IEMB.
- Drury, B. (1994) "Ethnic Mobilisation: Some Theoretical Considerations" in Rex, J.; Drury, B. (eds) *Ethnic Mobilisation in a Multi-cultural Europe*, Aldershot / Brookfield: Avebury.
- Durkheim, E. (1893) *Dela Division du Travail Social*, Paris: Presses Universitaires de France, 1960.
- Entzinger, H. (1994) "Y a-t-il un avenir pour le modèle néerlandais des 'minorités ethniques'?" *Revue Européenne des Migrations Internationales*, 10:1.
- Escrivá, Á.; Romero, B. (1997) *Se busca trabajo. Fija, interina o por horas*, Barcelona: ASOMIPEX / Fundació Tam Tam.
- Esteban, J. (1991) "El fet metropolità" *Papers. Regió Metropolitana de Barcelona*, 6, Bellaterra: Institut d'Estudis Metropolitans de Barcelona.
- Feyerabend, P. (1984) *Adiós a la razón*, Madrid: Tecnos, 1987.

- Fijalkowski, J. (1994) "Solidarités intra-communautaires et formations d'associations au sein de la population étrangère d'Allemagne" *Revue Européenne des Migrations Internationales*, vol. 10, n°1, Paris.
- Gallie, D. (1978) *In search of the new working class. Automation and social integration within the capitalist enterprise*, Cambridge: Cambridge University Press.
- García Castaño, F.J. et al. (1995) "Reflexiones en diversos ámbitos de construcción de la diferencia" *Cuadernos de Estudios Interculturales*, Granada: Universidad de Granada.
- Geddes, M. (1997) "Social Exclusion", Working Paper, Coventry: Local Government Centre, University of Warwick.
- Gibson, K.; Graham, J. (1986) "Situating migrants in theory: The case of Filipino migrant contract construction workers" *Capital and Class*, 29, pp. 130-149.
- Giddens, A. (1994) *Beyond Left and Right*, Cambridge: Polity Press.
- Giddens, A. (1984) *The Constitution of Society. Outline of the Theory of Structuration*, Cambridge: Polity Press.
- Giddens, A. (1977) *Studies in Social and Political Theory*, London: Hutchinson.
- Gordon, M.M. (1961) "Assimilation in America. Theory and reality" in Yetman, N.R. (1971) *Majority and Minority. The Dynamics of Race and Ethnicity in American Life*, Boston: Allyn and Bacon (5th ed., p.248-261).
- Gregory, D. (1994) *Geographical Imaginations*, Cambridge (Mas.) / Oxford: Blackwell.
- Guardo Polo, R. (1994) "Adaptación Biunívoca. Relaciones entre la Comunidad de Acogida y los Refugiados", *Sin Fronteras*, 14 (mayo-junio).
- Guardo Polo, R. (1992) "Inmigrantes en el Estado Español. Un reto a los derechos humanos, a la democràcia y a la solidaritat" *En Pie de Paz*.
- Guibentif, P. (1996) "Le Portugal face à la immigration", *Revue Européenne des Migrations Internationales*, Vol. 12, 1, pp. 121-139.
- Hall, T.; Hubbard, P. (1996) "The entrepreneurial city: new urban politics, new urban geographies?" *Progress in Human Geography*, 20, 2, pp. 153-174.
- Habermas, J. (1996) *Between Facts and Norms*, Cambridge: Polity.
- Habermas, J. (1987) *The Theory of the Communicative Action, Volume 2. Lifeworld and system, a critique of functionalist reason*, Cambridge: Polity. (Primera edició alemana, 1981).
- Habermas, J. (1979) *Communication and the evolution of society*, London: Heineman (First German edition: 1976).

- Harris, N. (1995) *The New Untouchables. Immigration and the New World Worker*, London: Penguin Books.
- Harvey, D. (1996) *Justice, Nature and the Geography of Difference*, Cambridge (Mas)/Oxford: Blackwell.
- Harvey, D. (1989) *The Urban Experience*, Oxford: Blackwell.
- Haut Conseil à l'Intégration (1991) *Pour un modèle française d'intégration. Premier rapport annuel*, Paris: La Documentation Française.
- Hobsbawm, E. (1997) *On History*, London: Weidenfeld & Nicolson.
- Huertas, J.M.; Andreu, M. (1996) *Barcelona en lluita (El moviment urbà 1965-1996)*, Barcelona: FAVB.
- Ibáñez, J. (1992) "Nada para el pueblo, pero sin el pueblo" in VVAA *Marxismo y sociedad. Propuestas para un debate*, Sevilla / Bogotá: Muñoz Moya y Montraveta Editores, 1995.
- Ibáñez, J. (1990) "¿Fin de la utopía?" in Ibáñez, J. A *Contracorriente*, Madrid: Fundamentos, 1997.
- Ibáñez, J. (1989) "Conceptos y usos de la posmodernidad" in Ibáñez, J. A *Contracorriente*, Madrid: Fundamentos, 1997.
- Indovina, F. (1990) "La città possibile" in Indovina, F. (ed) *La città di fine millenio*, Milano: Franco Angelli.
- Inongo-Vi-Makomé (1991) "Els africans som integrables" *Món Laboral*, 1, pp. 168-176.
- Ireland, P. (1994) *The Policy Challenge of Ethnic Diversity. Immigrant Politics in France and Switzerland*, Cambridge (Mas.)/London: Harvard University Press.
- Izquierdo, A. (1993) "The EC and Spanish immigration policy" in Almarcha, A. (ed) *Spain and EC Membership Evaluated*, London: Pinter.
- Jacob, A. (1977) *Metodología de la investigación acción*, Buenos Aires: Hvmánitas.
- Janoski, T. (1991) "Synthetic Strategies in Comparative Sociological Research: Methods and Problems of Internal and External Analysis" in Ragin, C.C. (ed) *Issues and Alternatives in Comparative Social Research*, Leiden: E J. Brill.
- Jenkins, S., Sauber, M. (1988) "Ethnic associations in New York and Services to Immigrants" in Jenkins, S. (ed) *Ethnic associations and the Welfare State*, New York, Columbia University Press.

- Karlsson, I. (1994) "El choque de civilizaciones: ¿un escenario realista?" *Política Exterior*, 40, VIII, Madrid.
- Kennedy, J.; Lavalette, M. (1997) "Global Warfare: The Liverpool Dockers' International Campaign Against Mersey Docks and Harbour Company" in Barker, C.; Tyldesley, M. (eds) *3rd International Conference on Alternative Futures and Popular Protest. Conference papers*, Manchester Metropolitan University, 24-26 March 1997.
- Lacoste, Y. (1976) *La géographie, ça sert, d'abord, à faire la guerre*, Paris: Maspero.
- Landecker, W.S. (1951) "Types of integration and its measurement" *American Journal of Sociology*, 56: 332-340.
- Lapeyronnie, D. (1992) "Les politiques locales d'intégration des immigrés en Europe" in Lapeyronnie, D. (dir) *Inmigrés en Europe. Politiques locales d'intégration*, París, La Documentation Française.
- Lassonde, L. (1980) "Les problematiques de la migration internationale de main d'oeuvre" *Greco XIII, Recherches sur les Migrations Internationales*, 1.
- Layton-Henry, Z. (1990a) "Immigrant associations" in Layton-Henry, Z. (ed) *The political rights of migrant workers in Western Europe*, London: Sage.
- Layton-Henry, Z. (1990b) "Citizenship or Denizenship for Migrant Workers" in Layton-Henry, Z. (ed) *The political rights of migrant workers in Western Europe*, London: Sage.
- Lister, R. (1997) *Citizenship. Feminist Perspectives*, Houndmills and London: Macmillan.
- López, F.; Martín, P.; Mendoza, M.; Merino, A.; Ruiz, M. (1995) "Inmigrantes y rechazo: una I.A.P. en la escuela" *V Congreso Español de Sociología. Horizontes desde la incertidumbre*, Granada, 28-30 septembre.
- López García, B. (1993) "Sindicalismo magrebí y emigración norteafricana en Europa. Una perspectiva española", in Montabes, J., López García, B., Del Pino, D. (eds) *Explosión demográfica, empleo y trabajadores emigrantes en el mediterráneo occidental*, Granada: AEI-Universidad de Granada.
- Lucassen, J.; Penninx, R. (1998) *Newcomers. Immigrants and their descendants 1550-1995*, Amsterdam: Het Spinhuis.
- Malgesini, G.; Giménez, C. (1997) *Guía de conceptos sobre racismo e interculturalidad*, Madrid: La Cueva del Oso.
- Maluquer, E. (dir.) (1992) *Informe sobre el treball social amb immigrants estrangers a la província de Barcelona*, Barcelona: Diputació de Barcelona.
- Manté, J.M. (1992) "L'estat dels drets dels estrangers" in Carrillo, M. et al. *Els estrangers a Espanya*, Barcelona: Fundació Jaume Bofill.

- Marcuse, H. (1964) *One-Dimensional Man. Studies in the Ideology of Advanced Industrial Society*, London/Oxon: Ark, 1986.
- Martínez Veiga, U. (1997) *La integración social de los inmigrantes en España*, Madrid: Trotta.
- Martucelli, D. (1996) "Les contradictions politiques du multiculturalisme", in Wieviorka, M. (dir) *Une société fragmentée? Le multiculturalisme en débat*, Paris: La Découverte.
- MAS (1995) *Plan para la integración de los inmigrantes*, Madrid: Ministerio de Asuntos Sociales (MAS).
- Marx, K. (1867) *Capital*, Vol. 1, London: Lawrence and Wishart, 1996.
- Marx, K. (1860) "Herr Vogt" in Marx, K., Engels, F. *Collected Works*, vol. 17, London: Lawrence & Wishart.
- Marx, K. (1853) *El 18 Brumario de Luís Bonaparte*, Moscú: Progreso, 1981.
- Massey, D. (1984) *Spatial Divisions of Labour. Social Structures and the Geography of Production*, London, Basingstoke: Macmillan.
- Mattick, P. (1972) *Integração capitalista e ruptura operária*, Porto: A Regra do Jogo, 1977.
- McAndrew, M.; Weinfeld, M. (1996) "The Social Integration of Immigrants and the Response of Institutions" *Metropolis Project. First Annual Conference*, Milano, 13-15 de novembre.
- Mendoza, C. (1994) *La mobilitat dels estrangers en les empreses transnacionals: les empreses alemanyes de dos sectors econòmics a Catalunya*, Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, Memòria de Recerca.
- Merrifield, A. (1995) "Situated Knowledge through exploration: Reflections on Bunge's 'Geographical expeditions' " *Antipode*, Vol. 27, 1, pp. 49-70.
- Melotti, U. (1993) "Migrazione internazionali e integrazione sociale: il caso italiano e le esperienze europee" in Pinna, M. (ed) *L'Europa della diversità*, Milano: Francoangeli.
- Miles, R. (1982) *Racism and migrant labour*, London-Boston-Merlbourne-Henley: Routledge & Kegan Paul.
- Mills, C.W. (1959) *The Sociological Imagination*, Middlesex: Penguin Books, 1970. [la primera lectura d'aquest llibre la vaig fer en la traducció catalana publicada a Barcelona per Herder, 1987].

- Mitchell, K. (1993) "Multiculturalism, or the United Colors of Capitalism?", *Antipode*, Vol. 25, 4.
- MMAMB (1995) *Dinàmiques metropolitanes a l'àrea i regió de Barcelona*, Barcelona: MMAMB.
- Molinero, C.; Ysàs, P. (1990) "Entre el verticalisme i l'autonomia: la patronal catalana durant el franquisme" *Avenç. Revista d'Història*, 138, pp. 60-64.
- Moody, K. (1997) "Towards an International Social-Movement Unionism" *New Left Review*, 225.
- Müller, J.C., Tuckfeld, M. (1994) "Dos racismos con futuro: sociedad civil y multiculturalismo" in VVAA *Extranjeros en el paraíso*, Barcelona: Virus.
- Müter, J., Tegels, J. (1995) "Deregulation and migration" Comunicació al *Congress on immigration and racism in harbour cities*, Hamburg, octubre.
- Nel.lo, O. (1998) "Ciudades intensas" *El País. Cataluña*, 6-5-1998.
- Nel.lo, O. (1991) "Les teories sobre l'ordenament del territori a Catalunya. Els antecedents" *Papers. Regió Metropolitana de Barcelona*, 6, Bellaterra: Institut d'Estudis Metropolitans de Barcelona.
- Otero, H. (1993) "Asociacionismo, trabajo e identidad étnica" *Estudios Migratorios Latinoamericanos*, vol. 8, 25.
- Parés, A.; Pont, À. (1997) "L'observatori permanent de la immigració a Barcelona", *Barcelona Societat*, 7.
- Parsons, T. (1971) *The system of modern societies*, Englewood Cliffs (New Jersey): Prentice-Hall.
- Pascual de Sans, À.; Cardelús, J.; Solana Solana, A.M. (en premsa) "Recent Immigration to Catalonia: Character and Responses", in King, R.; Lazaridis, G.; Tsardanidis, C. (ed) *Eldorado or Fortress?* London: Macmillan.
- Pascual de Sans, À. (1992) "La immigració extraeuropea a Espanya: consideracions sobre l'enfocament de la qüestió", *Documents de Treball: Patronat Català Pro-Europa*, n. 23.
- Pascual de Sans, À. (1991) *Elements per a l'estudi de la mobilitat de personal qualificat*, Bellaterra: Institut Universitari d'Estudis Europeus.
- Pascual de Sans, À. (1990) *Migració i història personal: investigació sobre la mobilitat des de la perspectiva del retorn*, Bellaterra: Servei de Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona.

- Pascual de Sans, À., Cardelús, J. (1987) "El marc dels desplaçaments de població a Catalunya" in Rotger, J.M. (coord) *Visió de Catalunya. El canvi i la reconstrucció nacional des de la perspectiva sociològica*, Barcelona: Diputació de Barcelona.
- Pascual de Sans, À. (1970) *El retorno de los emigrantes. ¿Conflicto o integración?*, Nova Terra: Barcelona.
- Patterson, S. (1963) *Dark strangers. A Sociological Study of the Absorption of a Recent West Indian Group in Brixton, South London*, London: Tavistock.
- Paugam, S. (coord) (1996) *L'exclusion et l'état des savoirs*, París: La Découverte.
- Peach, C. (1981) "Conflicting interpretations of segregation" in Jackson, P.; Smith, S.J. (eds) *Social Interaction and Ethnic Segregation*, London/N.Y.: Academic Press.
- Phizacklea, A.; Ram, M. (1995) "Ethnic entrepreneurship in comparative perspective" *International Journal of Entrepreneurial Behavior and Research*, vol.1, n.1, pp. 48-58.
- Piore, M.J. (1979) *Birds of passage. Migrant labor and industrial societies*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Poinot, M. (1995) "Les associations de jeunes issus de l'immigration dans l'agglomération lilloise" *Migrations société*, vol 7, n. 39.
- Pumares, P. (1998) "¿Qué es la integración? Reflexiones sobre el concepto de integración de los inmigrantes" in Checa, F. (ed) *Africanos en la otra orilla. Trabajo, cultura e integración en la España mediterránea*, Barcelona: Icaria.
- Ragin, C.C. (1991) "Introduction" in Ragin, C.C. (ed) *Issues and Alternatives in Comparative Social Research*, Leiden: E J. Brill.
- Recio, A. (1997) "Los problemas de los sindicatos ante la globalización" *Documentos Sindicales*, Palma de Mallorca: Escuela Sindical Marcos Peralta / CCOO Illes Balears.
- Reclus, E. (1908) *El hombre y la tierra*, Barcelona: Escuela Moderna.
- Reclus, E. (1887) *Evolución y revolución*, Madrid / Gijón: Júcar, 1979.
- Rex, J. (1996) *Ethnic minorities in the modern nation state. Working papers in the Theory of Multiculturalism and Political Integration*, Houndmills and London: MacMillan/New York: St. Martin's Press.
- Rex, J. (1994) "Ethnic mobilisation in Britain" *Revue Européenne des Migrations Internationales*, vol. 10, 1.
- Reynolds, P. (1997) "Gay and Lesbian Politics, Collective Action and the Law: The Hoylandwaine Case" in Barker, C.; Tyldesley, M. (eds) *3rd International Conference on*

Alternative Futures and Popular Protest, Manchester Metropolitan University, 24-26 March.

-Roca, M.; Roger, À.; Arranz, C. (1983) *Marroquins a Barcelona. Vint-i-dos relats*, Barcelona: Laertes.

-Rosoli, G. (1993) "Migraciones internacionales, nuevas identidades etnicas y sociedades multiculturales" *Estudios Migratorios Latinoamericanos*, vol. 8, 25.

-Rowbotham, S. (1992) *Women in Movement. Feminism and Social Action*, N.Y. and London: Routledge.

-Sadowski, D.; Jacobi, O. (1991) *Employers' Associations in Europe: Policy and Organisation*, Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft.

-Sánchez Casas, C. (1997) "Movimientos sociales e integración" *Papeles de la Fundación de Investigaciones Marxistas*, 8, 161-168.

-Sánchez Casas, C. (1996) "Integración de la realidad social. Integración en la realidad social", *Papeles de la Fundación de Investigaciones Marxistas*, 7, 161-168.

-Sánchez Lorenzo, S. (1991) "Extranjero" in Reyes, R. (dir.) *Terminología científico-social. Aproximación crítica*, Barcelona: Anthropos.

-Santos, M. (1996) *Metamorfosis del espacio habitado*, Vilassar de Mar: Oikos-Tau.

-Santos, M. (1990) *Por una geografía nueva*, Madrid: Espasa Universidad.

-Sassen, S. (1991) *The Global City*, Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

-Seifert, W. (1996) "Occupational and social integration of immigrant groups in Germany" *New community*, 22(3): 417-436.

-Sepa Bonaba (Kopesesse), E. (1993) *Els negres catalans*, Barcelona: Altafulla/Fundació Serveis de Cultura Popular.

-Serfati, A. (1992) *Dans les prisons du roi. Ecrits de Kenitra sur le Maroc*, París: Messidor.

-Serra, J. (1991) "La ciutat metropolitana. Delimitacions, desconcentracions, desequilibris" *Papers. Regió Metropolitana de Barcelona*, 6, Bellaterra: Institut d'Estudis Metropolitans de Barcelona.

-Sibley, D. (1995) *Geographies of exclusion. Society and Difference in the West*, London/N.Y.: Routledge.

-Sipi, R. (1997) *Las mujeres africanas: Incansables creadoras de estrategias para la vida*, L'Hospitalet de Llobregat: Editorial Mey.

- Sivandan, A. (1982) *A Different Hunger. Writings on Black Resistance*, London: Pluto Press, 1991.
- Smith, N. (1994) "Historical-Materialism" in Johnston, R.J., Gregory, D., Smith, D.M. (eds) *The Dictionary of Human Geography*, Oxford,UK: Blackwell (3a edició).
- Solana, A.M., Pascual de Sans, À. (1995) "Mercado de trabajo e inmigración extranjera en Cataluña: situación actual y principales tendencias" in VVAA *Habitar, vivir, prever. Actas del V Congreso de la población española*, Bellaterra, DdG i CED (UAB)-AGE.
- Soysal, Y.N. (1994) *Limits of Citizenship. Migrants and Postnational Membership in Europe*, Chicago/London: The University of Chicago.
- Taylor, P.J. (1994) *Geografía política. Economía mundo, estado-nación y localidad*, Madrid: Trama (traducció basada en la 3a edició anglesa, 1993).
- Thrift, N. (1996) *Spatial Formations*, London: Sage.
- Tillman, N.P. jr. (1965) "Integration" *Dictionary of Political Science*, New York: Vision.
- Tilly, C. (1995) *Coercion, Capital and European States, AD 990 - 1992*, Cambridge MA/ Oxford: Blackwell.
- T.I.M. (1994) *Basta! Berlin-Brandenburg Building Workers' Newsletter*, nº1.
- Touraine, A. (1997) *Pourrons-nous vivre ensemble? Egaux et différents*, Paris: Fayard.
- Touraine, A. (1995) "Minorías culturales e integración" *El País*, 12-1-95.
- Traxler, F. (1991) "The Logics Employers' Collective Action" in Sadowski, D.; Jacobi, O. (eds) *Employers' Associations in Europe: Policy and Organisation*, Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft.
- Vasta, E. (en premsa) "Dialectics of Domination: Racism and Multiculturalism" in Vasta, E.; Castles, S. (eds) *Racism in Multicultural Australia*.
- Vertovec, S. (1997) "Social Cohesion and Tolerance" *Metropolis. An International Forum for Research and Policy on Migration and Cities*, 25-27 September.
- Vertovec, S. (1996) "Multiculturalism, culturalism and public incorporation" *Ethnic and Racial Studies*, vol. 19, n. 1.
- Vidal-Folch, X. (1990) "La patronal de la transició democràtica" *Avenç. Revista d'Història*, 138, pp. 66-73.

- Villasante, T. R. (1995a) "Praxeología y reflexividades. Experiencias en Córdoba y Madrid" *V Congreso Español de Sociología. Horizontes desde la incertidumbre*, Granada, 28-30 septiembre.
- Villasante, T. R. (1995b) "Los nuevos movimientos sociales. Una reflexión metodológica y praxicológica" in *VVAA Marxismo y sociedad. Propuestas para un debate*, Sevilla-Bogotá: Munoz Moya y Montraveta editores.
- Villasante, T.R. (1994) "Los retos del asociacionismo" *Documentación Social*, 94, Madrid: Cáritas.
- Webber, M.M. (1964) "El lugar urbano y el dominio urbano ilocal", in Webber, M.M. et al. *Indagaciones sobre la estructura urbana*, Barcelona: Gustavo Gili, 1970.
- Weil, P., Crowley, J. (1994) "Integration in theory and practice: a comparison of France and Britain" *The politics of immigration in Western Europe*, Essex: Frank Cass.
- Weiner, M. (1996) "Determinants of Immigrant Integration: An International Comparative Analysis" in Carmon, N. (ed) *Immigration and integration in post-industrial societies. Theoretical analysis and policy-related research*, Houndmills and London: MacMillan/New York: St. Martin's Press.
- Wieviorka, M. (1992) *El espacio del racismo*, Barcelona: Paidós.
- Wrench, J. (1997) "Trade Unions, Migrants and Ethnic Minorities in the European Union. National Differences and Common Dilemmas", *Papers migration*, 20, Danish Centre for Migration and Ethnic Studies, South Jutland University Press.
- Wrench, J., Virdee, S. (1995) "Organising the Unorganised: 'Race', Poor Work and Trade Unions", *Research Paper in Ethnic Relations*, nº21, ESRC-CRER.

ANNEXES

ANNEX 1. LLISTAT D'ENTREVISTES* (fetes i analitzades per a aquesta recerca)

- Ahmed Yafou, tresorer i membre de la direcció de l'Associació Sòcio-Cultural Ibn Batuta, 15/9/97.
- Alberto Fernández, coordinador, Asociación Dominicana, 25/7/96.
- Atiqa Qadari, membre del col·lectiu Al-Wafa, 9/6/97 i 3/11/97.
- Anne-Lise Cloetta, presidenta, Club Escandinavo de Barcelona, 15/7/96.
- Brian Hare, president, American Society Barcelona, 24/7/96.
- Carmen Murias, vocal i representant del grup de Barcelona a la junta directiva dels Grups de Recerca i Actuació sobre Minories Culturals i Treballadors Estrangers (GRAMC), 18/7/97.
- Carolina Berg, secretària, Sociedad Suiza de Barcelona, 15/9/97.
- Danny Baela, representant de COMRADE Catalunya, 8/9/97.
- Elsa López, membre del grup de dones del Casal Llatinoamericà a Catalunya (CLACA) i de la Federació de Col·lectius d'Immigrants a Catalunya (FCIC), 21/11/97.
- Gemma Miralles, responsable Departament d'Economia, SEFES, 19/9/97.
- Gemma Solera, coordinadora del Servei de Migració de Barcelona, Càritas Diocesana, 27/10/97 i 3/11/97.
- Ghassan Saliba Zeghondi, president de l'Associació Catalunya-Líban i assessor del CITE-CCOO, 11/8/97 i 18/11/97.
- Glòria Fontcoberta, Vice-presidenta, Associació de Veïns i Veïnes del Casc Antic, 18/7/96.
- Grace X, pastora, Assemblies Evangèlica Filipina, 3/10/97.
- Gustavo Gómez, advocat, Associació d'Ajuda Mútua d'Immigrants de Catalunya (AMIC)-Unió General de Treballadors (UGT), 18/7/96.
- Hamid Berrani, responsable projecte Setmana Solidària, Federació d'Associacions de Veïns de Barcelona (FAVB), 15/7/96.
- Hamid El-Mouhajir, membre de la direcció, Associació Dar-el-Riff, 17/6/96.
- Idrissa Djiba, Associació de Residents Senegalesos i assessor del CITE-CCOO, 6/8/97 i 7/8/97.
- Isidoro Barba, gerent de SOS Racisme de Catalunya, 26/9/97 i 22/7/96.
- Irene Yamba, membre fundadora de l'Associació Ewaiso Ipola i del grup de dones de la Federació de Col·lectius d'Immigrants a Catalunya (FCIC), 18/11/97.
- Janine Muñoz, vocal i sòcia fundadora, Associació Catalano-Equatoriana, 22/9/97.
- Jesús Gómez, tècnic i membre fundador, Centre d'Informació a Treballadors Estrangers (CITE)-Comissions Obreres (CCOO), 8/7/96.
- José Luís Salido, responsable del departament de relacions laborals i assumptes socials, Fomento del Trabajo Nacional, 15/9/97 i 23/7/96.

- Kai Li Shan, Asociación Amigos de España (taiwanesa), 22/7/97.
- Lourdes Astigarraga, ex-coordinadora del Servei de Migració de Barcelona, Càritas Diocesana, 24/7/96.
- Manuel Matellán, responsable del Departament d'Acció Empresarial, Fomento del Trabajo Nacional, 16/9/97.
- Maria Amelia Nunes de Oliveira, presidenta, O Lusitano, 15/7/96.
- Maria Bruguera, coordinadora Departament d'Immigració de la USOC, 20/10/97.
- Mariel Araya, membre de la Casa del Uruguay-Asociación Amigos del Uruguay, 30/7/96.
- Mercè Zegrí, coordinadora del Projecte Xenofília, 8/8/97 i 7/8/96.
- Miguel Pajares, president del Centre d'Informació a Treballadors Estrangers (CITE)-Comissions Obreres (CCOO), 4/8/97.
- Mohamed Derdabi, secretari de l'Asociación de Trabajadores Inmigrantes Marroquíes en España (ATIME)de Catalunya i membre de la junta directiva d'AJI, 11/7/96.
- Mohamed El-Bouhali, membre del Centro Averroes i col.laborador del Projecte Xenofília.
- Mowafach Kanfach, propietari de la Casa del Libro Árabe, 15/7/97.
- Mustafá El Kaisi, coordinador de l'Associació d'Ajuda Mútua d'Immigrants de Catalunya (AMIC)-Unió General de Treballadors (UGT), 23/10/97.
- Naima Anzar, membre del col.lectiu Al-Wafa, 9/6/97 i 3/11/97.
- Nazarín Amiriam, dirigent de l'Asociación Democrática de la Mujer Iraní-Estado Español, 14/8/97.
- Norma Falconi, coordinadora de Portes Obertes-C.G.T., 18/9/97.
- Obam Micó, membre de la direcció de la Federació de Col.lectius d'Immigrants a Catalunya (FCIC) i de l'Associació Bia Fang, 16/7/97 i 31/7/96.
- Paulita Astillero, secretària del Centro Filipino Tuluyan-Asociación de Inmigrantes Filipinos de Barcelona, 17/7/96.
- Richard Schweid, periodista de *Barcelona Metropolitan*, 17/9/97.
- Rubén i Marian, membres de l'Associació Catalano-Equatoriana, 17/9/97.
- Sheila Possner, membre de l'American and International Women Association, 23/9/97.
- Sílvia Esteban, membre de la junta directiva i cap del departament cultural, Asociación Amigos del Brasil, 16/7/97.
- Suresh Wadhumal Raisinghan, vocal a la junta directiva de l' Indian Association, 17/7/96.
- Teresa Losada, directora, Asociación española de amistad con el pueblo árabe "Bayt Al Thaqafa", 12/7/96.
- Valentí València, secretariat de la Federació d'Associacions Cooperatives de Treball Associat (FACCTA), 27/11/97.
- X1, Assistent al Centro Islámico, 11/7/97.
- X2, Directiu d'empresa multinacional japonesa membre de l'Asociación de Empresas Japonesas, 25/9/97.
- X3, Membre comunitat pakistanesa, 12/9/97.
- X4, Imam del Centre Islàmic, 19/7/97.

[* en les quatre darreres entrevistes no apareix el nom per desig dels entrevistats

ANNEX 2. PRINCIPIS DE LA DIALÈCTICA, segons David Harvey (1996).

Els principis de la dialèctica, per David Harvey (1996: 46-57), són onze i poden ser sintetitzats de la següent manera:

1. El pensament dialèctic emfatitza l'enteniment de processos, fluxes, corrents i relacions sobre l'anàlisi d'elements, coses, estructures i sistemes organitzats (aquests darrers no existeien apart o abans que els primers).
2. Una concepció dialèctica tant de la 'cosa' individual (element) com del 'sistema estructurat' del qual és part, resta totalment sobre l'enteniment dels processos i les relacions pels quals 'cosa' i 'sistema estructurat' són constituïts. Davant de cada 'cosa' o 'esdeveniment' que ens trobem cal preguntar-se: quin procés la va constituir i com és sostinguda?
3. 'Coses' i sistemes que poden semblar irreduïbles i no problemàtics, des del pensament dialèctic són vistos com internament contradictoris degut als múltiples processos que els constitueixen, de fet, coses i sistemes són constituïts i reconstituïts perpètuament per processos.
4. El fet que les 'coses' siguin internament heterogènies comporta que, d'una banda, qualsevol 'cosa' pot ser descomposada (o deconstruïda) en una col·lecció d'altres 'coses' que estan en relació entre elles; en conseqüència, l'única manera d'entendre els atributs qualitius i quantitius de les 'coses' és entenent els atributs i relacions que elles internalitzen; però, d'altra banda, hi ha una limitació: una 'cosa' no pot internalitzar tot el que hi ha a l'univers, només allò que és rellevant per a ella a través de les seves relacions i altres processos; llavors, és altament significatiu establir límits a l'espai, el temps, l'escala i el medi ambient de cara al desenvolupament de conceptes, abstraccions i teories.
5. Espai i temps no són ni absoluts ni externs als processos sinó que són contingents i estan continguts dins d'ells: 'els processos no operen *en* l'espai sinó que *construeixen activament* espai i temps i, en fer-ho, defineixen escales distintives per al seu desenvolupament'.
6. Parts i tots són mutuament constitutius uns dels altres. En paraules de Levins i de Lewontin: "Part *makes* whole, and whole *makes* parts", a més, aquest principi és promogut per Giddens en alguns dels seus escrits sobre la teoria de l'estructuració (l'estructura fa agència i l'agència fa estructura) i és present a tota l'obra de Marx.
7. Per tant, és possible la intercanviabilitat de subjecte i objecte, de causa i efecte (Levins i Lewontin). La dialèctica emprà només en casos molt limitats l'argument causa-efecte.
8. El comportament transformador ('creativitat') sorgeix de contradiccions vinculades tant a la heterogeneïtat internalitzada de les 'coses' com de la més obvia heterogeneïtat present dins dels sistemes. Heterogeneïtat és més que mera diversitat: les parts i els processos es confronten uns als altres com oposats, condicionals als 'tots' dels quals són 'parts'.
9. El 'canvi' és característic de tots els sistemes i de tots els aspectes dels sistemes, el canvi i la inestabilitat són la norma i, per tant, és l'aparença d'estabilitat la que ha de

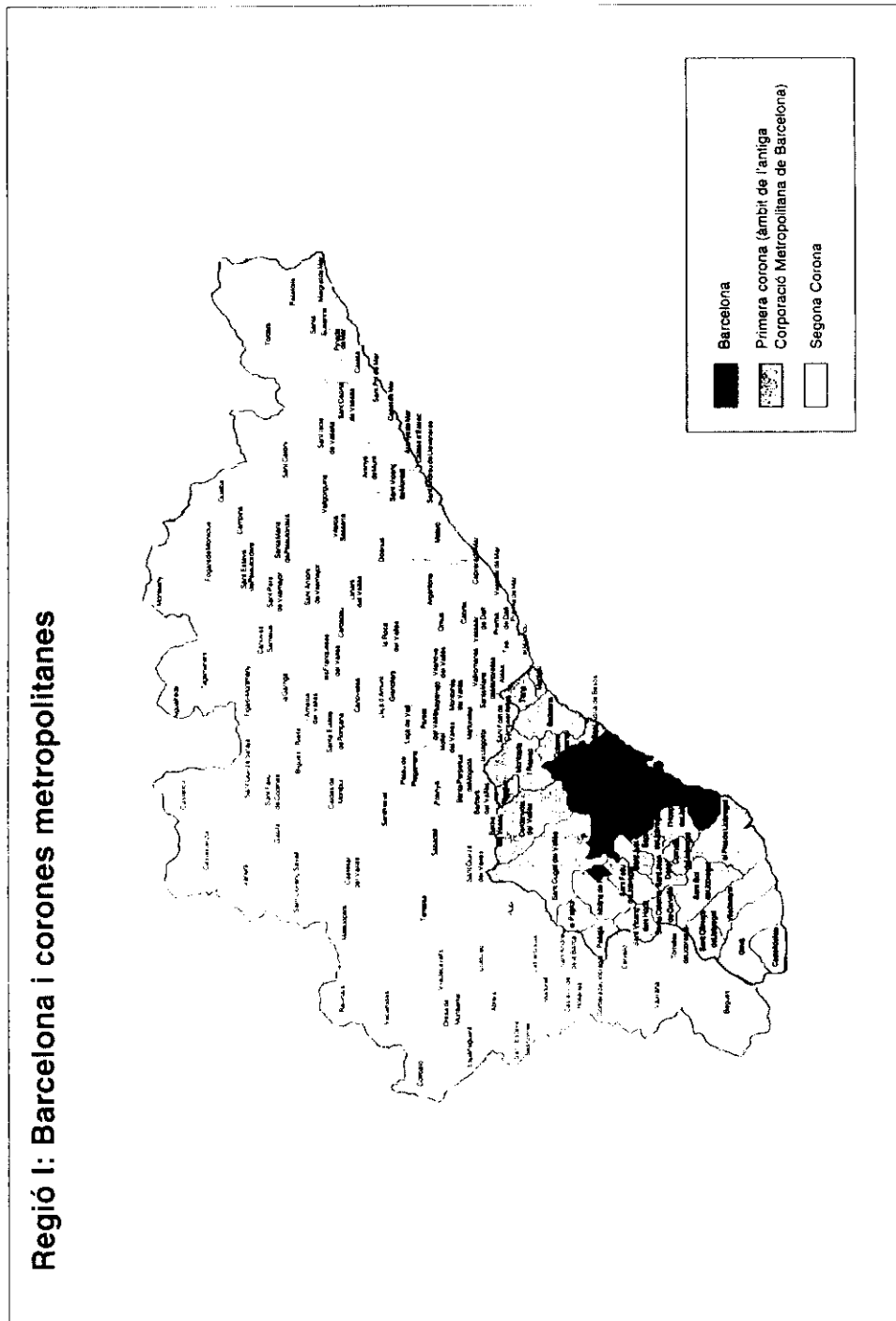
ser explicada. Llavors, l'objectiu de recerca teòrica i empírica és la identificació d'aquells 'moments' i 'formes' (o 'coses') imbricades dins de fluxes continus que poden produir transformacions radicals o on, contràriament, *gatekeeping*¹⁶¹ o amb altres mecanismes, es poden construir de forma que dongui a una 'cosa' o 'sistema' (com una persona, ciutat, regió, nació, estat) qualitats d'identitat, integritat i relativa estabilitat. Llavors, si com assenyala Whitehead, el món físic que ens envoltat sembla constituït per 'permanències', enteses com a configuracions de matèria i 'coses' relativament estables, apareix un tema d'anàlisi crucial: com tals 'permanències' són mantingudes o integrades dins d'un món de processos dinàmics.

10. L'inqueriment (investigació, pesquisa) dialèctic en ell mateix és un 'procés' que produeix 'permanències', tals com conceptes, abstraccions, teories i estructures institucionalitzades de coneixement que es mantenen per ser recolzades o minades per processos continus d'inqueriment. Una certa relació apareix entre l'investigador i l'investigat, relació que no es construeix en termes de l'*outsider* (investigador) observant allò investigat, sinó entre dos subjectes actius que internalitzen necessàriament alguna cosa de l'altre a través dels processos que els connecten. En aquest sentit, Marx va insistir en que només transformant el món podem transformar-nos a nosaltres mateixos i que és impossible entendre el món sense simultàneament canviar-lo i canviar nosaltres amb ell.

11. L'exploració de 'mons possibles' forma part del pensament dialèctic. L'exploració de potencialitats per al canvi, per a la auto-realització, per a la construcció de noves identitats col·lectives i ordres socials, noves totalitats, és un tret fundamental del pensament dialèctic marxista.

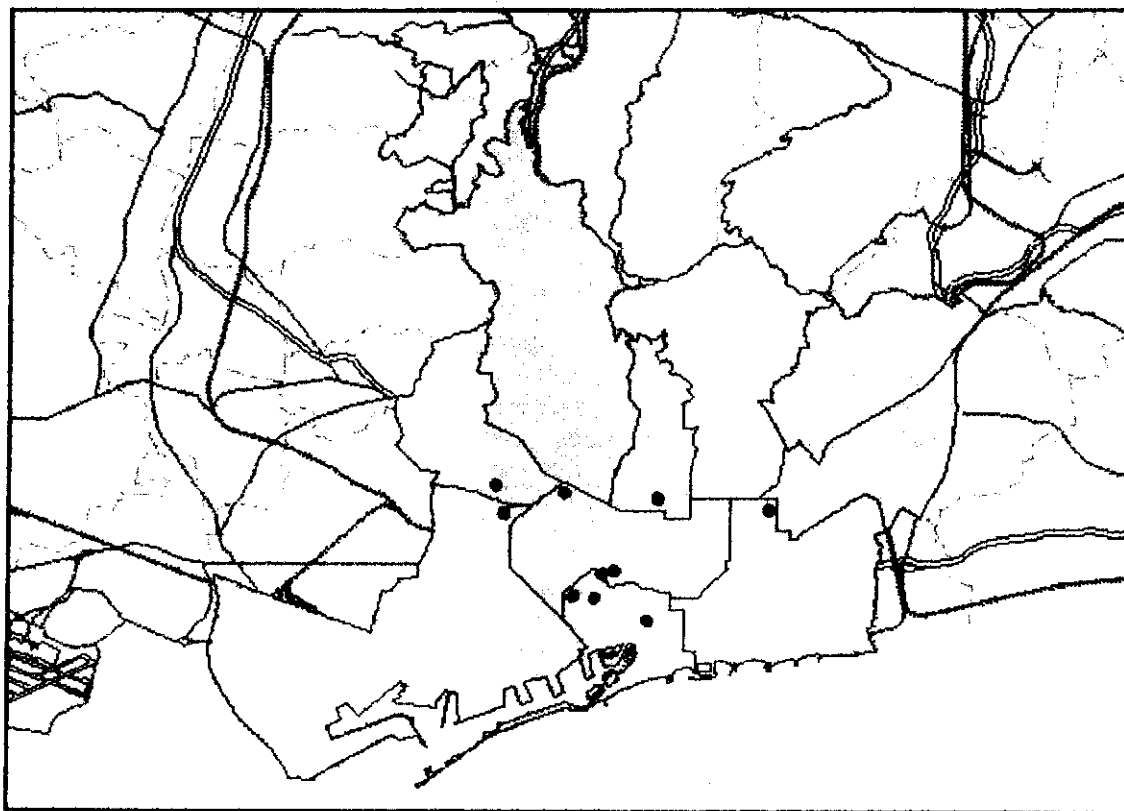
¹⁶¹ Controlant entrades i sortides.

Font: IEMB, *Enquesta de la RMB 1995*.

ANNEX 4. CARTOGRAFIA D'ORGANITZACIONS SOCIALS VINCULADES AMB IMMIGRATS ESTRANGERS A BARCELONA CIUTAT

Annex 4.1. Associacions d'immigrants africans subsaharians

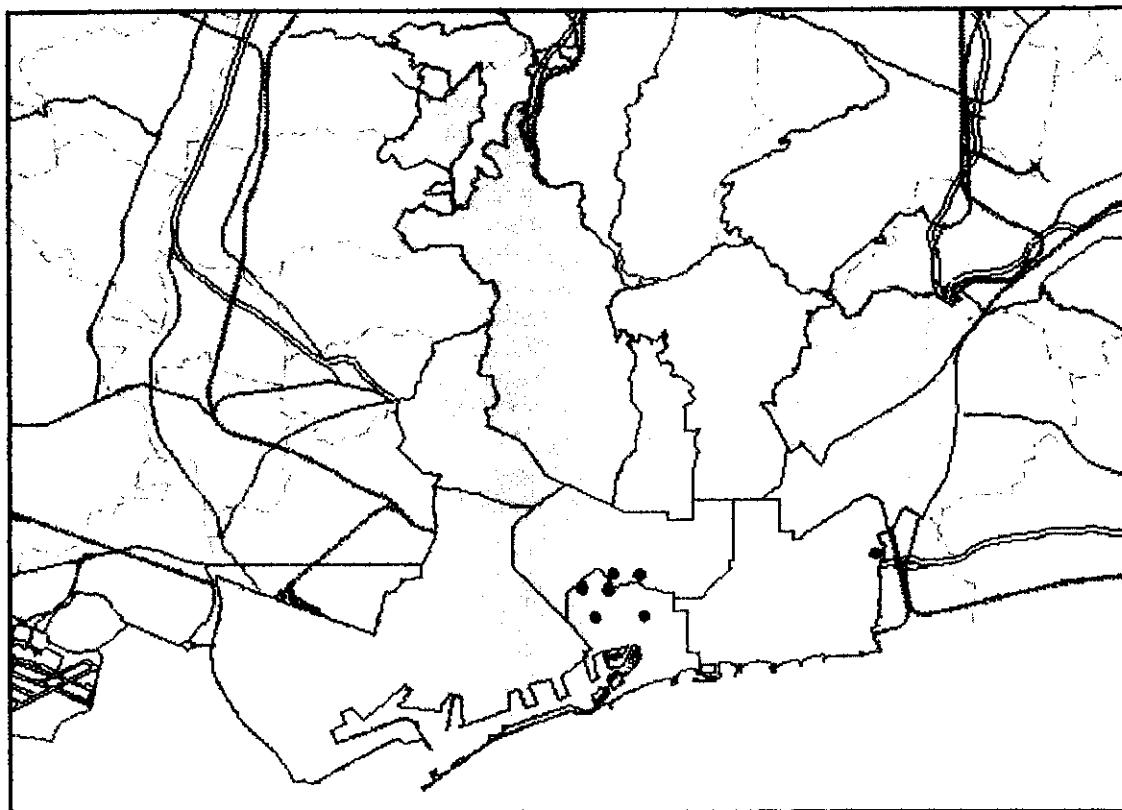

Copyright © Ajuntament de Barcelona, 1998

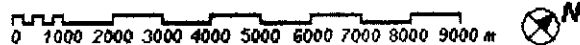

- Rassemblement des Camerounaise Résidents à Barcelona.
- Akenaton-SOS Africa.
- Asociación Comunidad Sierra-Leonesa.
- Colectivo Tripartito (Angola-Congo-Zaire).
- Asociación de Intelectuales Africanos en Espanya.
- Mundri Relief.
- Associació de Dones Guineanes E'Waiso Ipola.
- Associació Cultural Rie Bapua Guinea Equatorial.
- Asociación Cultural Viyil.
- Asociación Cultural Rhombe.
- Asociación de Residentes Senegaleses en Catalunya

Annex 4.2. Associacions d'immigrants marroquins

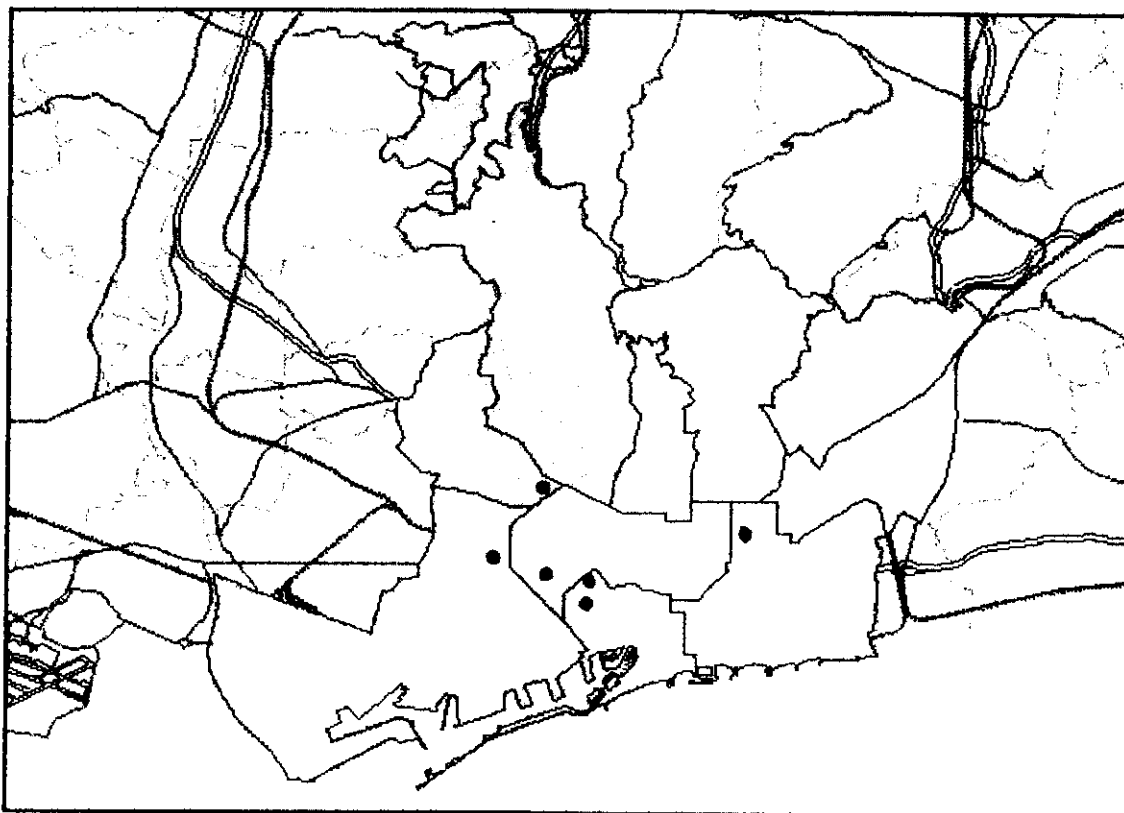

Copyright © Ajuntament de Barcelona, 1998

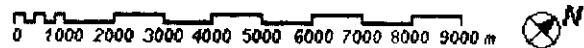

- Associació Al-Wafa.
- Asociación Dar el Magreb.
- Asociación Ibn Batuta.
- Associació Amical Emigrants Marroquins a Catalunya.
- Asociación de Trabajadores Inmigrantes Marroquíes en España (ATIME).
- Asociación Nahda
- Centro Averroes

Annex 4.3. Associacions d'immigrants procedents d'Àsia.

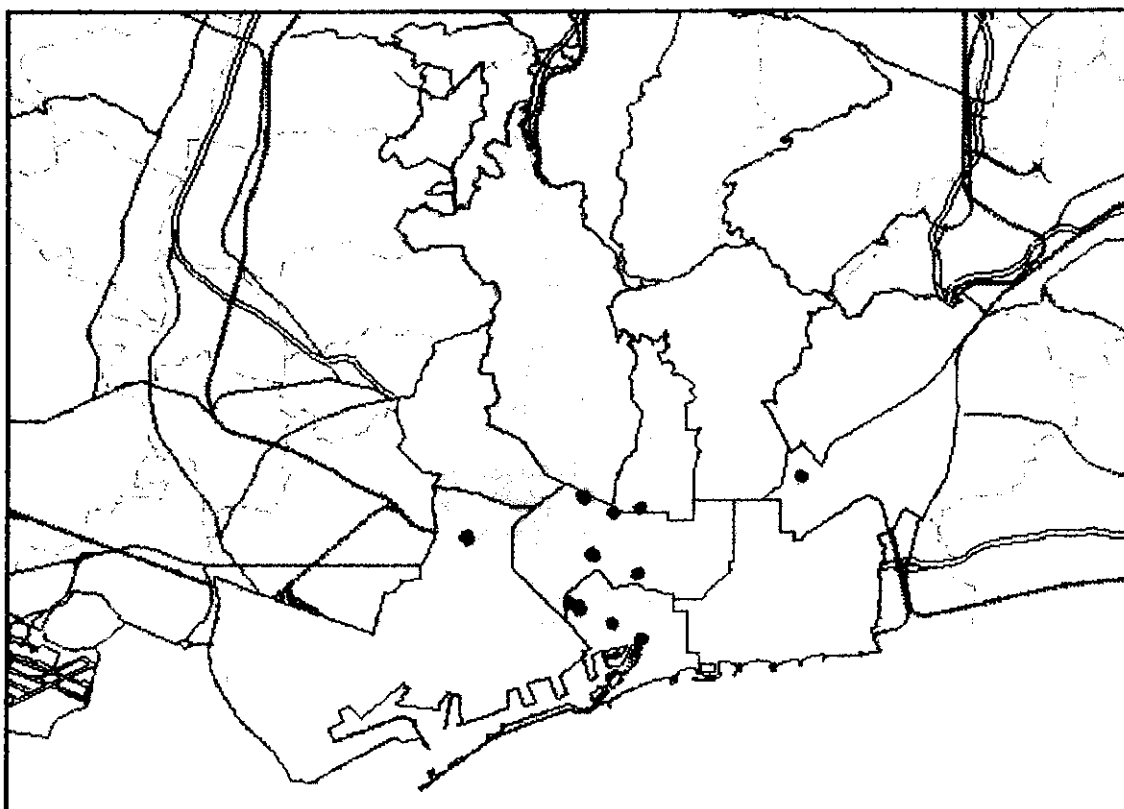

Copyright © Ajuntament de Barcelona, 1998

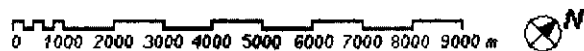

- Centro Filipino.
- Asociación de Amistad Mujeres Filipinas.
- Sociedad Cultural Islamica-Asociación de Trabajadores Pakistanis.
- Asociación Catalunya-Liban i Associació Catalunya-Palestina.
- Indian Associations.
- Asociación Refugiados Iraníes.
- Asociación Comunidad Palestina.

Annex 4.4. Associacions d'immigrats llatinoamericans.

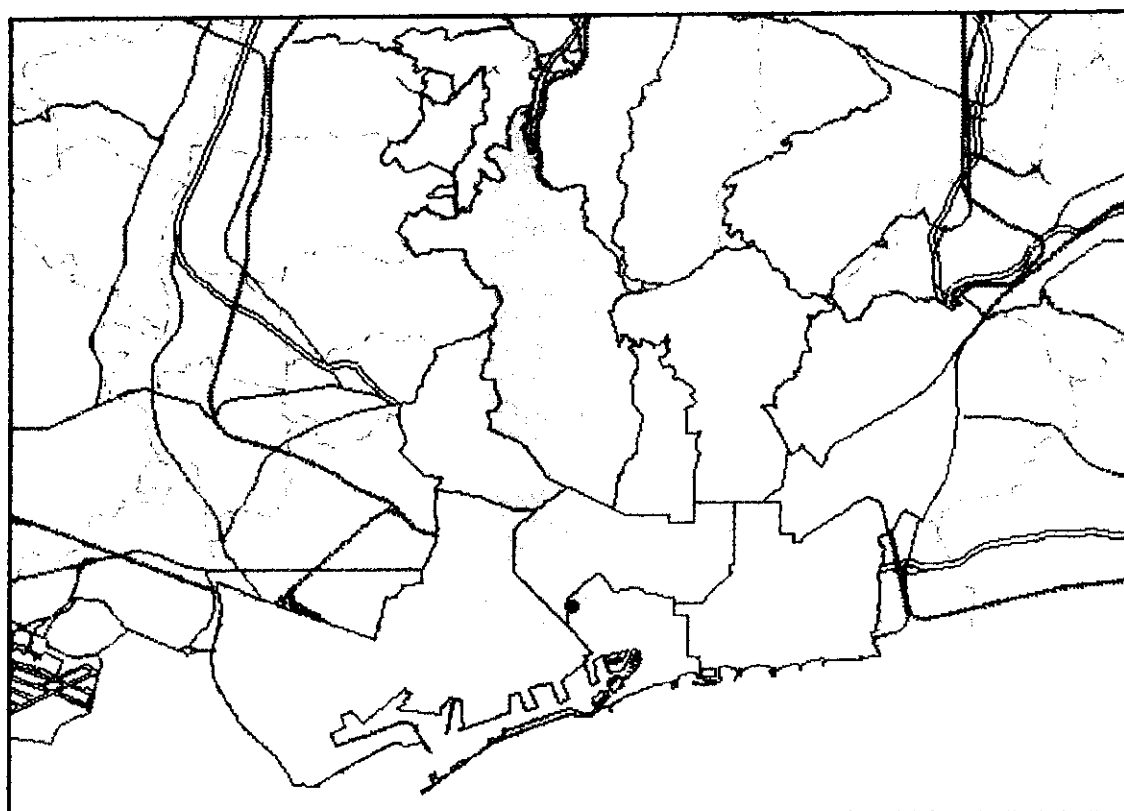

Copyright © Ajuntament de Barcelona, 1998

- Asociación Comunidad Dominicana en Catalunya.
- Centro Cultural Cubano "Son Entero".
- Centro Peruano en Barcelona.
- Asociación Catalano-Ecuatoriana Mujeres.
- Retruco.
- Casal Llatinoamericà a Catalunya (CLACA).
- Asociación de Solidaridad Mujeres Inmigrantes Peruanas en el Extranjero (ASOMIPEX)
- Associació de Suport a Organitzacions Populars Xilenes (ASOPXI)
- Associació Cultural Llatinoamericana Cesar Vallejo.
- Asociación Comunidad Iberoamericana de Catalunya.
- Associació Amics del Brasil.
- Asociación Alma Peruana.

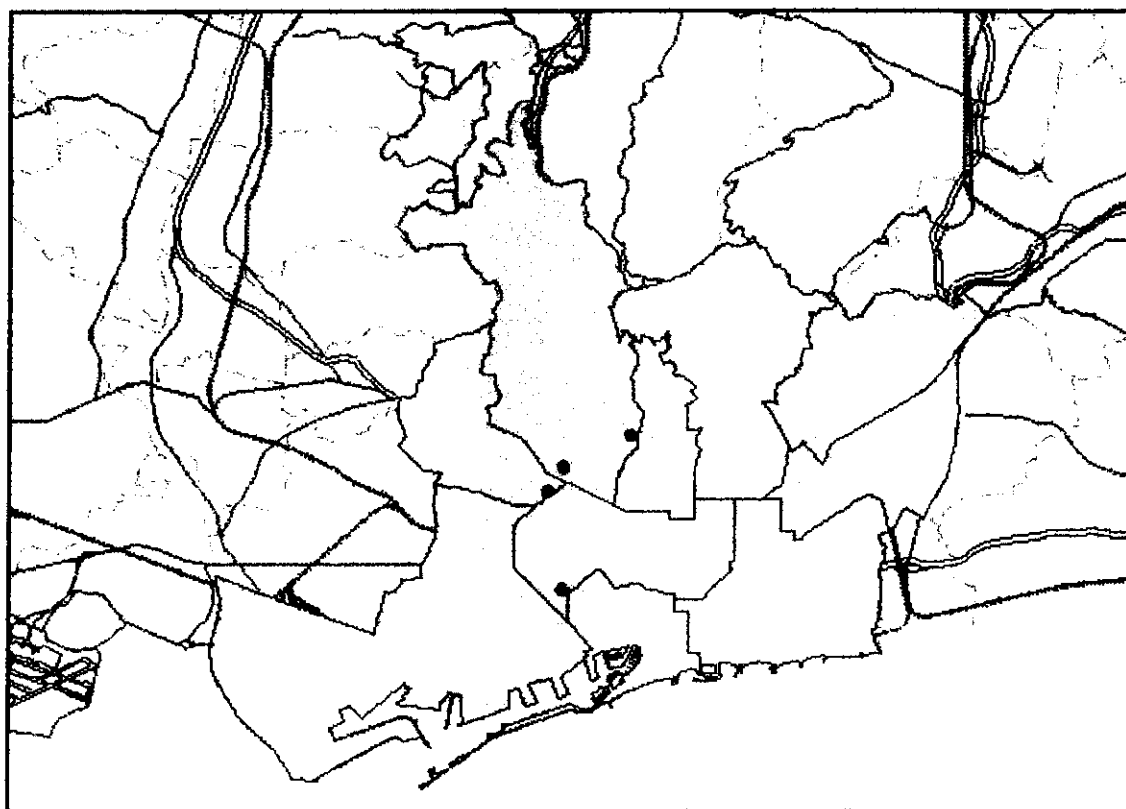
Annex 4.5. Federacions de Collectius d'Immigrats a Catalunya (FCIC).

Copyright © Ajuntament de Barcelona, 1998

Annex 4.6. Associacions d'Immigrats d'Europa Occidental i Nordamèrica.

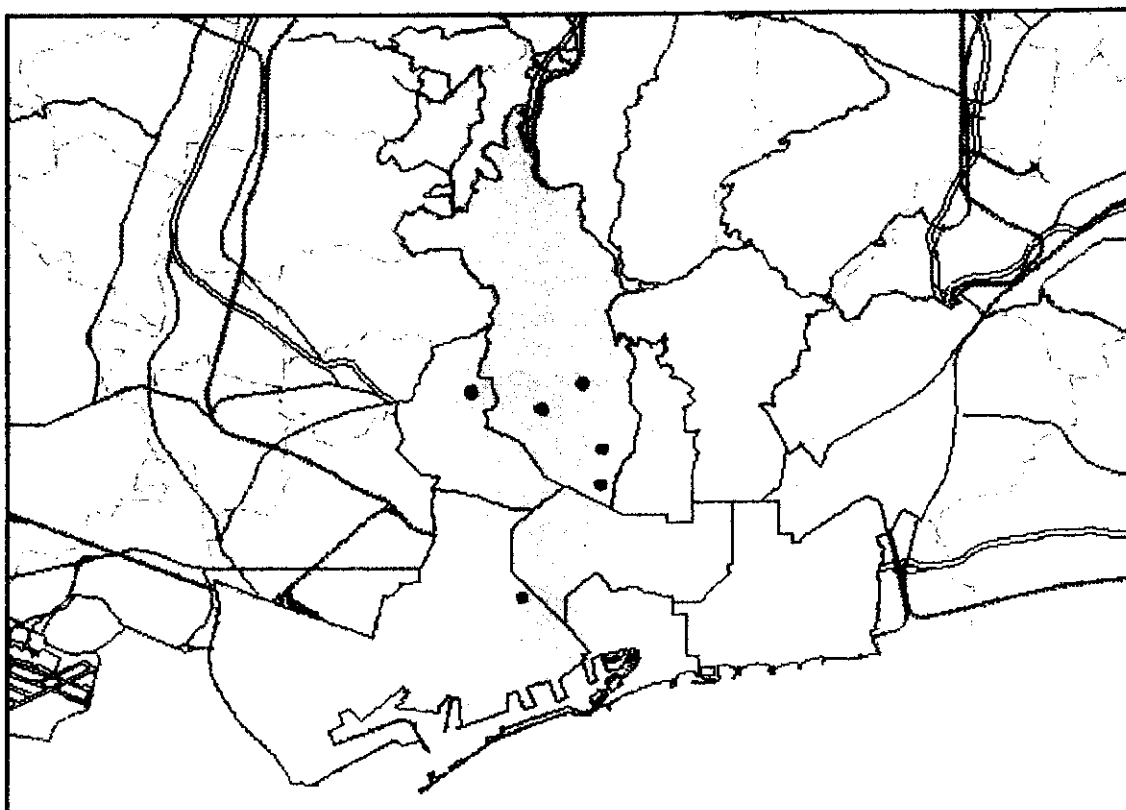

Copyright © Ajuntament de Barcelona, 1998

- Club Escandinau de Barcelona.
- Sociedad Suiza de Barcelona.
- American and International Women's Club (AIWC).
- O Lusitano.

Annex 4.7. Llocs de culte evangelistes i catòlics d'Europa Occidental.

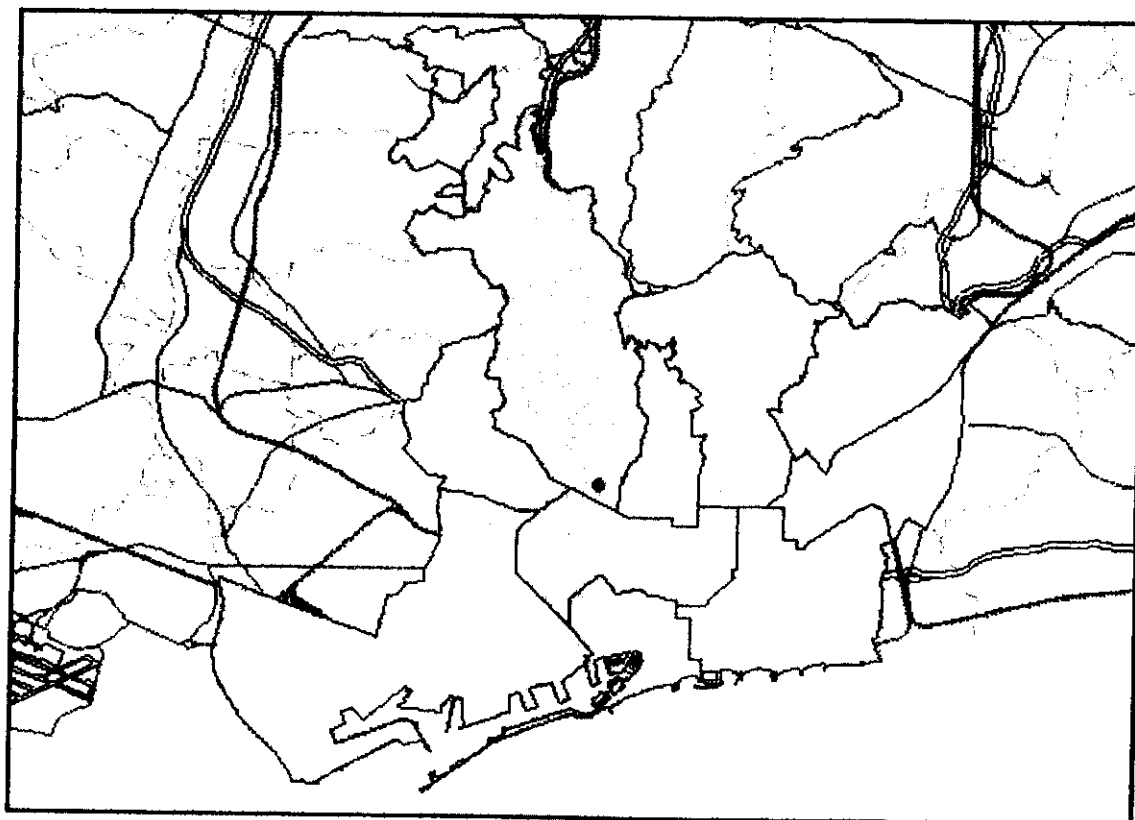
Copyright © Ajuntament de Barcelona, 1998

0 1000 2000 3000 4000 5000 6000 7000 8000 9000 m

- Saint George's Church.
- Parròquia Mare de Déu de Lourdes
- Parròquia Maria Reina
- Parròquia Sant Albert Magne
- Comunitat Evangelista Alemanya Brusi
- Parròquia Francesa Mare de Déu de Lourdes

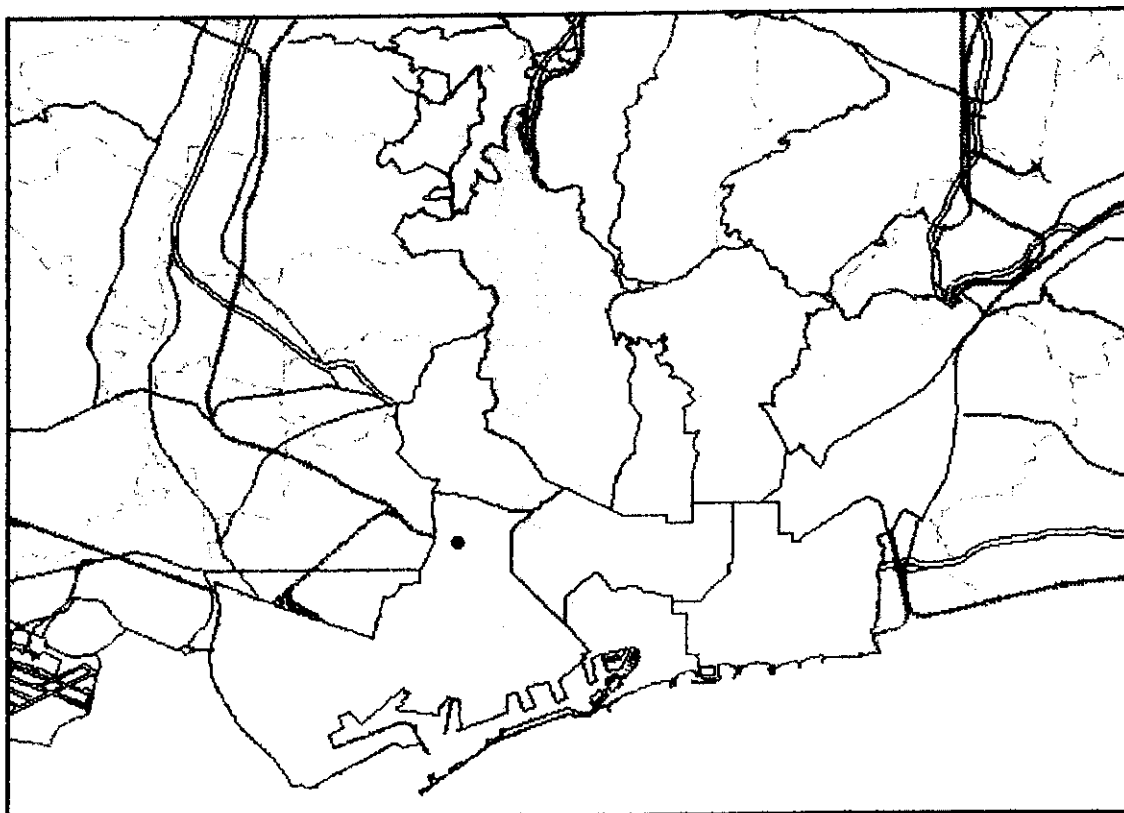
Annex 4.8. Sinagoga comunitat israelita.

Copyright © Ajuntament de Barcelona, 1998

Annex 4.9. As. Cultural Hindu Gurdwara.

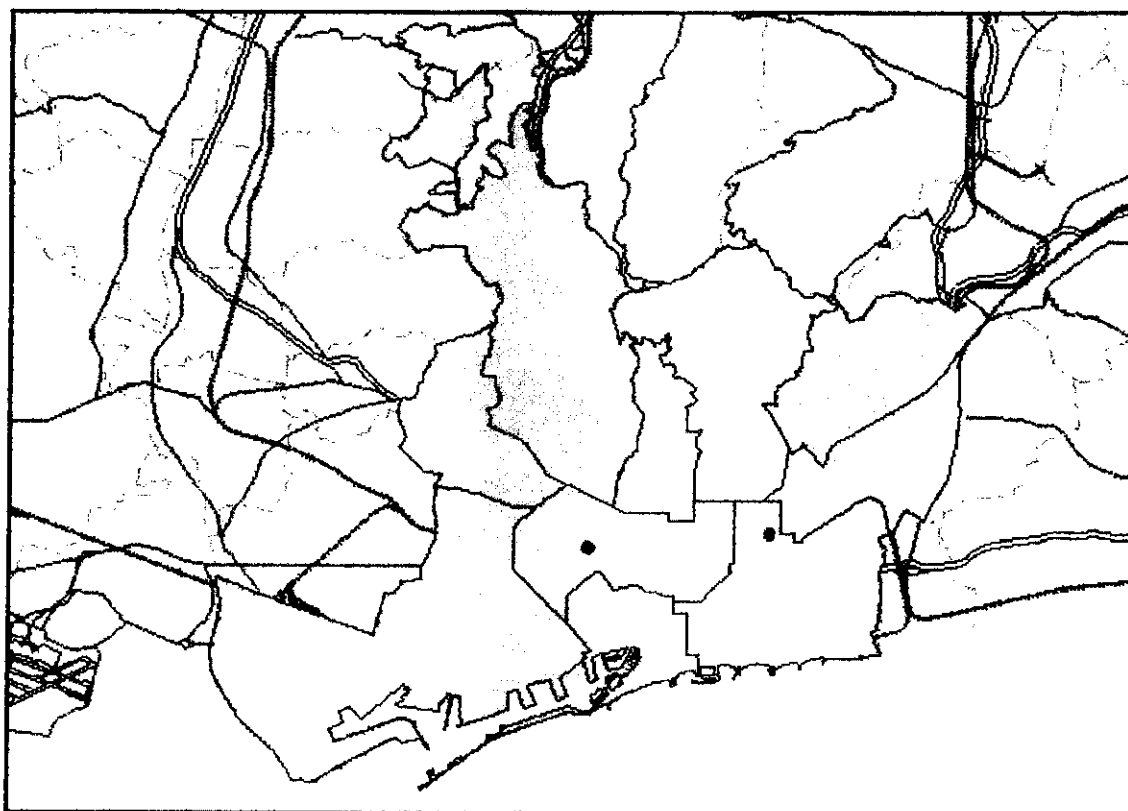

Copyright © Ajuntament de Barcelona, 1998

0 1000 2000 3000 4000 5000 6000 7000 8000 9000 m

Annex 4.10. Llocs de culte religiós per a cristians ortodoxos.

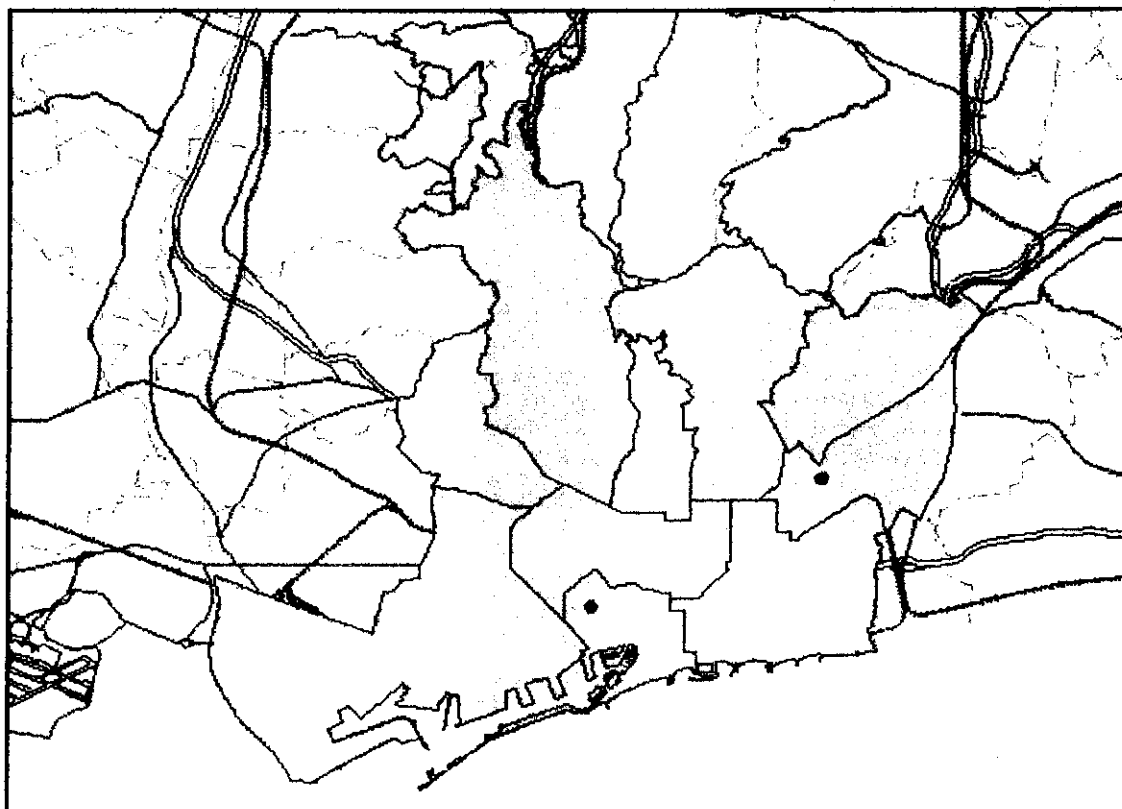

Copyright © Ajuntament de Barcelona, 1998

- Església Ortodoxa Apostòlica Antioquena
- Església Ortodoxa Protecció Mare de Déu

Annex 4.11. Llocs de culte religiós per a musulmans.

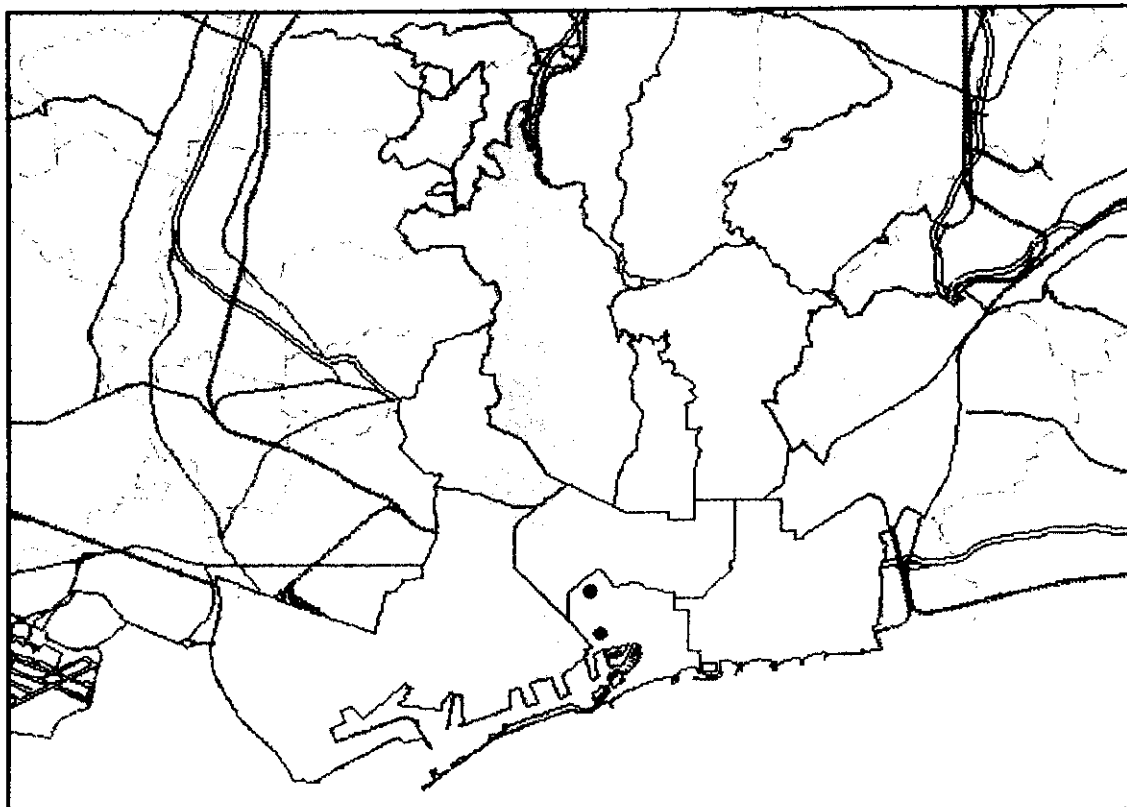

Copyright © Ajuntament de Barcelona, 1998

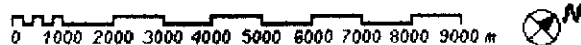

- Centre Islàmic
- Mesquita Toarek Ben Ziad

Annex 4.12. Llocs de culte religiós per a filipins.

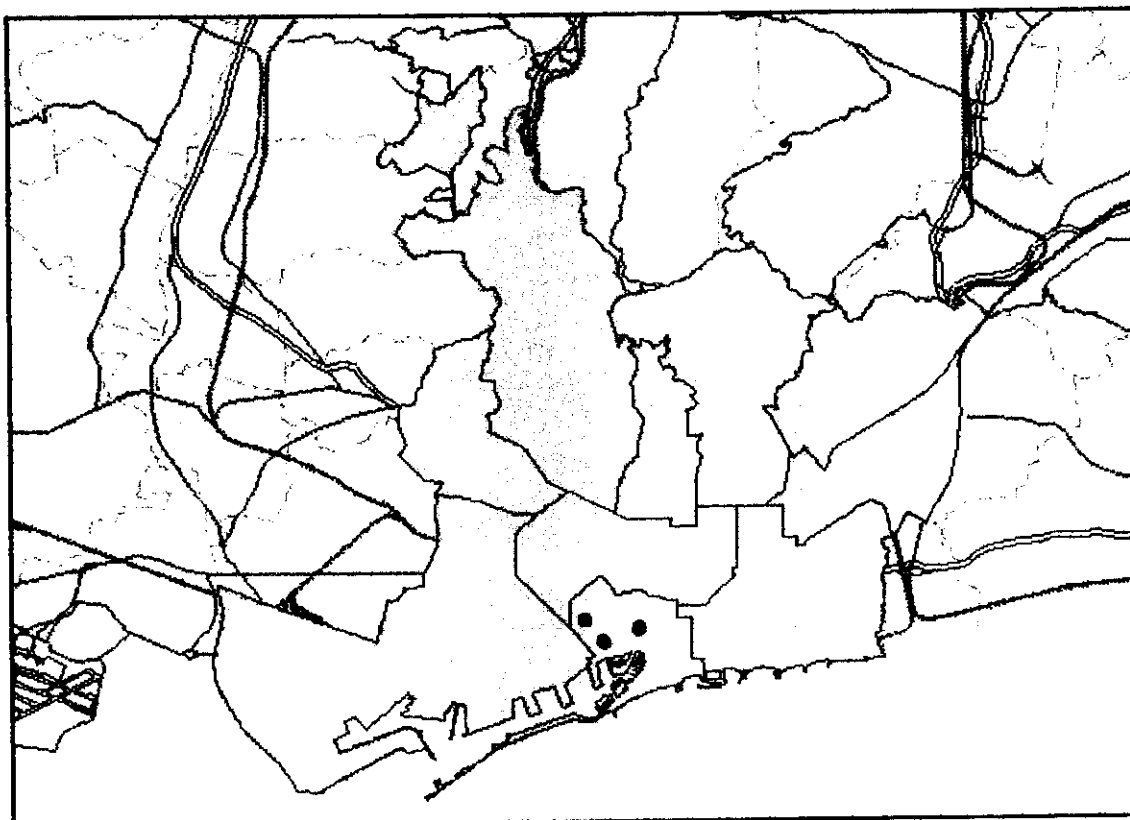
Copyright © Ajuntament de Barcelona, 1998

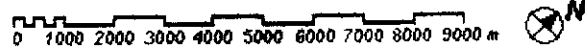
- Assemblea Evangèlica Filipina

- Parròquia Sant Josep-Santa Monica (recentment l'Arquebisbat de Barcelona ha concedit una altra església per a ser utilitzada especialment per la comunitat filipina catòlica. La seva seu, de moment, serà parròquia de Sant Just i Pastor (aprop de la plaça St. Jaume), tot i que esperen situar-se definitivament al mateix barri del Raval, probablement a la parròquia de Sant Agustí).

Annex 4.13. Centrals sindicals.

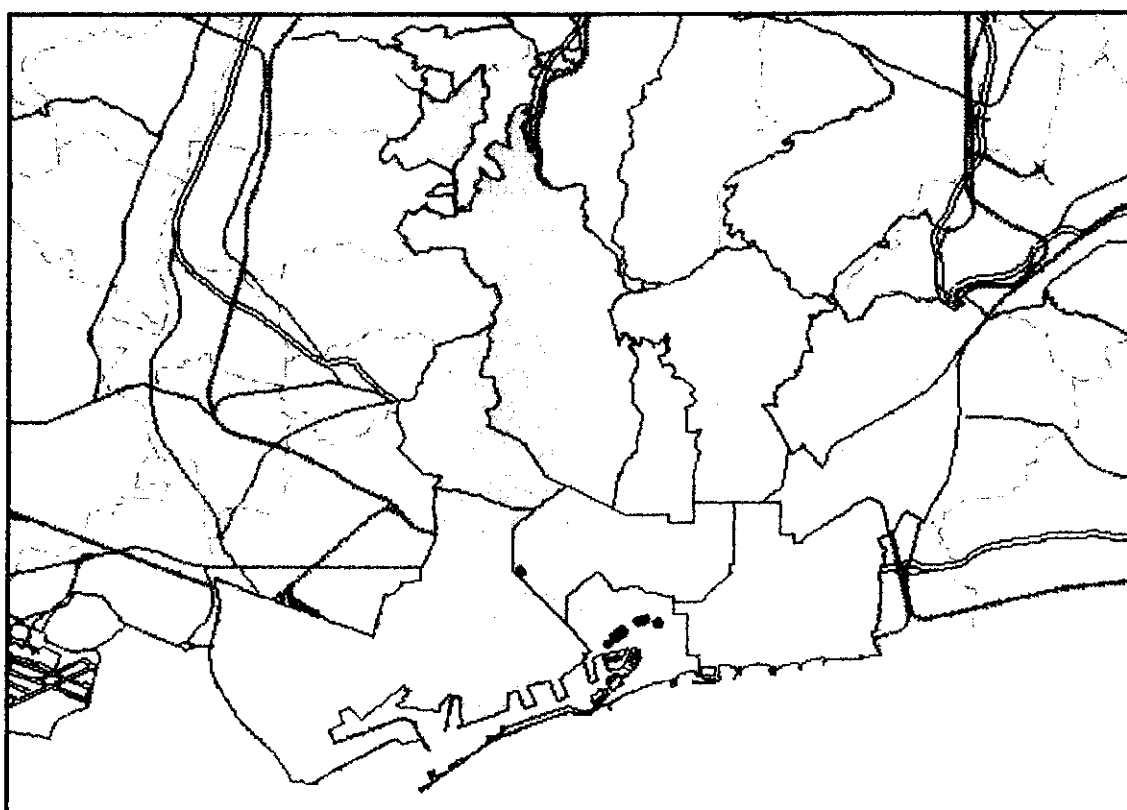

Copyright © Ajuntament de Barcelona, 1998

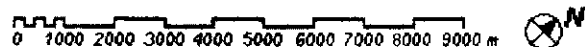

- Comissions Obreres (CCOO)
- Unió General de Treballadors (UGT)
- Unió Sindical Obrera de Catalunya (USOC)
- Confederació General del Treball (CGT)

Annex 4.14. Organitzacions no governamentals (ONGs) i associacions de veïns que donen suport als immigrants estrangers.

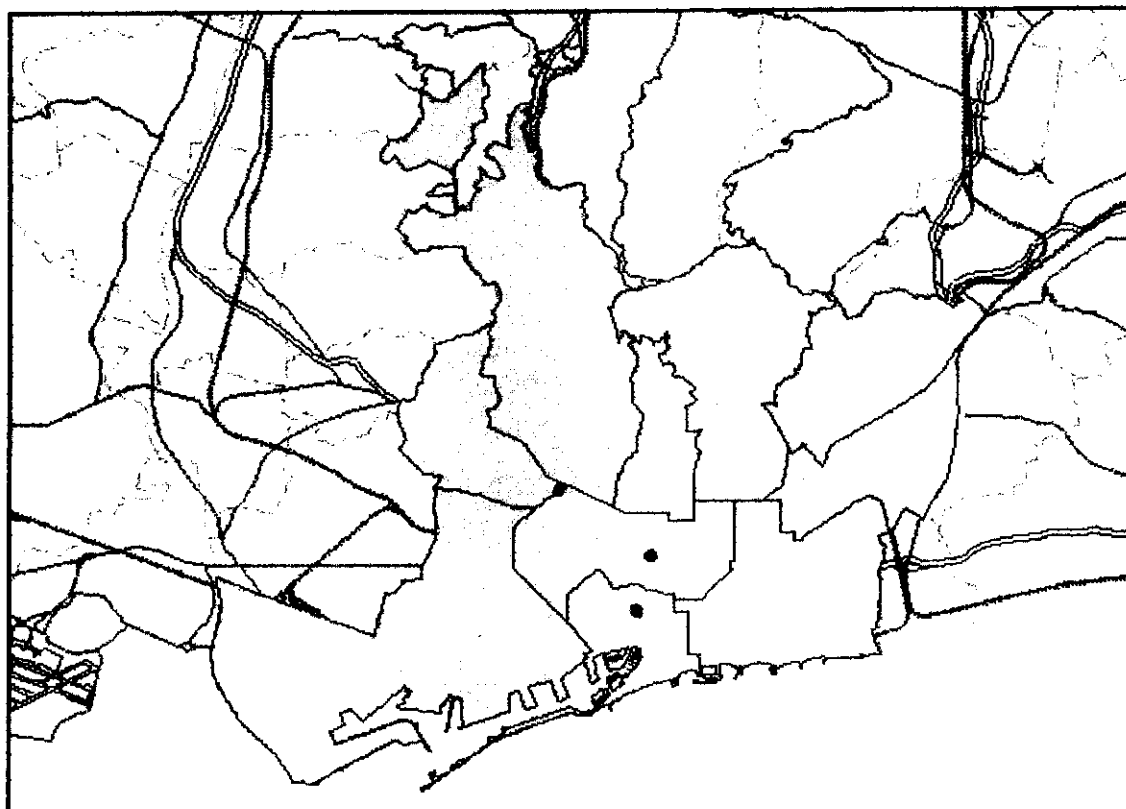

Copyright © Ajuntament de Barcelona, 1998

- Projecte Xenofilia (la principal seu del projecte coincideix amb la de SodePau)
- As. Catalana d'Ajuda a Refugiats (ACSAR)
- As. d'Amistat amb els Pobles Arabs Bayt Al Thaqafa
- Càritas Diocesana
- SOS Racisme
- Comissió Immigrants de l'Associació de Veïns del Casc Antic
- Federació d'Associacions de Veïns de Barcelona (FAVB)

Annex 4.15. Organitzacions patronals.

Copyright © Ajuntament de Barcelona, 1998

- Foment del Treball Nacional (FTN)
- PIMEC
- SEFES

ANNEX 5. USUARIS DEL C.I.T.E. i d'A.M.I.C. A CATALUNYA*

*(dades segons nacionalitat d'origen, primer semestre de 1995. De cara a poder relacionar els usuaris i el total de treballadors estrangers, en la columna de la dreta s'inclou el pes relatiu de les principals nacionalitats de treballadors estrangers a 31-XII-1994)

	CITE (%)	AMIC (%)	Treballadors estrangers (no-UE)
Marroc	823 (47,6)	48 (39,6)	(46,4)
Perú	145 (8,4)	7 (5,8)	(5,9)
Gàmbia	121 (7,0)	1 (0,8)	(5,9)
Argèlia	101 (5,8)	7 (5,8)	(1,0)
Senegal	71 (4,1)	1 (0,8)	(1,6)
R. Dominic.	67 (3,8)	2 (1,7)	(4,4)
Colòmbia	36 (2,1)	1 (0,8)	(1,5)
Uruguay	34 (1,9)	2 (1,7)	(1,6)
Guinea Ec.	27 (1,5)	5 (4,1)	(0,3)
Xile	27 (1,5)	3 (2,5)	(2,1)
Cuba	24 (1,4)	3 (2,5)	(0,3)
Brasil	22 (1,3)	2 (1,7)	(0,9)
Argentina	20 (1,1)	4 (3,2)	(5,2)
Egipte	18 (1,0)	1 (0,8)	(0,2)
Ecuador	17 (0,9)	3 (2,5)	(0,4)
Guinea Kon.	16 (0,9)	0 (0,0)	(sdd)
Índia	11 (0,6)	3 (2,5)	(1,0)
Pakistan	9 (0,5)	12 (9,9)	(1,4)
Xina	-	-	(3,7)
Filipines	8 (0,4)	1 (0,8)	(5,3)
altres	44 (2,5)	15 (12,4)	(11,0)
varis	92 (5,3)	- (-)	(-)
Total no-UE	1.727 (100)	121 (100)	(100) (nombre absolut: 32.546)
UE	29 (1,7)	2 (1,6)	
Total no-UE	1.727 (98,3)	121 (98,4)	
Total	1.756 (100)	123 (100)	

Fonts:

-CITE (1995) *Recull Anual sobre immigració 1995*, Barcelona, CCOO.;

-AMIC (1995) *Anuari 1994-95*, Barcelona, UGT.;

-DGM (1995) *Anuario de Migraciones 1995*, Madrid: MAS. El.laboració pròpia dels percentatges.

**ANNEX 6. PERSONES ESTRANGERES QUE VAN ARRIBAR A CÀRITAS
DIOCESANA DE BARCELONA PER PRIMERA VEGADA L'ANY 1996.**

País de Neixement

Algeria	27
Camerun	3
Egipte	2
Gàmbia	7
Ghana	2
Guinea E.	26
Kenya	9
Marroc	323
Mauritània	2
Moçambic	3
Sud-Àfrica	2
Rwanda	2
Senegal	15
Serra Lleona	2
Tunísia	2
Total Àfrica	427

Argentina	15
Bolivia	10
Brasil	9
Colòmbia	19
Cuba	17
El Salvador	5
Equador	32
E.U.A.	2
Guatemala	2
Hondures	2
Nicaragua	2
Paraguai	2
Perú	106
R. Dominicana	15
Uruguai	5
Veneçuela	2
Xile	17
Total Amèrica	262

Armènia	2
Bangladesh	3
Filipines	7
Hong Kong	7
India	3
Iran	2
Líban	2
Nepal	2
Pakistan	5
Xina	3
Total Àsia	36

Sexe

Homes	353
Dones	489
Total	842

Domicili residència

Ciutat Vella	180
Eixample	65
Sants-Montjuïc	63
Les Corts	12
Sarrià-St.Gervasi	12
Gràcia	14
Horta-Guinardó	15
Nou Barris	21
St. Andreu	27
St. Martí	41
Total Barcelona	450
resta Barcelonès	103
resta Diocesi BCN	256
Altres Diòcesis	7
Sense domicili fixe	7
No consta	19
Total	842

Situació legal

No registrats	3
Indocumentats	14
Irregulars	252
Docs. en tràmit	58
Visat màx. 3 mesos	36
Tarjeta estudiant	9
Residència no laboral	123
Residència U.E.	17
Apàtrides	3
Asil i Refugi	2
DNI	19
Altres	12
No consta	107

Europa	38		Total	842
No consta	79			
Total	842			

Font: Astigarraga, L. (1997) "Immigrants atesos al Servei de Migració de Càritas" *Barcelona Societat*, 7, Ajuntament de Barcelona.